

MELLÉKLET

Szakirodalom és jogszabálygyűjtemény
A magyar felsőoktatás 1988 és 2014 között
című tanulmánykötethez

Összeállította: Temesi József

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
Budapest, 2016

Tartalom

Előszó és útmutató	4
1. Felsőoktatás-politikai irányok, irányváltások: stratégiai dokumentumok és kapcsolódó jogszabályok, 1988–2014.....	5
2. A magyar felsőoktatás változásai 1988 és 2014 között.....	14
3. A köztes testületek működése és recepciója.....	34
3.1 Nemzetközi szakirodalom	34
3.2 Magyar szakirodalom.....	43
4. Intézményi egyesülések és szétválások.....	50
4.1 Nemzetközi szakirodalom	50
4.2 Magyar szakirodalom.....	62
4.3 Interjúk	68
4.4 Jogszabályok az integrációval, intézményrendszerrel kapcsolatban.....	70
Felsőoktatási törvények és módosítások (csak az integrációval, alapítással, kiválással összefüggő módosítások).....	70
Felsőoktatási vonatkozású egyéb törvények, törvényerejű rendeletek	70
Kormányrendeletek az irányítási és szervezeti rendszerről.....	70
Kormányhatározatok, minisztertanácsi határozatok.....	71
Honvédelmi minisztériumi utasítás	72
Miniszteri rendeletek az irányítási és a szervezeti rendszerről.....	72
Kormányrendeletek a finanszírozási rendszerről.....	72
Miniszteri rendeletek a finanszírozási rendszerről	72
4.5 Stratégiai dokumentumok.....	73
5. A felsőoktatási továbbtanulási motivációk vizsgálata.....	75
5.1 Nemzetközi szakirodalom	75
Felsőoktatási továbbtanulási motivációk.....	75
Felsőoktatási továbbtanulás mint társadalmi szelekció.....	76
Jelentkezési-felvételi tendenciák	79
A továbbtanulási aspirációk mikroszintű megközelítése.....	80
Hozzáférési programok és értékelésük.....	82
Felnőttképzés, LLL.....	83
Képzési csoportok.....	85

5.2 Magyar szakirodalom	87
Felsőoktatási továbbtanulási motivációk és stratégiák	87
A felsőoktatási továbbtanulás mint társadalmi szelekció	89
Jelentkezési-felvételi tendenciák	92
Közgazdaságtani megközelítés	93
Regionalitás a továbbtanulásban.....	94
Felsőfokú szakképzés	95
Felnőttképzés, LLL.....	95
Képzési csoportok.....	97

Előszó és útmutató

Ez a melléklet szorosan kapcsolódik *A magyar felsőoktatás 1988 és 2014 között* című, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet gondozásában megjelent könyvhöz. A kötetben szereplő elemző tanulmányok szándékaik szerint egy átfogó, empirikus kutatásokkal is alátámasztott vizsgálat előkészületéül szolgálnak. A szerzők koncepcionális keretet feszítenek ki, hipotéziseket és kutatási kérdéseket fogalmaznak meg. Eközben bőségesen támaszkodnak az 1988 és 2014 közötti nemzetközi és magyar szakirodalomra. A könyv alapjául szolgáló kutatás során a Budapesti Corvinus Egyetem két munkatársa, *Lukácsné Varga Judit* és *Horváth Alexandra* segítségével azonban, a hivatkozásokban szereplő tételeknél jóval nagyobb terjedelmű szakirodalmi gyűjtemény keletkezett. A kötet megírásában részt vevő kutatók ezért úgy gondolták, érdemes ezt a gyűjteményt közreadni, ezzel is segítve a további kutatásokat.

Ugyanakkor nem véletlen, hogy a melléklet műfaját választottuk. Ez a válogatás ugyanis több szálon kötődik a tanulmánykötethez, követi annak szerkezetét és az egyes fejezetírók koncepcióját. A szakirodalmi tételek a szerzők válogatása alapján kerültek be a *Melléklet*be, így az ő preferenciáikat tükrözik. Minden esetben érvényes, hogy nem teljes bibliográfia készítése volt a cél, hanem a magyar felsőoktatás fontos területeinek kiemelt publikációkkal történő bemutatása. Amint viszont azt a tanulmánykötet is hangsúlyozza, ezen publikációk is csak egy meghatározott körből kerültek ki: elsősorban folyóiratokból, könyvekből válogattak a szerzők, kiegészítve azokat a magyar felsőoktatás történetének tekinthető dokumentumai publikus tételeivel. A nemzetközi szakirodalmak háttérhivatkozásokként szolgálnak.

Az alábbiakban közreadott bibliográfia tételeit a tanulmányok logikája alapján rendszereztük. *Veres Pál* két tanulmánya az 1988 és 2014 közötti korszakot a stratégiai dokumentumok és a jogszabályok mentén elemzi. A Melléklet ide kapcsolódó első fejezete annyiban tér el a többitől, hogy nem alfabetikusan, hanem időrend szerint tartalmazza a dokumentumokat. A második fejezet *Temesi József* korszakolási kísérletéhez ad meg a tanulmányban szereplők duplájának megfelelő szakirodalmi tételt, értelemszerűen itt is csak magyar publikációkat találunk. A további három fejezetben elkülönítve szerepelnek a nemzetközi és a magyar szakirodalmak. A Melléklet harmadik fejezetében *Hrubos Ildikónak* a köztes testületekről szóló, a negyedikben pedig *Kováts Gergely* integrációs tanulmánya adja a háttérret. A negyedik fejezetben külön jelentettük meg az integrációról szóló interjúkat, a stratégiai anyagokat és a kapcsolódó jogszabályokat (itt is az időrendet követve). Végül az ötödik fejezet nemzetközi és magyar gyűjteményének szerkezete *Veroszta Zsuzsanna* tanulmányának témáit követi.

A válogatott bibliográfia sajátos vonása, hogy a tanulmányok szerzői igyekeznek betekintést nyújtani az általuk legfontosabbnak tartott művek tartalmába is, így mintegy száz tétel esetében rövid tartalmi kivonatokat is talál az olvasó. Egy másik jellegzetesség, hogy egy-egy szakirodalom többször is előfordul. Ennek oka a gyűjtemény tematikus fejezeteiben rejlik: ha egy publikáció nem csak egy témában jelentős, akkor több fejezetben is megjelenik.

Feltétlenül megjegyzésre érdemes, hogy a jegyzékben közzétett internetes eléréseket igyekeztünk ugyan időt álló forrásokból válogatni, mégsem garantálhatjuk minden esetben a jövőbeli hozzáférést. Reméljük, hogy a linkek többsége segítséget nyújt a letöltésekben, ám arra kérjük az olvasót, ne bosszankodjon, ha nem sikerül egy-egy elérés. Ezekben az esetekben a pontos hivatkozások könnyítik meg az internetes keresők használatát.

Izgalmas bűvárkodást, sikeres kutatást kívánnak a tanulmányok szerzői és a Melléklet összeállítója!

Temesi József

1. Felsőoktatás-politikai irányok, irányváltások: stratégiai dokumentumok és kapcsolódó jogszabályok, 1988–2014

2008/1984. (V. 28.) MT határozat a közoktatás és a felsőoktatás fejlesztési programjáról.
<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/988H1047.MT/ts/ffffff4/>

A moduláris és lépcsős képzés a hazai felsőoktatásban. Budapest, 1985, Oktatókutató Intézet.

1047/1988. (VI. 21.) MT határozat a felsőoktatás fejlesztésének cselekvési programjáról.
<http://www.opten.hu/opten/light/torvtar/1047-1988-vi-21-mt-hatarozat-201693.html>

Az MSZMP Politikai Bizottságának állásfoglalása a diákszervezetek létrehozásáról az egyetemeken és főiskolákon. Budapest, 1988. június 28.

VÉGVÁRI IMRE – PÁLVÖLGYI MIKLÓS (szerk.): *Kutatások a felsőoktatás köréből I.* OKKFT Ts-4/2 „A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások” c. program kiadványa. Programiroda, 1988, Budapest.

VÉGVÁRI IMRE – PÁLVÖLGYI MIKLÓS (szerk.): *Kutatások a felsőoktatás köréből II.*, OKKFT Ts-4/2 „A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások” c. program kiadványa. Programiroda, 1988, Budapest.

VÉGVÁRI IMRE – PÁLVÖLGYI MIKLÓS (szerk.): *Kutatások a felsőoktatás köréből III.*, 1988. OKKFT Ts-4/2 „A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások” c. program kiadványa. Programiroda, 1988, Budapest.

Az OFÉSZ Alapító Nyilatkozata. Budapest, 1989. november 12.
<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

MADARÁSZ TIBOR: *A magyar felsőoktatás jogi szabályozásának jellemzői.* 1990, Budapest, Ts-4 Programiroda.

1044/1990 (X. 26.) Korm. határozat az Ifjúságpolitikai Kabinettről.
<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/990H1044.KOR/ts/ffffff4/>

30/1990. (III. 21.) OGY határozat az egyetemekről.
<http://www.complex.hu/kzldat/o90h0030.htm/o90h0030.htm#kagy1>

KIRÁLY TIBOR et al. (szerk.): *Koncepció a felsőoktatási törvény szabályozásához.* A Felsőoktatási Törvényelőkészítő Bizottság tervezete. *Magyar Felsőoktatás*, I. évfolyam, 1991, 1. szám, május, 4–19. p.

A Rektori Konferencia állásfoglalása a felsőoktatási törvény szabályozásáról. *Magyar Felsőoktatás*, I. évfolyam, 1991, 5. szám, október, 11–14. p.

A Főiskolai Főigazgatói Konferencia állásfoglalása a felsőoktatási törvény szabályozásáról. *Magyar Felsőoktatás*, I. évfolyam, 1991, 5. szám, október, 15–16. p.

S. FARAGÓ MAGDOLNA et al.: *A tanárképzés fejlesztési koncepciója (vitaanyag).* *Magyar Felsőoktatás*, I. évfolyam, 1991, 5. szám, október, 29–31. p.

SZÖVÉNYI ZSOLT: *Kimenetszabályozás: képesítési feltételek.* *Magyar Felsőoktatás*, II. évfolyam, 1992, 1. szám, január, 6–7. p.

HÖÖK: *Kritika és koncepció – A hallgatói önkormányzatok felsőoktatási koncepciója, 1991.*
<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

KIRÁLY TIBOR et al.: A felsőoktatási törvény szövegtervezete. A Felsőoktatási Törvényelőkészítő Bizottság anyaga. *Magyar Felsőoktatás melléklete*, II. évfolyam, 1992, 2–3. szám, február–március.

Törvényjavaslat a felsőoktatásról (MKM, államigazgatási egyeztetés utáni anyag). *Magyar Felsőoktatás*, II. évfolyam, 1992, 6. szám, 5–25. p.

BARKÓ ENDRE (szerk.): *A magyar felsőoktatás fejlesztése 2000-ig. Háttér tanulmányok*. Budapest, 1992, Felsőoktatási Koordinációs Iroda.

KOCSIS KÁROLY (szerk.): *A magyar felsőoktatás fejlesztése 2000-ig. Összefoglalás. Döntéselőkészítő javaslatok*. A Felsőoktatásfejlesztési Tárcaközi Vegyesbizottság anyaga, Budapest, 1992, június hó.

Előterjesztés a Kormány részére a felsőoktatás finanszírozási rendszerének korszerűsítéséről (MKM, rövidített változat). *Magyar Felsőoktatás*, II. évfolyam, 1992, 7. szám, szeptember, 8–12. p.

VAMOS DÓRA (szerk.): *Ki fizessen a diplomáért?* Budapest, 1993, Felsőoktatási Koordinációs Iroda.

RÓNA-TAS ANDRÁS: Az Ideiglenes Országos Akkreditációs Bizottság megalakulása elé. (Róna-Tas András megnyitója 1992. december 4-én). *Magyar Felsőoktatás*, III. évfolyam, 1993, 1. szám, január, 7–8. p.

A Kormány 1993. május 6-ai ülésén elfogadott tudománypolitikai irányelvek. *Magyar Felsőoktatás*, III. évfolyam, 1993, különszám, augusztus, 3–10. p.

A Kormány innovációpolitikája. *Magyar Felsőoktatás*, III. évfolyam, 1993, különszám, augusztus, 11–32. p.

A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény indoklása. 1993, Művelődési és Közoktatási Minisztérium. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/99300080.TVI/ts/10000101/>

A felsőoktatás-fejlesztési törvény/kormányrendelet koncepció tervezete. Budapest, 1994. december, MKM Felsőoktatás-fejlesztési Bizottság.

A Magyar Felsőoktatás Modernizálása. 1995, FTT–FFOB ad hoc Bizottsága.

2024/1995. (II. 2.) Korm. határozat a felsőoktatási tandíjrendszer bevezetésének időpontjáról. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/995H2024.KO2/ts/ffffff4/>

BOKROS LAJOS – HORN GYULA – SURÁNYI GYÖRGY: *Gazdasági stabilizációs intézkedések („Bokros-csomag”) bejelentése 1995. március 12-én* (<http://hu.wikipedia.org/wiki/Bokros-csomag>)

A Magyar Rektori Konferencia Állásfoglalása, 1995. március 16. Közli: Kucsera Tamás Gergely: *Az országos felsőoktatási hallgatói képviselő és a magyarországi hallgatói önkormányzati modell fejlődéstörténete 1988–2008*. PhD-értekezés, Pécs, 2010, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

1023/1995. (III. 22.) Korm. határozat a gazdasági stabilizációt szolgáló 1995. évi kiigazító lépésekről. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/995H1023.KOR/ts/ffffff4/>

HÖKOSZ–DOSZ–FEKOSZ Nyilatkozat 1995. március 25. Közli: Kucsera Tamás Gergely: *Az országos felsőoktatási hallgatói képviselő és a magyarországi hallgatói önkormányzati modell fejlődéstörténete 1988–2008*. PhD-értekezés, Pécs, 2010, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

HÖKOSZ sajtóközleménye a tandíj bevezetésével kapcsolatban 1995. június 23. Közli: Kucsera Tamás Gergely: *Az országos felsőoktatási hallgatói képviselő és a magyarországi hallgatói önkormányzati modell fejlődéstörténete 1988–2008*, PhD-értekezés, Pécs, 2010, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.

<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

A HÖKOSZ Tüntetés Alapelvei 1995. szeptember 22. Közli: Kucsera Tamás Gergely: *Az országos felsőoktatási hallgatói képviselő és a magyarországi hallgatói önkormányzati modell fejlődéstörténete 1988–2008*, PhD-értekezés, Pécs, 2010, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.

<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

A HÖKOSZ és a Magyar Köztársaság Kormánya közötti megállapodás 1995. október 4. Közli: Kucsera Tamás Gergely: *Az országos felsőoktatási hallgatói képviselő és a magyarországi hallgatói önkormányzati modell fejlődéstörténete 1988–2008*. PhD-értekezés, Pécs, 2010, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.

<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

1103/1995. (X. 25.) Korm. határozat az 1995. október 13-án a felsőoktatási intézmények vezetői, a Hallgatói Önkormányzatok Országos Szövetsége és a kormányzat képviselői között lezajlott tanácskozáson felmerült feladatok végrehajtásáról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/995H1103.KOR/ts/ffffff4/>

107/1995. (XI. 4.) OGY határozat a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről. *Magyar Felsőoktatás*, V. évfolyam, 10. szám, december, 9–11. p.

<http://www.complex.hu/kzldat/o95h0107.htm/o95h0107.htm>

BARA ZOLTÁN – VERES PÁL (szerk.): *Tankönyv és Felsőoktatási Könyvtár Fejlesztési Program, Felsőoktatási Tankönyvfejlesztési Alprogram keretében született szakértői tanulmányok és a felsőoktatási tankönyvi konferencia előadásaiából*. Budapest, 1995, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése Felsőoktatási Tankönyv Tagozat.

113/1996. (XII. 20.) OGY határozat a magyar tudomány helyzetéről szóló beszámolóból adódó következtetésekről és feladatokról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/996H0113.OGY/ts/ffffff4/>

1049/1996. (V. 22) Korm. határozat a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről szóló 107/1995. (XI. 4.) OGY határozat végrehajtását szolgáló feladattervről és jogalkotási programról. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/996H1049.KOR/ts/ffffff4/>

ENGLONER GYULA – VERES PÁL: *A felsőoktatás és a gazdaság kapcsolata*. Budapest, 1996, Művelődési és Közoktatási Minisztérium Felsőoktatási Főosztálya, Tudományos Ügyek Főosztálya.

A felsőoktatás fejlesztésének középtávú stratégiája. 1997, MKM-kiadvány.

(http://hunteka.titkarsag.mta.hu/etk/index.jsp;jsessionid=7F917690FE1D1C8F6448EC111480205B?from_page=details&page=details&dbname=database_etk&bib1id=4&bib1field=0&term=81425)

2147/1997. (VI. 4.) Korm. határozat a felsőoktatás fejlesztését támogató világbanki kölcsön felvételéről. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/997H2147.KO2/ts/ffffff4/>

Beszámoló a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről szóló 107/1995. (XI. 4.) OGY határozat teljesítéséről. Budapest, 1998, január, MKM Kormány-előterjesztés.

1024/1998. (III. 4.) Korm. határozat a Debreceni Egyetemi Szövetség és a Szegedi Felsőoktatási Szövetség létesítéséről.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/998H1024.KOR/ts/ffffff4/>

A Magyar Rektori Konferencia és a Főiskolai Főigazgatói Konferencia állásfoglalása a felsőoktatásban lezajló integrációs folyamatról. *Magyar Felsőoktatás*, VIII. évfolyam, 1998, 10. szám, 36–37. p.

1157/1998. (XII. 9.) Korm. határozat az OM felügyelete alá tartozó felsőoktatási intézményekben végrehajtandó intézményi integráció elveiről.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/998H1157.KOR/ts/ffffff4/>

2127/1998. (V. 13.) Korm. határozat a felsőoktatási tanulmányi pontrendszer bevezetésének további feladatairól. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/998H2127.KO2/ts/ffffff4/>

Tervezet a PHARE Partnership NETFORM-program keretén belül, a CNAM mintájára a magyar felsőoktatás közegébe ágyazott felnőttoktatási (felsőfokú szakképzési) hálózati rendszer kialakítására. Budapest, 1998, Oktatási Minisztérium.

J. KIRÁLY ISTVÁN: MF Műhely az Oktatókutató Intézetben – V. Finanszírozás. *Magyar Felsőoktatás*, VIII. évfolyam, 1998, 10. szám, 10–22. p.

TEMESI JÓZSEF: A felsőoktatás finanszírozásának egyes kérdéseiről. *Magyar Felsőoktatás*, VIII. évfolyam, 1998, 10. szám, 23–25. p.

A HÖÖK állásfoglalása a felsőoktatás szerkezetének átalakításáról. 1999.

<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

Világbank Felsőoktatási Program. 1999. január 30., Felsőoktatási Integrációs Programok Irodája.

FARKAS KRISZTINA (szerk.): *Integráció a felsőoktatásban.* Budapest, 1999, OM-kiadvány.

Helyzetelemzés a Felsőoktatás Fejlesztési Program összefoglaló téziseihez. Budapest, 1999. július 5. Oktatási Minisztérium.

A Felsőoktatási Fejlesztési Program összefoglaló tézisei. Budapest, 1999. július 6., Oktatási Minisztérium.

Az Oktatási Ágazat Átfogó Fejlesztési Terve (2000–2006). Budapest, 1999. szeptember, Oktatási Minisztérium.

106/1999. (XII. 22.) OGY határozat a Magyar Tudományos Akadémiának a magyar tudomány 1997–1998. évi helyzetéről szóló beszámoló elfogadásáról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/999H0106.OGY/ts/ffffff4/>

2200/1999. (VIII. 6.) Korm. határozat a Felsőoktatás Fejlesztési Programjában vállalt feladatok végrehajtási programjáról és a HU 4287. számú Kölcsönegyezmény kiegészítéséről. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/999H2200.KO2/ts/ffffff4/>

DINYA LÁSZLÓ – FRENYÓ V. LÁSZLÓ – MAKKAI LÁSZLÓ – MOGYORÓSI PÉTER – SCHEIBER PÁL – VÁRKONYI ANDRÁS: *Kézikönyv a Felsőoktatási Reform Program keretén belül megvalósítandó Intézményfejlesztési Tervek (Institutional Development Plans, IDPs) elkészítéséhez és értékeléséhez. Integrálódó intézmények részére.* Budapest, 2000, Felsőoktatási és Tudományos Tanács.

DINYA LÁSZLÓ – FRENYÓ V. LÁSZLÓ – MAKKAI LÁSZLÓ – MOGYORÓSI PÉTER – SCHEIBER PÁL – VÁRKONYI ANDRÁS: *Kézikönyv a Felsőoktatási Reform Program keretén belül megvalósítandó Intézményfejlesztési Tervek (Institutional Development Plans, IDPs) elkészítéséhez és értékeléséhez. Nem integrálódó intézmények részére.* Budapest, 2000, Felsőoktatási és Tudományos Tanács.

1063/2000. (VII. 11.) Korm. határozat a PHARE 2001. évi Nemzeti Programjának prioritásairól és tárgyalási irányelveiről.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A00H1063.KOR/ts/ffffff4/>

SZEGŐ SZILVIA (szerk.): *A 21. század kihívása: a tudásalapú humanista társadalom létrehozása*. Budapest, 2000, Miniszterelnöki Hivatal, Stratégiai Elemző Központ.

1105/2000. (XII. 8.) Korm. határozat a hallgatói hitelrendszer elveiről és a tervezés érdekében elvégzendő feladatokról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A00H1105.KOR/ts/ffffff4/>

101/2001. (XII. 21.) OGY határozat a felsőoktatás fejlesztésének kiemelt céljairól.

<http://www.complex.hu/kzldat/o01h0101.htm/o01h0101.htm>

POLÓNYI ISTVÁN – TÍMÁR JÁNOS: *Tudásgyár vagy papírgyár*. Budapest, 2001, Új Mandátum Kiadó.

1096/2001. (VIII. 13.) Korm. határozat a hallgatói hitelrendszerrel kapcsolatos intézkedésekről. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A01H1096.KOR/ts/ffffff4/>

1006/2002. (I. 30.) Korm. határozat a Magyar Ösztöndíjbizottság átszervezéséről és az Eötvös József Ösztöndíj Közalapítvány létrehozásáról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A02H1006.KOR/ts/ffffff4/>

Az európai oktatási és képzési rendszerek célkitűzéseire kapcsolódó részletes munkaprogram. Brüsszel, 2002. február 20., Európai Tanács.

<http://www.nefmi.gov.hu/letolt/eu/munkaprogram.pdf>

2097/2002. (III.29.) Korm. határozat az oktatás és a kutatás-fejlesztés ágazat 2002–2006. évi fő fejlesztési programjáról. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A02H2097.KO2/ts/ffffff4/>

2118/2002. (IV.19.) Korm. határozat a Bursa Hungarica Felsőoktatási Önkormányzati Ösztöndíjról. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A02H2118.KO2/ts/ffffff4/>

2173/2002. (V. 24.) Korm. határozat a felsőoktatás fejlesztésének kiemelt céljairól szóló

101/2001. (XII. 21.) OGY határozat megvalósítása érdekében kidolgozott cselekvési tervről és jogalkotási programról. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A02H2173.KO2/ts/ffffff4/>

A magyar felsőoktatás 1998–2002 közötti átalakulása. Budapest, 2002, Oktatási Minisztérium.

A magyar felsőoktatás modernizációját, az Európai Felsőoktatási Térséghez történő csatlakozását célzó felsőoktatás-fejlesztés koncepciója – vitaanyag. 2003. július 10., Operatív Munkacsoport. <http://www.nefmi.gov.hu/2003/magyar-felsooktatas>

A magyar felsőoktatás modernizációját, az Európai Felsőoktatási Térséghez történő csatlakozását célzó felsőoktatás-fejlesztés koncepciója vitaanyag 2. változata. Kézirat, 2003. szeptember 20., Operatív Munkacsoport.

HÖÖK 2003. szeptember 4. *Sajtóközlemény*.

<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

2091/2003 (V.15.) Korm. határozat a kormányprogram alapján létesítendő 10 000 diákotthoni férőhely vállalkozói alapon történő megvalósításáról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A03H2091.KO2/ts/ffffff4/>

2098/2003. (V. 29.) Korm. határozat az állami és magánszektor közötti fejlesztési, illetve szolgáltatási együttműködés (PPP) újszerű formáinak alkalmazásáról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A03H2098.KO2/ts/ffffff4/>

A felsőoktatás modernizációjáról és az Európai Felsőoktatási Térséghez történő csatlakozás folyamatáról szóló törvény előkészületeiről. Kormány-előterjesztés államigazgatási egyeztetésre. Budapest, 2003, Oktatási Minisztérium.

A Magyar Universitas Program és az új felsőoktatási törvény koncepciója. Budapest, 2004, Oktatási Minisztérium.

<http://phys.chem.elte.hu/forum/MagyarUnivProg.pdf>

5/2004. (III. 2.) OGY határozat a gyermekek és az ifjúság helyzetéről, életkörülményeik alakulásáról és az ezzel összefüggésben a 2002. évben megtett kormányzati intézkedésekről szóló jelentés elfogadásáról. <http://uj.jogtar.hu/#lbj0id1441613873533e36a>

57/2004. (V. 25.) OGY határozat a magyar tudomány helyzetéről 2001–2002. szőlő beszámoló elfogadásáról. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A04H0057.OGY/ts/ffffff4/>
http://epa.oszk.hu/00700/00775/00060/2003_11_11.html

Előterjesztés a Kormány részére a Magyar Universitas Programról, valamint az új felsőoktatási törvény koncepciójáról. Budapest, 2004. áprilisi változat, Oktatási Minisztérium. <http://phys.chem.elte.hu/forum/MUPuj-04.041.pdf>

1068/2004. (VII. 9.) Korm. határozat a Magyar Universitas Programról, valamint az új felsőoktatási törvény koncepciójáról.
<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A04H1068.KOR/ts/ffffff4/>

BARAKONYI KÁROLY: *Rendszerváltás a felsőoktatásban.* Budapest, 2004, Akadémiai Kiadó.

2082/2004. (IV. 15.) Korm. határozat az Európai Felsőoktatási Térség megvalósítása érdekében a hallgatói mobilitás elősegítéséről.
<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A04H2082.KO2/ts/ffffff4/>

A Tanács és a Bizottság közös időközi jelentése az európai oktatási és képzési rendszerek célkitűzéseikhez kapcsolódó részletes munkaprogram megvalósításáról. Az Oktatás és képzés 2010 stratégia megvalósítása. Brüsszel, 2004. február 26., Európai Unió Tanácsa.
http://www.nefmi.gov.hu/letolt/eu/interim_report_vegleges_magyarul.pdf

2207/2004. (VIII. 27.) Korm. határozat a felsőoktatási intézmények infrastruktúra-fejlesztési programjának aktuális feladatairól.
<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A04H2207.KO2/ts/ffffff4/>

Csatlakozás az Európai Felsőoktatási Térséghez. Budapest, 2004. december, Felsőoktatási és Tudományos Tanács (CD).

KOZMA TAMÁS: *Kié az egyetem?* Budapest, 2004, Új Mandátum Könyvkiadó.

A Magyar Köztársaság Kormányának stratégiája az egész életen át tartó tanulásról (2005).
<http://www.nefmi.gov.hu/europai-unio-oktatas/egesz-eleten-at-tarto/egesz-eleten-at-tarto-090803>

41/2005. (X. 27.) AB határozat, közzétéve a Magyar Közlöny 2005. évi 142. számában, AB közlöny, XIV. évf. 10. szám. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A05H0041.AB/ts/20130401/>

2212/2005. (X. 13.) Korm. határozat az egész életen át tartó tanulás stratégiájának megvalósítását szolgáló feladatokról.
<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A05H2212.KO2/ts/ffffff4/>

Az MRK, az FFK és a HÖÖK közös állásfoglalása, 2005
<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

Oktatás 2002–2006. Az oktatás és a kutatás-fejlesztés finanszírozása. Budapest, Oktatási Minisztérium, gazdasági helyettes államtitkár, Közgazdasági Főosztály, 2006.

HALÁSZ GÁBOR (2006): *Oktatáspolitikai Magyarország 1990 és 2005 között*. In: PESTI SÁNDOR (szerk.): *Szakupolitikák a rendszerváltás utáni Magyarországon 1990–2006*. Budapest, 2006, Rejtjel Kiadó, 169–237. p.

95/2007. (X. 31.) OGY határozat a gyermekek és az ifjúság helyzetéről, életkörülményeinek alakulásáról és az ezzel összefüggésben a 2005. évben megtett kormányzati intézkedésekről szóló jelentés elfogadásáról. <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a07h0095>. OGY

Előterjesztés a Kormány részére a nemzeti ifjúsági stratégiáról. Nemzeti Ifjúsági Stratégia 2009–2024. Munkaanyag, Budapest, 2008, Szociális és Munkaügyi Minisztérium. <http://docplayer.hu/5704057-Munkaanyag-a-kormany-allaspontjat-nem-tukrozi-eloterjesztes-a-kormany-reszere-a-nemzeti-ifjusagi-strategiarol-tervezet-hatarozati-javaslat.html>

Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanulás Európai Képesítési Keretrendszerének létrehozásáról, 2008. http://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/journal_hu.pdf

27/2008. (III. 20.) OGY határozat a magyar tudomány helyzetéről 2003–2004 és a magyar tudomány helyzetéről 2005–2006 szőlő beszámolókról elfogadásáról. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A08H0027.OGY/ts/ffffff4/>

A felsőoktatás a tudástársadalomért. Az OECD tematikus áttekintése a felsőoktatásról. (Összefoglaló jelentés), 2008, OECD.

http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/AVIR/OECD_jelentes_vol1.pdf

http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/AVIR/OECD_jelentes_vol2.pdf

2069/2008. (VI. 6.) Korm. határozat az Európai Képesítési Keretrendszerhez való csatlakozásról és az Országos Képesítési Keretrendszer létrehozásáról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A08H2069.KO2/ts/ffffff4/>

A Tanács következtetései az oktatás és képzés terén folytatott európai együttműködés stratégiai keretrendszeréről („Oktatás és képzés 2020”). Brüsszel, 2009, Európai Unió Tanácsa. (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:hu:PDF>)

88/2009. (X. 29.) OGY. határozat a Nemzeti Ifjúsági Stratégiáról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A09H0088.OGY/ts/20091030/>

CSERMELY PÉTER – FODOR ISTVÁN – EVA JOLY – LÁMFALUSSY SÁNDOR: *Szárny és teher. Ajánlás a nevelés-oktatás rendszerének újjáépítésére és a korrupció megfékezésére*. Budapest, 2009, Bölcsek Tanácsa Alapítvány.

http://mek.oszk.hu/07900/07999/pdf/szarny_es_teher.pdf

A magyar felsőoktatás középtávú stratégiai céljai. Magyar Rektori Konferencia, Bizottsági jelentés, 2010. március 22.

94/2010. (X. 15.) OGY határozat a Magyar Tudományos Akadémia munkájáról és a magyar tudomány általános helyzetéről 2007–2008. szőlő beszámoló elfogadásáról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A10H0094.OGY/ts/ffffff4/>

Az új felsőoktatási törvény tervezetének vitaanyaga. Budapest, 2010. 10. 04. Nemzeti Erőforrás Minisztérium. <http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatasa>

KOCSIS MIKLÓS: *Köztes szervezetek a felsőoktatási igazgatásban. Közjogi Szemle*, 2010, 2. szám, 53–60. p.

SZABÓ ANDREA – KUCSERA TAMÁS GERGELY: *Oktatáspolitikai*. In: G. FODOR GÁBOR – STUMPF ISTVÁN (szerk.): *Hazárdjáték – A szocialista-liberális kormányzás nyolc éve*. Budapest, 2010, Századvég Kiadó, 169–203. p.

1004/2011. (I. 14.) Korm. határozat az Országos Képesítési Keretrendszer létrehozásáról és bevezetéséről. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A11H1004.KOR/ts/ffffff4/>

HALÁSZ GÁBOR et al.: *Javaslat a nemzeti oktatási innovációs rendszer fejlesztésének stratégiájára*, Budapest, 2011, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 204 p.

Széll Kálmán Terv. *Összefogás az adósság ellen*. Magyarország Kormánya, 2011 <http://2010-2014.kormany.hu/download/4/d1/20000/Sz%C3%A9ll%20K%C3%A1lm%C3%A1n%20Terv.pdf>

A magyar felsőoktatás szabályozásának stratégiai megalapozása. Az FTT stratégiai ajánlása a felsőoktatási törvény szabályozásának előkészítéséhez. (A Felsőoktatási és Tudományos Tanács számára készítette az Expanzió Humán Tanácsadó.) 2011. március–április, Felsőoktatási és Tudományos Tanács, Budapest <http://keszei.chem.elte.hu/common/FTT-megalapoz%C3%B3%20anyag.pdf>

1355/2011. (X. 21.) Korm. határozat az állami fenntartású felsőoktatási intézmények működéséhez szükséges kormányzati intézkedésekről.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A11H1355.KOR/ts/ffffff4/>

1229/2012. (VII. 6.) Korm. határozat a Magyar Képesítési Keretrendszer bevezetéséhez kapcsolódó feladatokról, valamint az Országos Képesítési Keretrendszer létrehozásáról és bevezetéséről szóló 1004/2011. (I. 14.) Korm. határozat módosításáról.

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A12H1229.KOR/ts/ffffff4/>

A következő lépés. Széll Kálmán Terv 2.0. Magyarország Kormánya, 2012. április.

http://index.hu/assets/documents/belfold/szkt_2_0.pdf

A nemzeti felsőoktatás fejlesztéspolitikai irányai. Melléklet a 17344/2012/FOHAT sz. előterjesztés indokolásához [Tervezet! v.5.3], Felsőoktatási Helyettes Államtitkárság, 2012. <http://listserv.pte.hu/pipermail/dekanfoig/attachments/20120425/b29c4316/attachment.pdf>

A nemzeti idegennyelv-oktatás fejlesztésének stratégiája az általános iskolától a diplomáig. Fehér Könyv 2012–2018. Melléklet a 49545-2/2012. számú előterjesztéshez, EMMI Oktatásért Felelős Államtitkárság, 2012.

<http://www.kormany.hu/download/c/51/c0000/idegennyelv-oktat%C3%A1s%20feh%C3%A9r%20k%C3%B6nyv.pdf>

Beszámoló a Magyar Országgyűlés számára a Magyar Tudományos Akadémia munkájáról és a magyar tudomány általános helyzetéről 2011–2012. Magyar Tudományos Akadémia, 2013 (<http://www.parlament.hu/irom39/13472/13472.pdf>)

18/2013. (III. 28.) OGY határozat a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiáról.

(<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A13H0018.OGY/ts/20130329/>)

1047/2013. (II. 7.) Korm. határozat a kiemelt felsőoktatási intézményekről.

(<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A13H1047.KOR/ts/ffffff4/>)

1103/2013. (III. 7.) Korm. határozat a Felsőoktatási Struktúraátalakítási Alap létrehozásáról. (<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A13H1103.KOR/ts/20130307/>)

1104/2013. (III. 7.) Korm. határozat a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kiemelt felsőoktatási intézménnyé minősítéséről.

(<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A13H1104.KOR/ts/ffffff4/>)

A felsőoktatás-átalakítás stratégiai irányai és soron következő lépései. Emberi Erőforrás Minisztérium Felsőoktatási Államtitkárság előterjesztése a Felsőoktatási Kerekasztal részére

v06 vitaanyag, 2013. május 31. <https://docs.google.com/file/d/0B-bRb8Wxe4bXdWR2WTNxX19Vd2M/edit?usp=sharing&pli=1>

A felsőoktatás-átalakítás stratégiai irányai és soron következő lépései. Készítette a felsőoktatásért felelős államtitkár és kabinetje. (A 2013. május 31-ei v06 átdolgozott változata). Emberi Erőforrások Minisztérium, 2013. szeptember 12.

http://fdsz.hu/sites/default/files/1_1_1_FO_Strat_v2%205_FEK_2013sep16.docx

Tudománypolitikai stratégia (2014–2020). (Társadalmi partnerségre szánt vitaanyag.)

Melléklet a ...../2013 ( ) Korm. határozathoz <http://2010->

2014.kormany.hu/download/2/4f/f0000/2013%2009%2012%20Tudomanypolitikai%20Strategia%20honlapra.pdf

1414/2013. (VII. 4.) Korm. határozat a *Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia (2013–2020) elfogadásáról.* <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A13H1414.KOR/ts/ffffff4/>

1667/2013. (IX. 23.) Korm. határozat az *Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem és a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem kiemelt felsőoktatási intézménnyé minősítéséről.*

<http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A13H1667.KOR/ts/ffffff4/>

A felsőoktatási fejlesztési és beavatkozási irányok stratégiai megalapozása. Kormány-előterjesztés tervezete, Emberi Erőforrás Minisztérium, 2014. január.

Fokozatváltás a felsőoktatásban. A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai. Emberi Erőforrás Minisztérium, 2015. március 4.

<http://www.kormany.hu/download/d/90/30000/fels%C5%91oktat%C3%A1si%20koncepti%C3%B3.pdf>

Észrevételek a „Fokozatváltás a felsőoktatásban – a teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai” című előterjesztéshez, Professzorok Batthyányi Körének Elnöksége, 2014. <http://www.bla.hu/professzorok/dl/Fokozatvaltashoz.pdf>

A Magyar Innovációs Szövetség véleménye a Fokozatváltás a felsőoktatásban – a teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai c. dokumentumról, Magyar Innovációs Szövetség, 2014. http://www.innovacio.hu/2a_hu_2014_10_30.php

A Magyar Rektori Konferencia véleménye a „Fokozatváltás a felsőoktatásban” című felsőoktatási fejlesztési irányelvekről, Magyar Rektori Konferencia, 2014.

<http://www.mrk.hu/2014/12/01/sajtokozlemenye-2/>

2. A magyar felsőoktatás változásai 1988 és 2014 között

- ANDOR MIHÁLY – BAJOMI IVÁN: *Oktatáspolitikai válogatás a hazai szakirodalomból. Társadalom és oktatás*, 26. Budapest, 2004, Felsőoktatási Kutatóintézet–Új Mandátum Könyvkiadó.
- ARADI ZSOLT: *A felsőoktatás gazdaságtana*. In: ARADI ZSOLT (szerk.): *Ágazati gazdaságtanok*. Debreceb, 2004, Debreceni Egyetem, 125–188. p.
- BÁGER GUSZTÁV (szerk.): *A felsőoktatás átalakulása, a finanszírozás korszerűsítése*. Budapest, 2004, Állami Számvevőszék. *Módszertani füzetek*.
- BAJNOK ANDREA – DERÉNYI ANDRÁS (szerk.): *A Bolognai folyamat – elemzések*. Budapest, 2008, Budapesti Corvinus Egyetem.
- BAKOS KÁROLY: A felsőoktatási felvételi rendszer változásai. *Magyar Felsőoktatás*, 2004, 1–2., szám, 31 p.
- BALIKÁNÉ BOGNÁR MÁRIA (szerk.): *A 21. század kihívása: A tudásalapú humanista társadalom létrehozása. Stratégiai füzetek*, 3. Budapest, 2000, Miniszterelnöki Hivatal. Kormányzati Stratégiai Elemző Központ.
- BÁLINT JULIANNA: *A felsőoktatás minősége*. Budapest, 2006, FKI, *Felsőoktatás és munkaerőpiac*.
- BÁLINT JULIANNA: Működnek-e a minőségfejlesztési rendszerek a felsőoktatásban? *Educatio*, 2008, 1. szám, 94–110. p. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00043/pdf>
- BARA ZOLTÁN: Felsőoktatási tankönyvpiac fejlesztésének előmozdítása világbanki hitellel. *Magyar Felsőoktatás*, 1995, 5. évfolyam, 7. szám, 18–22. p.
- BARA ZOLTÁN: A felsőoktatás finanszírozása rendszerelméleti nézőpontból, *Magyar Felsőoktatás*, 2000, 5–6. szám, 8–13. p.
- BARAKONYI KÁROLY: Felsőoktatási felvételi politika, 1–2. *Magyar Felsőoktatás*, 1996, 7. szám, 12–14. p.
- BARAKONYI KÁROLY: Felsőoktatási integráció: választási lehetőségek. *Magyar Tudomány*, 1996, 10. szám, 1273–1280. p.
- BARAKONYI KÁROLY: A felsőoktatás hatékonyságáról. *Magyar Felsőoktatás*, 1997, 4. szám, 8–10. p.
- BARAKONYI KÁROLY: A korszerű felsőoktatási menedzsment kiépítése. *Educatio*, 2000, 9. évfolyam, 1. szám, 27–42. p. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=25
- BARAKONYI KÁROLY: Egyetemek irányítása: a középkori egyetemről a Bologna-folyamatig. *Magyar Tudomány*, 2004, 4. szám, 513–526. p. <http://www.matud.iif.hu/2004-04.pdf>
- BARAKONYI KÁROLY: Egyetemi kormányzás. Merre tart Európa? *Közgazdasági Szemle*, 2004, 6. szám, 584–599. p. <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00105/pdf>
- BARAKONYI KÁROLY: *Rendszerváltás a felsőoktatásban. Bologna-folyamat, modernizáció*. Budapest, 2004, Akadémiai Kiadó, 352 p.

Az egyetem intézménye középkori megszületése óta változások sorozatán ment keresztül: ahogy az idők változtak, úgy változott az egyetemről, annak missziójáról, a társadalomban betöltött szerepéről, feladatairól vallott felfogás is. Az első egyetemek megalapítása óta ugyanis az európai társadalmakban is óriási változások mentek végbe: társadalmi berendezkedések, ipari-technológiai forradalmak váltották egymást, világméretű konfliktusok, háborúk rengették meg a világot. E viharok közepette az egyetem mindig képes volt megújulni. A XX. század második fele, a globalizáció azonban olyan változásokat gerjesztett, amelyek talán minden eddiginél erőteljesebb kihívást és fenyegetést jelentenek az egyetemi gondolat, az egyetemek történelmileg kialakult struktúrái számára. A piaci viszonyok ugyanis a felsőoktatás régióit sem kerülik el, és nem kímélik: ma már tudáspiacról, „academic capitalism“-ról beszélünk, ahol piackomfort módon kellene viselkedni, ha más szereplők már ilyen eszközöket alkalmaznak. A könyv e nemzetközi és történelmi keretbe helyezve tekinti át a Bologna-folyamat kezdeteit, majd a magyar felsőoktatásnak a folyamat bevezetésével kapcsolatos feladatait taglalja az akadémiai reform, az egyetemi stratégia és kormányzás, valamint a felsőoktatás finanszírozása szempontjaiból.

BARAKONYI KÁROLY (szerk.): *Bologna „Hungaricum”. Diagnózis és terápia. Oktatás és társadalom*, 7. Budapest, 2009, Új Mandátum Könyvkiadó, 312 p.

A Bolognai nyilatkozatot Európa oktatási miniszterei éppen tíz éve írták alá. Mégis, a jubileumról sok szó nem esik. Ünnepi hangulatnak, eufóriának, a végzett munka feletti megelégedettségnek nyoma sincs, helyette inkább értetlenség, frusztráció, szkepticizmus, Bologna-ellenesség, bosszúság jellemzi a felsőoktatás szereplőinek hangulatát. Ez nehezen érthető, hiszen hatalmas munka áll a felsőoktatás mögött. Az eltelt tíz év értékeléséhez a könyv a következő kérdésekre keresi a választ: Teljesültek-e az Európai Felsőoktatási Térség (EFT) létrehozását célzó elgondolások? Hozzájárultak-e felsőoktatási erőfeszítések hazánk versenyképességének javulásához? Megvalósulnak-e a Bolognai nyilatkozat alaptézisei? Összhangba került-e a felsőoktatás kibocsátása a munkapiac szükségleteivel? Megvalósultak-e az egyes lépcsők tartalmához fűződő követelmények? Megfelel-e képzéseink tartalma és minősége a mai kor követelményeinek? Kibontakozott-e a hallgatói mobilitás? Javult-e felsőoktatásunk minősége? Sikerült-e az európai dimenziót megjeleníteni programjainkban? Megtörtént-e a felsőoktatásban a szükséges pedagógiai paradigmaváltás? Sikerült-e beágyazni felsőoktatásunkat az életen át tartó tanulás keretrendszerébe? Bekapcsolódtak-e intézményeink a felsőoktatás nemzetközi hálórendszerébe? Milyen a pozíciónk az EFT-ben, milyen stratégiát követünk?

BARAKONYI KÁROLY: A felsőoktatás versenyképessége, egyetemi kormányzás, stratégiaalkotás. In: HRUBOS ILDIKÓ – TÖRÖK IMRE (szerk.): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 2. Szemelvények kiemelt témakörökben*. Budapest, 2012, Felsőoktatási Gazdasági Szakemberek Egyesülete, 218–239. p.

http://www.fgsze.hu/kiadvanyok/im_tartalom_2.pdf

BARKÓ ENDRE (szerk.): *A magyar felsőoktatás fejlesztése 2000-ig. Háttér tanulmányok*. Budapest, 1992, Felsőoktatási Koordinációs Iroda, 189 p.

BÁRSONY JÁNOS: A műszaki felsőoktatás stratégiai alapkérdései, 1–2. *Magyar Felsőoktatás*, 2000, 7. szám, 27–28. p.

BAZSA GYÖRGY: A felsőoktatás finanszírozásának szintjei és módjai, 1–2. *Magyar Felsőoktatás*, 1997, 9. szám, 8–9. p.

BAZSA GYÖRGY: A MAB állásfoglalása a szakrendszer felülvizsgálata kapcsán. In: CSIRIK JÁNOS – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *A felsőoktatásban folyó többciklusú képzés első tapasztalatai. Konferenciadokumentumok. NFKK füzetek, 3.* Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem, 19–37. p.

<http://www.uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

BAZSA GYÖRGY: Pantha rei – a magyar felsőoktatásban is. In: HRUBOS ILDIKÓ – TÖRÖK IMRE (szerk.): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 2. Szemelvények kiemelt témakörökben.* Budapest, 2012, Felsőoktatási Gazdasági Szakemberek Egyesülete, 91–100. p. http://www.fgsze.hu/kiadvanyok/im_tartalom_2.pdf

BAZSA GYÖRGY – SZÁNTÓ TIBOR: Felsőoktatási akkreditáció Magyarországon, *Educatio*, 17. évfolyam, 2008, 1. szám, 36–50. p.

<http://epa.oszk.hu/01500/01551/00043/pdf/519.pdf>

BENCZÚR ANDRÁS – KÖMŰVES ÁGNES – STÉFÁN EDIT: *Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz Alap (FEFA), 1991–1995.* Budapest, 1996, FEFA Titkárság.

BERÁCS JÓZSEF: Rendszerváltás előtt a magyar felsőoktatás. *Vezetéstudomány*, 2001, 32. évfolyam, 3. szám, 41–53. p.

BERÁCS JÓZSEF: A magyar felsőoktatás exportképessége, *Magyar Felsőoktatás*, 2003, 4–5. szám, 30–32. p.

BERÁCS JÓZSEF et al: *A magyar felsőoktatás nemzetköziesedésének folyamata 2: tanulmányok. Bologna-füzetek, 8.* Budapest, 2011, Tempus Közalapítvány.

<http://publikaciok.lib.uni-corvinus.hu/egyetemi/611319.pdf>

BERDE ÉVA – VÁNYOLÓS ISTVÁN: A felsőoktatási döntéshozatal szemetesláda-modellje. *Közgazdasági Szemle*, 2006, 5. szám, 465–480. p.

<http://epa.oszk.hu/00000/00017/00126/pdf/05szberde-vanyolos.pdf>

BERLINGER EDINA: Miért van szükség európai szintű diákhitelrendszerre is? In: TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Felsőoktatás-finanszírozás: Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet.*

Budapest, 2012, Aula Kiadó, 165–196. p. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1017/1/Temesi_felsookt_finan.pdf

BERLINGER EDINA – WALTER GYÖRGY – ZSEMBERY LEVENTE: Hallgatói hitelrendszer. *Bankszemle*, 2000, 44. évfolyam, 8. szám, 1–14. p.

BÓKAY ANTAL: Az egyetemi eszme átalakulása – az európai felsőoktatás új irányai, feladatai. In: BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Magyar Felsőoktatás 2008. Konferencia-előadások. NFKK füzetek, 1.* Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem, 23–30. p. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

BÓKAY ANTAL: Az Országos Kredittanács álláspontja a magyarországi felsőoktatás-fejlesztési folyamat elmúlt három évről. In: CSIRIK JÁNOS – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *A felsőoktatásban folyó többciklusú képzés első tapasztalatai. Konferenciadokumentumok. NFKK füzetek, 3.* Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem, 50–60. p. <http://www.uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

BOKODI SZABOLCS: A bolognai folyamat hatása a hallgatókra: tanulás, mobilitás, munkavállalás; esélyegyenlőség. In: BAJNOK ANDREA – DERÉNYI ANDRÁS (szerk.): *A Bolognai folyamat – elemzések.* Budapest, 2008, Budapesti Corvinus Egyetem, 87–103. p.

BÖCSKEI ELVIRA: A magán-felsőoktatás finanszírozásának speciális elszámolása: Az esélyegyenlőség kérdőjelei. In: G. MÁRKUS GYÖRGY (szerk.): *Fiatal kutatók két*

nemzedéke. *Tudományos közlemények*, 8. Budapest, 2003, ÁVF, 37–62. p.
http://www.avf.hu/tudomanyoskozlemenyek/TK_8.pdf

CSEGÉNY PÉTER – KÁKAI LÁSZLÓ – SZABÓ ANDREA: *A felsőoktatás helyzete, fejlesztésének alternatívái. Szociológiai műhelytanulmányok*. Budapest, 1997, Budapesti Corvinus Egyetem.

CSERMELY PÉTER – FODOR ISTVÁN – EVA JOLY – LÁMFALUSSY SÁNDOR: *Szárny és teher. Ajánlás a nevelési-oktatás rendszerének újjáépítésére és a korrupció megfékezésére*. Budapest, 2009, Bölcsék Tanácsa Alapítvány.
<http://mek.oszk.hu/07900/07999/pdf/szarny-teher-oktatas-hatteranyag.pdf>

CSIRIK JÁNOS – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *A felsőoktatásban folyó többciklusú képzés első tapasztalatai. Konferenciadokumentumok. NFKK füzetek*, 3. Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

CSOPAKI GYULA: A magyar felsőoktatás és a Kutatási és Technológiai Innovációs Alap. In: BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk): *Magyar Felsőoktatás 2009. Konferencia-előadások. NFKK füzetek*, 4. Budapest, 2010, Budapesti Corvinus Egyetem, 15–28. p. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

DERÉNYI ANDRÁS: Felsőoktatási reformtörekvések és az egész életen át tartó tanulás. In: Derényi András – Mártonfi György – Sinka Edit – Tót Éva: *Áttekintés az oktatás és képzés 2010 munkaprogram hazai megvalósításáról az egész életen át tartó tanulás szemszögéből*. Budapest, 2007, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 47–61. p.
http://oktataskepzes.tka.hu/documents/7_Lifelong_learning/1_Oktatas_es_kepzes_strategia/2_2004_2010/Muhelymunkak/OK2010_tanulmany.pdf

DERÉNYI ANDRÁS: A magyar felsőoktatás átalakulása 1989 és 2010 között. In: HRUBOS ILDIKÓ – TÖRÖK IMRE (szerk): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 2: Szemelvények kiemelt témakörökben*. Budapest, 2012, Felsőoktatási Gazdasági Szakemberek Egyesülete, 44–72. p.
http://www.fgsze.hu/kiadvanyok/im_tartalom_2.pdf

DERÉNYI ANDRÁS – TEMESI JÓZSEF: Kreditrendszer és minőségbiztosítás. *Educatio*, 2008, 1. szám, 64–75. p. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00043/pdf>

DERÉNYI ANDRÁS – TÓT ÉVA: *Validáció: A hozott tudás elismerése a felsőoktatásban*. Budapest, 2011, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 144 p.
<http://mek.oszk.hu/12900/12987/12987.pdf>

DEZSŐ TAMÁS: A „kutatóegyetem” koncepció Európában és Magyarországon. In: TEMESI JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – BERÁCS JÓZSEF (szerk): *Magyar Felsőoktatás 2009. Konferencia-előadások. NFKK füzetek*, 4. Budapest, 2010, Budapesti Corvinus Egyetem, 50–59. p. <http://www.uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

DINYA LÁSZLÓ: Kihívások és dilemmák: A magyar felsőoktatás modernizációja, *Magyar Felsőoktatás*, 1996, 4. szám, 8–10. p.

DINYA LÁSZLÓ: A világbanki kölcsön és a felsőoktatási reform. *Magyar Felsőoktatás*, 1998, 9. szám, 8–10. p.

DINYA LÁSZLÓ: A „Bologna-folyamat” a duális képzési rendszer szemszögéből. *Magyar Felsőoktatás*, 2002, 7. szám, 24–25. p.

DOBÁK MIKLÓS – KOVÁTS GERGELY: Változásvezetés felsőoktatási intézményekben. In: HRUBOS ILDIKÓ – TÖRÖK IMRE (szerk): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban*

2: *Szemelvények kiemelt témakörökben*. Budapest, 2012, Felsőoktatási Gazdasági Szakemberek Egyesülete, 256–268. p. http://www.fgsze.hu/kiadvanyok/im_tartalom_2.pdf

DRAHOS PÉTER: Magán-felsőoktatás és privatizáció. *Educatio*, 1992, 1. évfolyam, 2. szám, 283–300. p. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00002/pdf/122.pdf>

EXPANZIÓ HUMÁN TANÁCSADÓ (szerk.): *A magyar felsőoktatás szabályozásának stratégiai megalapozása: Az FTT stratégiai ajánlása a felsőoktatási törvény szabályozásának előkészítéséhez*. Budapest, 2011, Felsőoktatási és Tudományos Tanács. <http://www.innovacio.hu/download/StrategiaimegalapozasFTT.pdf>

FÁBRI GYÖRGY: Oktatás és tudomány felsőfokon: A magyar felsőoktatás hosszú évtizede, 1988–2002. Kutatási jelentés. In: LUKÁCS PÉTER (szerk.): *Felsőoktatás új pályán*. Budapest, 2002, Oktatáskutató Intézet, 46–89. p.

FÁBRI GYÖRGY: Az egyetemek és az MTA reformja. *Magyar Tudomány* 2006, 10. szám, 1266–1268. p. <http://www.matud.iif.hu/06okt/16.html>

FÁBRI GYÖRGY: A reál továbbtanulás tényei es tétjei. *Felsőoktatási Műhely*, 2008, 4. szám, 15–24. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_04/oldal15_24_fabri.pdf

FÁBRI GYÖRGY: Magyar felsőoktatási rangsorok – tíz év tükrében. Hozzászólás Török Ádám cikkéhez. *Közgazdasági Szemle*, 2008, 55. évfolyam, 12. szám, 1116–1119. p. <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00154/pdf/05vtfabri.pdf>

FÁBRI ISTVÁN: Kik tanulnak tovább? *Felsőoktatási Műhely*, 2008, 2. szám, 91–100. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_02/oldal91_100_fabri.pdf

FÁBRI ISTVÁN: A hazai felsőoktatási jelentkezések fontosabb összefüggései. *Felsőoktatási Műhely Füzetek 1.*, 2010, 9–28. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/fuzet_01/oldal9_28_fabri.pdf

FÁBRI ISTVÁN – VEROSZTA ZSUZSANNA: Adatok és vélemények mérlegen – A hazai rangsorkészítés döntései és dilemmái tíz év távlatában. *Felsőoktatási Műhely*, 2009, 4. szám, 29–44. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2009_04/oldal29_44_fabri_veroszta.pdf

FALUSNÉ SZIKRA KATALIN: Munkanélküliség és diplomás túltermelés. *Közgazdasági Szemle*, 2001, 48. évfolyam, 10. szám, 950–964. p. <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00076/pdf>

FEHÉRVÁRI ANIKÓ: Normatív finanszírozás az oktatásban 2000–2009 között. *Új Pedagógiai Szemle*, 2011, 6. szám, 21–34. p. <http://www.ofi.hu/tudastar/uj-pedagogiai-szemle>

FEHÉRVÁRI ANIKÓ – KOCSIS MIHÁLY (szerk.): *Felsőfokú? Szakképzés?* Budapest, 2009, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. <http://www.ofi.hu/kiadvanyaink/felsofoku-szakkepzes>

A felsőfokú szakképzés bevezetése óta vitatott képzési formája a felsőoktatásnak és a szakképzésnek. Miközben a kormányzat és a képző intézmények évről évre jelentős erőfeszítéseket tesznek e képzési forma népszerűsítésére, a jelentkezők száma messze alatta maradt a várakozásoknak. 2009 volt az első olyan év, amikor sikerült hallgatókkal feltölteni a rendelkezésre álló kapacitásokat, amelynek háttérében – valószínűleg – a párhuzamos finanszírozási struktúra bevezetése áll. A kétszintű felsőoktatási struktúra bevezetését követően az alapképzésbe járók számára a kettős finanszírozás lehetőségét nyitotta meg az állam, vagyis a Bsc-hallgatók párhuzamosan részt vehetnek a felsőfokú szakképzésben is. Ugyanakkor a

mindennapi tapasztalatok azt mutatják, hogy a felsőfokú szakképzéssel rendelkezők elhelyezkedési esélyei nem nagyok, jelentősek a szakmák szerinti különbségek, és csak néhány olyan akad, amelynek valóban jó a munkaerő-piaci értéke. A leírt vizsgálat arra vállalkozott, hogy bemutassa a felsőfokú szakképzés nemzetközi tapasztalatait, ismertesse az elmúlt tíz év hazai gyakorlatát, felderítse a képző intézmények motivációit. A kutatás a felsőfokú szakképzésben végzetek továbbtanulási ambícióit, a képzéssel való elégedettségét és munkaerő-piaci esélyeit is elemzi. Összegyűjtött empirikus adatai lehetőséget nyújtanak a felsőfokú szakképzés helyzetének áttekintésére, valamint a képzési formára vonatkozó további fejlesztési elképzelések megalapozására.

FORRAY R. KATALIN – TUKA KATALIN (szerk.): *A tudományos kutatás helyzete a felsőoktatásban és az MKM egyéb intézményeiben, 1989–1995. Kutatások a felsőoktatásban.* Budapest, 1996, MKM.

GALASI PÉTER: Átmenet az oktatásból a munkaerőpiacra – A felsőfokú végzettségű pályakezdők munkaerő-piaci sikeressége. *Munkaerőpiaci Tükör*, 2004, 110–119. p.

GALASI PÉTER: *Fiatal diplomások munkaerőpiaci helyzetének változása 1999–2003. Jelentés a FIDÉV kutatás első követéses felvételének eredményeiről.* Budapest, 2004.

GALASI PÉTER: *Túlképzés, alulképzés és bérhozam a magyar munkaerőpiacon, 1994–2002. Munkagazdaságtani Füzetek BWP. 4.* Budapest, 2004, Magyar Tudományos Akadémia. <http://www.econ.core.hu/doc/bwp/bwp/bwp0404.pdf>

A tanulmány a túl/alulképzés keresetekre gyakorolt hatását vizsgálja a magyar munkaerőpiacon az 1994 és 2002 közötti időszakban. Az iskolai végzettséget az elvégzett osztályok számával, az adott foglalkozás gyakorlásához szükséges iskolai végzettséget a foglalkozások modális iskolai végzettségével, a túl-, illetve alulképzést a szükséges iskolai végzettséghez képest hiányzó, illetve többletosztályokkal közelíti. Konklúziója szerint a szükséges és a többletosztályok bérhozama minden időpontban pozitív, továbbá a többletosztályok bérhozama két év kivételével alacsonyabb, mint a szükséges osztályoké, végül negatív, de a szükséges osztályok bérhozamához abszolút értékben kisebb bérhozámot láttunk a hiányzó osztályok esetében. Ez azt jelenti, hogy adott iskolai végzettség mellett (többnyire) az éppen szükséges iskolai végzettségű munkavállalók keresete a legmagasabb, illetve a túlképzett munkavállalók keresete (többnyire) alacsonyabb, mint az ugyanolyan iskolai végzettségű, de az iskolai végzettségüknek éppen megfelelő munkahelyen dolgozó munkavállalóké, ugyanakkor magasabb, mint a hasonló munkakörökben dolgozó, a munkakör követelményeinek éppen megfelelő, tehát náluk alacsonyabb iskolai végzettségű munkavállalóké. Végül az alulképzett munkavállalók keresete alacsonyabb, mint a hasonló munkakörökben dolgozó, a munkakör ellátásához éppen szükséges (magasabb) iskolai végzettséggel rendelkező munkavállalóké, de magasabb, mint az azonos iskolai végzettségű, az iskolai végzettségüknek éppen megfelelő munkakörökben dolgozó munkavállalóké.

GALASI PÉTER: *Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon: 1994–2002. Munkagazdaságtani füzetek.* Budapest, 2004, Magyar Tudományos Akadémia. <http://www.bkae.hu/munkaero/letolt/bwp0403.pdf>

GALASI PÉTER – NAGY GYULA: *A fiatal diplomások munkaerő-piaci helyzetének változása, 1999–2003. Educatio*, 2006, 2. szám, 268–287. p. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00036/pdf/823.pdf>

GALASI PÉTER – VARGA JÚLIA: *Munkaerőpiac és oktatás. KTI könyvek, 1.* Budapest, 2005, Magyar Tudományos Akadémia. <http://mek.oszk.hu/03600/03666/03666.pdf>

GALASI PÉTER – VARGA JÚLIA: *Hallgatói létszám és munkaerőpiac. Felsőoktatás és munkaerőpiac*. Budapest, 2006, Felsőoktatási Kutatóintézet.

http://www.hier.iif.hu/hu/konf/galasi-varga_10-09.pdf

GALÓ MIKLÓS – HADHÁZY TIBOR: A felvételi jelentkezések alakulása és a felvételi vizsgák tapasztalatai (1996–2001). *Pedagógiai Műhely*, 2001, 4. szám, 31–42. p.

GARAI ORSOLYA – HORVÁTH TAMÁS – KISS LÁSZLÓ – SZÉP LILLA – VEROSZTA ZSUZSANNA (szerk.): *Frissdiplomások 2010. Diplomás pályakövetés 4.* Budapest, 2010, Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht. 352 p.

http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/DPRfuzet4_teljes.pdf

http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/Pages319_336_Absztraktok.pdf

GARAI ORSOLYA – KISS LÁSZLÓ: Államilag támogatott és költségtérítéses képzések – jelentkező számok, jelentkezési stratégiák. *Felsőoktatási Műhely*, 2012, 1. szám, 101–112. p.

http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2012_01/FEM_2012_1_101-112.pdf

GÁRDOS CSABA: Költségvetési felügyelet Magyarországon, 2010–2012. In: BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk.): „*Magyar Felsőoktatás 2011*” : *Hazai vitakérdések – nemzetközi trendek. Konferenciadokumentumok. NFKK füzetek*, 9.

Budapest, 2012, Budapesti Corvinus Egyetem, 56–76. p. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

GAZSÓ FERENC: A társadalmi folyamatok és a felsőoktatás. *Eszmélet*, 1997, 9. évfolyam, 35. szám, 85–95. p.

http://epa.oszk.hu/01700/01739/00020/eszmelet_EPA01739_35.item792.htm

A felsőoktatásban érvényesülő egyenlőtlenségek jól tükrözik a magyar társadalom szerkezetében az utóbbi évek során végbement drámai változásokat. A divatos reformkezdeményezések pedig nemhogy nem oldják meg, de még nehezítik is azoknak a helyzetét, akiket a jelenlegi gyakorlat kirekeszt az igényes felsőoktatás köréből. A cikk azt a kérdést vizsgálja, hogy a rendszerváltozás folyamatai miként érintik a magyar felsőoktatást, mi történik a felsőoktatásban, milyen átalakulási folyamatok alakultak ki, illetve zajlottak le az utóbbi években, s mindezek milyen társadalmi következményekhez vezettek. Mi az, amiben konszenzus van a felsőoktatás átalakítását illetően, és mi az, ami rendkívül erőteljesen vitatott, illetve a társadalmi érdekkollíziók előterébe kerülhet? Tehát tulajdonképpen egy makrotársadalmi nézőpontú helyzetrajzról van szó, annak a beméréséről, miként működik és merre tart a magyar felsőoktatás. A témakör a Magyar Tudományos Akadémia által vezetett Nemzeti Stratégiai Kutatásoknak is egyik kardinális kérdése. Ez a nagyszabású, tág tematikai keretbe illeszkedő analízis a rendszerváltozás társadalmi hatásait és következményeit kívánja számba venni. Nyilvánvaló, hogy az oktatás a társadalmi átalakulás egyik nagy fontosságú területe. Az iskolarendszer működése rendkívül erőteljesen befolyásolhatja a társadalom gazdasági teljesítőképességét éppúgy, mint a strukturális viszonyokat, a hazánkban kialakuló egyenlőtlenségi rendszert. Az oktatási rendszer dinamizáló, társadalmi erőforrást gyarapító szerepéről szóló közhelyeket a hatalmi aktorok mindegyike elsajátította. Ez azonban mit sem változtat azon, hogy az iskolarendszer a rendszerváltozás egész eddigi menetében a leginkább diszpreferált és méltánytalanul kezelt szférának bizonyult.

GIDAI ERZSÉBET (szerk.): *Gazdaság, oktatás, kutatás*. Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó.

GYÖNGYÖSY ZOLTÁN: Az egyetemi oktatás és a versenyképesség. In: TÓTH ATTILÁNÉ (szerk.): *Gazdaság, felsőoktatás, munkapiac*. Sopron, 2006, Arisztotelész, 51–55. p.

GYÖRGYI ZOLTÁN – ERDEI GÁBOR: *A képzés és a munkaerőpiac: találkozások és töréspontok. Oktatás és társadalom*, 13. Budapest, 2012, Új Mandátum Könyvkiadó.

- HALÁSZ GÁBOR: *Az oktatási rendszer*. Budapest, 2001, Műszaki Könyvkiadó.
- HALÁSZ GÁBOR: A felsőoktatási menedzsment tanulása és fejlesztése. *Felsőoktatási Műhely*, 2007, 1. szám, 65–72. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2007_01/oldal65_72_halasz.pdf
- HALÁSZ GÁBOR: *Az oktatáspolitikai két évtizede Magyarországon*.
http://www.halaszg.ofi.hu/download/Policy_kotet.pdf
- HÁMORI JÓZSEF: Program: az egyetemek megújítása. *Magyar Tudomány*, 1992, 12. szám, 1512–1514. p.
- HAMZA GÁBOR: Az egyetemi autonómiáról 1–2. *Magyar Felsőoktatás*, 1999, 5–6. szám, 10–11. p., 7. szám, 52–53. p.
- HAMZA GÁBOR: Az egyetemi autonómia reformjának kérdéséhez. *Polgári Szemle*, 2013, 9. évfolyam, 3–6. szám, http://www.polgariszemle.hu/?view=v_article&ID=564
- HARSÁNYI GERGELY – VINCZE SZILVIA. A magyar felsőoktatás néhány jellemzője nemzetközi tükrökben. *Pénzügyi Szemle*, 2012, 2. szám, 226–245. p.
<http://www.asz.hu/penzugyi-szemle-cikkek/2012/a-magyar-felsooktatas-nehany-jellemzoje-nemzetkozi-tukorben>
- HAVADY TAMÁS – SZITÁS JÓZSEF – VERES PÁL: Az önköltségszámítás szabályozása és gyakorlata, különös tekintettel a költségtérítés nagyságának meghatározására. *Felsőoktatási Műhely*, 2009, 2. szám, 95–107. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2009_02/oldal95_112_havady_szitas_veres.pdf
- HRUBOS ILDIKÓ: Differenciálódás, diverzifikálódás és homogenizálódás a felsőoktatásban. *Educatio*, 2002, 1. szám, 96–106. p. http://www.educatio-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=3
- HRUBOS ILDIKÓ (szerk.): *A gazdálkodó egyetem. Társadalom és oktatás*, 24. Budapest, 2004, Új Mandátum Könyvkiadó.
- HRUBOS ILDIKÓ: *A felsőoktatás intézményrendszerének átalakulása: válogatott tanulmányok*. Budapest, 2006, Aula Kiadó.
- Az 1960-as évektől megindult nagy hallgatólétszám-expanzió, továbbá a társadalmi és gazdasági környezet megváltozása, a tudományok látványos fejlődés következtében átalakult a felsőoktatás intézményrendszere a fejlett országokban. Az akadémiai, a bürokratikus és a piaci szempontok, az esélyegyenlőség, a hatékonyság és a minőség eszményei versengenek a hatalmassá duzzadt ágazat egészében és egyes intézményeiben. Az ezredforduló körüli számvetések arra a megállapításra jutottak, hogy túl kell lépni a tömegesedéssel kapcsolatos vitákon, a felsőoktatásnak stabilizálnia kell új szerepét, a társadalom közvetlen szolgálatát, egyben meg kell őriznie a tudomány és a kultúra hagyományos értékeit. Közben az idő ismét felgyorsult, a felsőoktatási intézmények közötti kapcsolatok, a hallgatói és tanári mobilitás térbeli szerkezete váratlan és nem egyirányú változásokat mutat. Kiépülőben van az Európai Felsőoktatási Térség, és ma már látható, hogy a közeli jövő fő folyamata a felsőoktatás globalizálódása, az ázsiai térség előretörése lesz.
- HRUBOS ILDIKÓ (szerk.): *Elefántcsonttoronyból világítótorony: a felsőoktatási intézmények misszióinak bővülése, átalakulása*. Budapest, 2012, Aula Kiadó.
<http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/948>
- Az utóbbi években – új elemként – a felsőoktatás szembesül a 2008-tól a világot sújtó gazdasági válság következményeivel. 2012 márciusában az Európai Egyetemi Szövetség „Az

európai egyetemek fenntarthatósága” címmel rendezte meg éves nagykonferenciáját, ami tömören jellemzi a ma érvényesülő legnagyobb kihívás tartalmát, súlyosságát. A kötet – szándéka szerint – erről szól. A releváns nemzetközi trendek áttekintése mellett a magyar felsőoktatás vizsgálatára vállalkozik néhány kiemelt téma vonatkozásában. A figyelem ezúttal az intézményi szintre irányul, arra, hogyan reagálnak a felsőoktatási intézmények a környezetükből érkező kihívásokra, hogyan keresik helyüket, fogalmazzák meg egyedi mondanivalójukat.

HRUBOS ILDIKÓ – SZENTANNAI ÁGOTA – VEROSZTA ZSUZSANNA: *A „bolognai folyamat”: Az Európai Felsőoktatási Térség gondolatának megjelenése és a megvalósítás esélyei.* Budapest, 2003, Oktatókutató Intézet–Új Mandátum Könyvkiadó.

HRUBOS ILDIKÓ – TOMASZ GÁBOR (szerk.): *A bolognai folyamat intézményi szinten. Kutatás közben,* 278. Budapest, 2007, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.
www.ofi.hu/download.php?docID=794

HRUBOS ILDIKÓ – TÖRÖK IMRE (szerk.): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 2: Szemelvények kiemelt témakörökben.* Budapest, 2012, Felsőoktatási Gazdasági Szakemberek Egyesülete.
http://www.fgsze.hu/kiadvanyok/im_tartalom_2.pdf

HUNYA BALÁZS: Felsőoktatás-finanszírozási kérdések. *Magyar Felsőoktatás*, 2001, 10. szám, 13. p.

HUNYADY GYÖRGY: A Bologna-rendszerű tanárképzés hazai vitapontjai: a kilengő mérlegelés. *Educatio*, 2009, 3. szám, 317–334. p.
<http://epa.oszk.hu/01500/01551/00049/pdf>

IMRE JÓZSEF – ROBOZ ANDRÁS: Regionális egyetemi tudásközpontok – A felsőoktatási intézmények regionális integráló szerepe. *Magyar Felsőoktatás*, 2003, 4–5. szám, 10–12. p.

IVÁN GÁBOR: Phare-beruházás az emberi erőforrásokba: a TEMPUS-program. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 1995, 2. szám, 59–62. p.

JOBBÁGY ÁKOS: Tömegképzés és elitképzés a magyar felsőoktatásban, In: BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Magyar Felsőoktatás 2008. Konferencia-előadások. NFKK füzetek, 1.* Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem, 31–36. p. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

KADOCSA LÁSZLÓ: Trendek a felsőoktatásban 1–2–3. *Magyar Felsőoktatás*, 2002, 7. szám, 26–27. p. 8. szám, 25–26. p. 9. szám, 26–27. p.

KAPOSI JÓZSEF: Az oktatáskutatás és -fejlesztés irányai és a TÁMOP-projektek K+F területei az OFI-ban. *Új Pedagógiai Szemle*, 2011, 10. szám, 2–4. p.

KASZA GEORGINA: Változó regionális szerepben a felsőoktatás. *Felsőoktatási Műhely*, 2008, 1. szám, 59–68. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_01/oldal59_68_kasza.pdf

KATONA TAMÁS: Mennyiség vagy minőség – gondok a felsőoktatásban. In: HETESI ERZSÉBET (szerk.): *A közszolgáltatások marketingje és menedzsmentje. SZTE Gazdaságtudományi Kar közleményei.* Szeged, 2002, JATEPress, 143–151. p.

KEREKES EDIT: Finanszírozás alappal. FEFA-tapasztalatok két forduló után. *Educatio*, 1993, 2. évfolyam, 3. szám, 488–491. p. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=44

KERTESI GÁBOR – KÖLLŐ JÁNOS: Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke. *Közgazdasági Szemle*, 2006, 3. szám, 201–225. p.
<http://epa.oszk.hu/00000/00017/00124/pdf>

A magyar felsőoktatás kilencvenes években végbement hirtelen bővülése sokakban keltett aggodalmat: vajon az expanzió nem vezet-e tömeges „túlképzéshez”, azaz növekvő munkanélküliséghez a fiatal diplomások vagy az általuk kiszorított csoportok körében és/vagy a diplomához kapcsolódó kereseti előny süllyedéséhez? A tanulmány koréves vagy korcsoportos, illetve foglalkozási bontású adatok segítségével vizsgálja az esetleges túlképzés tüneteit 1995 és 2004 között. Az elemzés a Foglalkoztatási Hivatal bértarifa-felvételének és a KSH munkaerő-felvételének koréves, illetve foglalkozási szinten összekapcsolt adatbázisain nyugszik, és a 2003 végéig (foglalkoztatás), illetve 2004 májusáig (bérek) terjedő időszakra vonatkozik. Az eredmények azt mutatják, hogy 2000-ig óriási mértékben nőtt az újonnan szerzett főiskolai és egyetemi diplomák piaci értéke, ezt követően azonban a növekedés lelassult, majd a pályakezdő diplomások kereseti előnye csökkent. Ugyanakkor az adatok nem igazolják sem a diplomás munkanélküliséggel, sem a kiszorítási hatásokkal kapcsolatos aggodalmakat.

KERTESI GÁBOR – VARGA JÚLIA: Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 2005, 7. szám, 633–662. p.

KISS ÁDÁM – RÁDLI KATALIN – RÉFFY JÓZSEF – SZÁNTAY ANTAL – SZÖVÉNYI ZSOLT – HUNYA BALÁZS – MIKE JUDIT – HEGEDŰS CSILLA – CSEKEI LÁSZLÓ – SEBESTYÉN KATALIN: *A magyar felsőoktatás 1998 és 2002 közötti átalakulása*. Budapest, 2002, Oktatási Minisztérium.

KISS LÁSZLÓ: Munkaerő-piaci stratégiák, munkáltatói elvárások és a diplomások. *Felsőoktatási Műhely*, 2008, 1. szám, 83–94. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_01/oldal83_94_kissl.pdf

KISS LÁSZLÓ – NAGY ZOLTÁN – KNEISZ ILDIKÓ: Intézményi várakozások és stratégiák a felsőoktatásban. *Felsőoktatási Műhely*, 2008, 2. szám, 101–108. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_02/oldal101_112_kiss_nagy_kneisz.pdf

KISS PASZKÁL (szerk.): *Diplomás pályakövetés*. Budapest, 2010, Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht.

KOCSIS MIKLÓS: Köztes szervezetek a felsőoktatási igazgatásban. *Közjogi Szemle*, 2010, 3. évfolyam, 1. szám, 53–60. p. <http://kozjogiszemle.hu/korabbiszamok/category/11-2010.-v-i.-szm.html?download=104%3Akocsis-mikls-kztes-szervezetek-a-felsoktatsi-igazgatsban>

KOCSIS MIKLÓS: *A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon*. Budapest, 2011, Topbalaton. Kft.

KOTÁN ATTILA: A hazai felsőoktatás finanszírozása – helyzetkép, kihívások, feladatok. *Felsőoktatási Műhely*, 2012, 1. szám, 71–81. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2012_01/FEM_2012_1_71-82.pdf

KOTÁN ATTILA – POLÓNYI ISTVÁN: A világbank szerepe a hazai felsőoktatás fejlesztésében. *Educatio*, 2003, 1. szám, 33–50. p.
http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=16

Igen jelentős szerepet játszott a Világbank a hazai felsőoktatás fejlesztésében azzal, hogy „másfél” hitelprogramjával két reformot finanszírozott. A második hitelprogramot ugyanis a Magyar Állam néhány évvel az aláírás után végül is felmondta, így másfél hitelprogramban volt részünk. A tanulmány azt vizsgálja, hogy ezek a világbanki hitelprogramok milyen célokat tűztek ki maguk elé, és mit valósítottak meg azokból, mennyiben járultak hozzá a

hazai felsőoktatás fejlődéséhez. Persze az is kérdés, hogy ez a hozzájárulás mennyiben tükrözi a Világbank önálló logikáját, és mennyiben közvetíti a magyar felsőoktatás-politikai aréna egyes szereplőinek, illetve érdekcsoportjainak szándékait.

KOTSIS ÁGNES – POLÓNYI ISTVÁN (szerk.): *Felsőoktatási intézmények és az innováció. (Tanulmánygyűjtemény). Competitio könyvek, 4.* Debrecen, 2010, Debreceni Egyetem.

KOVÁTS GERGELY: A felsőoktatási intézmények központi adminisztrációjának átalakulása. *Felsőoktatási Műhely*, 2009, 1. szám, 95–104. p.

http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2009_01/oldal95_112_kovats.pdf

KOZMA TAMÁS: *A felsőoktatás fejlesztése: Regionális megközelítés.* Budapest, 1990, Oktatókutató Intézet.

KOZMA TAMÁS: *Reformvitáink. Társadalom és Oktatás, 12.* Budapest, 1992, Oktatókutató Intézet.

KOZMA TAMÁS: Expanzió. *Educatio*, 1998, 1. szám, 5–18. p. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=48

KOZMA TAMÁS: *Regionális egyetem. Kutatás közben, 233.* Budapest, 2002, Oktatókutató Intézet. www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=kutatas_kozben/68

KOZMA TAMÁS: *Kié az egyetem? A felsőoktatás nevelésszociológiája*, Budapest, 2004, Új Mandátum Könyvkiadó. <http://mek.oszk.hu/08900/08962/08962.pdf>

Mit keres a nevelésszociológus az egyetemen és a főiskolán? Azokat a szocializációs folyamatokat, amelyek a hallgatók, az oktatók és a felsőoktatás megannyi más munkatársa között nem tervezetten, nem szervezett formában, hanem maguktól, spontán módon mennek végbe. E szokatlan megközelítést hasonlítják a néprajzkutató, a szociálanropológus munkájához is. Talán leghíresebb képviselője a francia Pierre Bourdieu. A könyv ezt a hagyományt folytatja. A felsőoktatási intézményeket úgy tekinti, mint egy tulajdonképpen ismeretlen közösséget, az adott egyetemi-főiskolai hallgatók és oktatók „lelőhelyét”, tartózkodási körzetét, majd megfigyeli és megpróbálja megérteni őket.

KOZMA TAMÁS: Expanzió (tények és előrejelzések 1983–2010). *Educatio*, 2010, 1. szám, 7–18. p. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00051/pdf>

A hazai felsőoktatási politika szűkíti a felsőoktatást arra hivatkozva, hogy az expanzió megállt Magyarországon. A nemzetközi elemzések szerint azonban nemcsak folytatódik az expanzió, hanem összeszövődik és világméretűvé válik. Az expanzió itthoni megtorpanása nem demográfiai, hanem elsősorban oktatáspolitikai okokra vezethető vissza. Ezek közül a legfontosabb ok az esti és levelező oktatás visszaszorulása; a legsérülékenyebb (potenciális) hallgatói csoport pedig a nők és a fiatalok (korai huszonévesek). A szerző 1998-as elemzésének megismétlése szerint a felsőoktatás nemcsak bővül, hanem a bővülés gyorsul is. Többek közt a Bologna-folyamat is közrejátszik abban, hogy az expanzió, akár csak egykor a közoktatásban, a felsőoktatásban is az általános képzésben megy végbe. Bár területi terjedése a 2000-es években megtorpanni látszott, a fél-felsőfokú oktatások térségi integráló szerepe továbbra is meghatározó lesz.

KOZMA TAMÁS: Rejtőzködők és leleplezők. *Educatio*, 2010, 4. szám, 523–534. p. http://epa.oszk.hu/01500/01551/00054/pdf/educatio_EPA01551_2010-4_tan1.pdf

KOZMA TAMÁS – RÉBAY MAGDOLNA (szerk.): *Felsőoktatási akkreditáció Európában. Kutatás közben, 242.* Budapest, 2003, Oktatókutató Intézet. <http://www.ofi.hu/kiadvanyaink/242-kozmaakkreditacio-eu>

KRÉMER ANDRÁS – MATISCSÁK ATTILA (szerk.): *Tér és tudás: az egyetemek mint tudás-, innovációs és regionális központok*. Szeged, 2008, Belvedere Meridionale.

KSH: A felsőoktatási rendszer változásai. *Statisztikai Tükör*, 2009, 15. szám, 1–4. p.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel30812.pdf>

LADÁNYI ANDOR: *A felsőoktatás irányításának történeti alakulása. A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások*. Budapest, 1991, Oktatókutató Intézet.

LADÁNYI ANDOR: *A felsőoktatás fejlesztése: tények és szempontok. Kutatás közben*, 174. Budapest, 1992, Oktatókutató Intézet.

LADÁNYI ANDOR: *A felsőoktatás fejlesztési tervéről. Kutatás közben*, 206. Budapest, 1994, Oktatókutató Intézet.

LADÁNYI ANDOR: A felsőoktatási felvételi rendszer történeti alakulása. *Educatio*, 1995, 4. évfolyam, 3. szám, 485–500. p.
http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=36

LADÁNYI ANDOR: A felsőoktatási intézmények integrációjáról. *Magyar Felsőoktatás*, 1997, 1–2. szám, 10–13. p.

LADÁNYI ANDOR: *A magyar felsőoktatás a 20. században*. Budapest, 1999, Akadémiai Kiadó.

E munka átfogó áttekintést ad a magyar felsőoktatás 20. századi történetéről, ismertette a felsőoktatás helyzetét a századfordulótól 1918-ig terjedő időszakban, az 1918–1919. évi forradalmak idején, a Horthy-korszakban, a demokratikus átalakulás éveiben, az államszocialista periódusban, valamint a rendszerváltozás után. Ennek során foglalkozik a felsőoktatási politika alakulásával, a felsőoktatás intézményrendszerének és -hálózatának, szakmai vertikális struktúrája, a hallgatók száma és összetétele, a tanulmányi rendszer, a felsőoktatás-irányítás és az intézmények szervezeti változásaival, az oktatás és a tudományos kutatás személyi feltételeivel, valamint a felsőoktatás finanszírozásával.

LADÁNYI ANDOR: A magyar felsőoktatás helye Európában. *Statisztikai Szemle*, 2012, 5. szám, 447–453. p.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2012/2012_05/2012_05_447.pdf

LANNERT JUDIT: Az oktatás a kilencvenes években – a számok tükrében. *Századvég*, 1998, 8. szám, 138–149. p.

LÉNÁRD SÁNDOR – RAPOS NÓRA: A felsőoktatás modernizálásának néhány tendenciája. *Magyar Pedagógia*, 2000, 1. szám, 33–51. p.
http://www.magyarpedagogia.hu/document/Lenard_MP1001.pdf

LUKÁCS PÉTER: *Költségvetési reform és az oktatás finanszírozása: Az 1989. június 7.-én Budapesten megtartott tudományos konferencia anyaga*. Budapest, 1989, Oktatókutató Intézet.

LUKÁCS PÉTER: Tömeges felsőoktatás – globális versenyben. *Magyar Felsőoktatás*, 2001, 10. szám, 23–25. p.

LUKÁCS PÉTER: Túlfejlesztett magyar felsőoktatás? *Magyar Felsőoktatás*, 2001, 8. szám, 46–47. p.

LUKÁCS PÉTER (szerk.): *Felsőoktatás új pályán*. Budapest, 2002, Oktatókutató Intézet.

A kötet a szerzők által fontosnak tekintett területekre terjed ki: a magyar felsőoktatás demokratikus átalakításának és mintegy tízéves expanziójának nemzetközi és hazai folyamatokba ágyazott bemutatására, az irányítás, a finanszírozás, a szabályozás, az oktatás és a tudomány-

művelés kapcsolata, a területi folyamatok problémacentrikus bemutatására. A következtetéseket levonva a mellett érvelnek, hogy a rendszerváltozás óta eltelt időszakban végbe ment változások eredményeként a magyar felsőoktatás minden tekintetben új pályára került. Új hazai társadalmi-gazdasági környezetben, új nemzetközi környezetben szükségképpen új társadalmi szerepet lát el, erősen különbözött a kilencvenes évekbeli helyzettől. Oktatáspolitikai jelentőségű és érdekű folyamatokról írnak, és a politikaelemzés módszereit is használják arra törekedve eközben, hogy bármely aktuálpolitikai megközelítéstől mentesen tegyék ezt. A szerzők nézetei nem mindenben azonosak: a kötet tanulmányai sokszor nyíltan vagy rejtve, de egymással is vitatkoznak.

MÁDL FERENC: EU /EK/ és más külső erőforrások a magyar felsőoktatásban. *Magyar Tudomány*, 1994, 39, 7. szám, 853–859. p.

MAJOR PÉTER: A felsőoktatás néhány problémájáról. *Magyar Tudomány*, 2001, 4. szám, 477–480. p. <http://epa.oszk.hu/00700/00775/00029/477-480.html>

MANG BÉLA: A Felsőoktatási és Tudományos Tanács véleménye és javaslatai a bolognai rendszerű képzés hazai bevezetésének tapasztalatairól. In: CSIRIK JÁNOS – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *A felsőoktatásban folyó többciklusú képzés első tapasztalatai. Konferenciadokumentumok. NFKK füzetek*, 3. Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem, 38–49. p. <http://www.uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

MANG BÉLA – BÁNYAINÉ TÓTH ÁGOTA – KOLESZÁR ÁGNES: Küldetés, stratégia, intézményfejlesztési terv a magyar felsőoktatásban. In: HRUBOS ILDIKÓ – TÖRÖK IMRE (szerk.): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban: Szemelvények kiemelt témakörökben*. Budapest, 2009, Műegyetemi Kiadó, 49–60. p. http://www.fgsze.hu/kiadvanyok/im_tartalom.pdf

MATOLCSY JÁNOS: A magyar felsőoktatás finanszírozási rendszerének reformja. *Magyar Felsőoktatás*, 2001, 9. szám, 19–20. p.

MELLÁR TAMÁS: A demográfiai változások hatása a felsőoktatási intézmények versenyhelyzetére 1–2–3. *Magyar Felsőoktatás*, 2002, 1–2. szám, 24–26. p., 3. szám, 28–30. p. 4. szám, 23–25. p.

MÉSZÁROS ÁGNES (szerk.): *Felsőoktatási stratégiai módszertani kézikönyv*. Budapest, 2011, OFI, *FEMIP könyvek* www.ofi.hu/kiadvanyaink/felsooktatasi-strategiai-120131

MÉSZÁROS TAMÁS: Magyar felsőoktatás: állandó változásra ítélve. In: HRUBOS ILDIKÓ – TÖRÖK IMRE (szerk.): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 2: Szemelvények kiemelt témakörökben*. Budapest, 2012, Felsőoktatási Gazdasági Szakemberek Egyesülete, 101–122. p. http://www.fgsze.hu/kiadvanyok/im_tartalom_2.pdf

NAGY PÉTER TIBOR: Áltörténeszi gondolatok a felsőoktatásról. *Hiány*, 1992, 3. évfolyam, 9. szám, 18–21. p.

NAGY PÉTER TIBOR: Egyház és oktatás a rendszerváltás évtizedében. *Educatio*, 2002, 11. évfolyam, 1. szám, 73–95. p. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=3

NYERGES ANDREA (szerk.): A felvételi trendek hátterében. *Felsőoktatási Műhely*, 2008, 2. szám, 53–65. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_02/oldal53_66_felveteli_trendek.pdf

NYÍRI J. KRISTÓF: Nyitott tudomány, nyitott oktatás. *Magyar Tudomány*, 2000, 45. évfolyam, 7. szám, 892–902. p. <http://epa.oszk.hu/00700/00775/00020/892-902.html>

A magyar felsőoktatás modernizációját, az európai felsőoktatási térséghez történő csatlakozását célzó felsőoktatás-fejlesztés koncepciója. Vitaanyag. Budapest, 2003, Oktatási Minisztérium. Készült a Csatlakozás az Európai Felsőoktatási Térséghez Program keretében. <http://www.nefmi.gov.hu/2003/magyar-felsooktatas>

A Magyar Universitas Program és az új felsőoktatási törvény koncepciója. 2004, Oktatási Minisztérium. <http://phys.chem.elte.hu/forum/MagyarUnivProg.pdf>

PAPP OTTÓ: A minőségbiztosítási rendszerek alternatívái. *Magyar Felsőoktatás*, 2001, 5–6. szám, 49–51. p.

PATKÓS ANDRÁS: A felsőoktatási integráció és a kutatás. *Magyar Felsőoktatás*, 1998, 5–6. szám, 22–24. p.

POLÓNYI ISTVÁN: Felzárkózás az európai felsőoktatáshoz. Alapcélok – eredmények – és a továbblépés útjai. *Humánpolitikai Szemle*, 1993, 4. évfolyam, 7–8. szám, 58–62. p.

POLÓNYI ISTVÁN: *A felsőoktatás gazdasági jellemzői.* Budapest, 1996, Oktatókutató Intézet. <http://www.ofi.hu/kiadvanyaink/kiadvanyaink-konyvesbolt-konyvesbolt/kutatas-kozben/213-polonyi>

POLÓNYI ISTVÁN: Egyre többet, egyre kevesebért? *Educatio*, 2000, 9. évfolyam, 1. szám, 42–61. p. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=25

POLÓNYI ISTVÁN – TÍMÁR JÁNOS: *Tudásgyár vagy papírgyár?* Budapest, 2001, Új Mandátum Könyvkiadó. <http://hdl.handle.net/2437/97102>

A társadalmi-gazdasági fejlődésben a tudás szerepe meghatározó. Ennek megalapozása az iskolai oktatás feladata. Az oktatás, mondják olykor: „tudásgyár”. Az oktatás hazai fejlődésének statisztikai nagy eredményeket mutatnak. Az elmélyültebb vizsgálatok és a nemzetközi összehasonlító elemzések azonban inkább az oktatás által létrehozott tudásszint csökkenését bizonyítják; fő okának a pedagógusok kirívóan alacsony keresetét jelölik meg. A kilencvenes évek munkaerő-piaci változásai felborították az előző évtizedek alatt kialakult kereseti arányokat, és radikálisan leértékelték a pedagógusok amúgy is alacsony keresetét. Ennek kedvezőtlen hatásait súlyosbítja, hogy a kilencvenes években a diplomások képzésének újabb, gyors, mennyiségi fejlesztési kampánya kezdődött el. Továbbra is háttérbe szorul a középfokú oktatás, noha annak szerkezete súlyos problémáktól terhes; a középfokra lépő fiatalok száma – népesedési okokból – gyorsan csökken, s ezzel is gyengíti a felsőoktatás megalapozását. A magyar oktatáspolitikában fél évszázaddal ezelőtt kialakult – az alacsony pedagógusbérekkel is összefüggő – formális, mennyiségi fejlesztési stratégia a rendszerváltás után is fennmaradt. Képletesen szólva, a „tudásgyártól” a „papírgyár” felé, a minél több és magasabb szintű oklevél kibocsátásának irányába haladunk. Ez beláthatatlanul súlyos következményekkel járhat országunk jövőjére. A bekövetkezett mulasztások és a máris mutatkozó bajok fő forrása az oktatáspolitikai szakmai gyengesége, megalapozatlansága. Ebből a helyzetből mutatnak kiutat a könyvben vázolt fejlesztési koncepciók és módszerek.

POLÓNYI ISTVÁN: A diplomások foglalkoztatási jellemzőinek alakulása a tömegesedéssel. *Magyar Felsőoktatás*, 2004, 5. szám.

POLÓNYI ISTVÁN: *A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején.* Budapest, 2004, Felsőoktatási Kutatóintézet. <http://www.ofi.hu/kiadvanyaink/kiadvanyaink-konyvesbolt-konyvesbolt/kutatas-kozben/255-polonyi-felsooktatas>

POLÓNYI ISTVÁN: *A hazai oktatás gazdasági jellemzői a 20–21. századfordulón,* *Társadalom és oktatás*, 25. Budapest, 2004, Új Mandátum Könyvkiadó.

POLÓNYI ISTVÁN: *Patyomkin finanszírozás – hogyan tovább a felsőoktatás finanszírozásával? Kutatás közben*, 262. Budapest, 2004, Felsőoktatási Kutatóintézet.
<http://www.ofi.hu/kiadvanyaink/kiadvanyaink-konyvesbolt-konyvesbolt/kutatas-kozben/262-polonyipatyomkin-pdf>

A normatív finanszírozás előzményei Magyarországon a 80-as évek végére, 90-es évek elejére nyúlnak vissza. Előzményének tekinthető a 90-es évek legelején a közoktatás normatív finanszírozásának bevezetése, valamint az egyházi felsőoktatás támogatási konstrukciója, amely a mindenkori költségvetési törvényben jóváhagyott normatíva alapján történt 1998-ig. A felsőoktatás normatív finanszírozása 1991-ben fogalmazódott koncepcióvá. Az 1993. évi felsőoktatási törvény végül is egy többcsatornás normatív finanszírozást határozott meg. Azonban a finanszírozást bevezető kormányrendelet igen sokáig késett, a normatív finanszírozás bevezetésére végül is 1996-ban került sor. 2003-ra a normatív finanszírozás jelentősen átalakult, annyira, hogy több vélemény szerint az alkalmazott normatív rendszer és rendelete több helyen sértette a felsőoktatási törvényt. A normatív finanszírozás válságba került. Melyek a normatív finanszírozás problémái? A legjelentősebb, hogy gyakorlatilag nem volt sosem normatív a finanszírozás. A minisztérium lényegében sosem nyújtott annyi többlettámogatást, mint amennyi a normatív finanszírozás alapján járt volna, és sosem vont el támogatást azért, mert a normatív támogatásból kevesebbet kellett volna adni. A minisztérium lényegében bázisfinanszírozást alkalmazott: nem úgy működött, hogy a normatívakat – valamilyen elv szerint – meghatározzák, s azokat a hallgatólétszámmal összeszorozva kiszámítják az intézményi támogatásokat, hanem fordítva: először kiszámítják az egyes intézmények támogatását (bázismódszerekkel), s utána megpróbálnak olyan normatívakat meghatározni, amely kiadja az egyes intézmények korábban kiszámított támogatását. Tehát a normatív finanszírozás nem teljesítményarányos: Patyomkin finanszírozássá vált, s mind az oktatáspolitikai, mind a felsőoktatás csalódott abban.

POLÓNYI ISTVÁN: A magyar felsőoktatás finanszírozása a korai 2000-es években. In: BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk): *Magyar Felsőoktatás 2008. Konferencia-előadások*. Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem, 89–113. p.

POLÓNYI ISTVÁN: A hazai felsőoktatás normatív finanszírozásának története, 1990–2011. In: TEMESI JÓZSEF (szerk): *Felsőoktatás-finanszírozás: Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*. Budapest, 2012, Aula Kiadó, 302–338. p.

PUKLI PÉTER: A magyar egyetemi képzés európai összehasonlításban. *Magyar Felsőoktatás*, 1996, 8. szám, 24–27. p.

PUSZTAI GABRIELLA: *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban. Társadalom és oktatás*, 9. Budapest, 2011, Új Mandátum Kiadó.

RADNÓTI KATALIN – KIRÁLY BÉLA: A bolognai rendszerű tanárképzés tanulságai. *Iskolakultúra*, 2012, 3. szám, 105–112. p.
<http://epa.oszk.hu/00000/00011/00163/pdf>

RÉBAY MAGDOLNA: *Felsőoktatási integrációs törekvések az 1990-es években és ezek megvalósulása*. 2002 <http://terd.unideb.hu/doc/rebay.pdf>

RÉBAY MAGDOLNA – KOZMA TAMÁS (szerk.): *A bolognai folyamat Közép-Európában. Oktatás és társadalom*, 2. Budapest, 2008, Új Mandátum Könyvkiadó.

RECHNITZER JÁNOS: A felsőoktatás térszerkezetének változása és kapcsolata a regionális szerkezettel. *Educatio*, 2009, 1. szám, 50–63. p. http://www.education.eu.hu/educatio_reszletes.php?id=74

A hazai felsőoktatás területi szerkezetében a rendszerváltozás óta mélyreható változások történtek. Budapest változatlanul megtartotta vezető szerepét, mind az intézmények, mind a hallgatók számában, mind az oktatási kínálatának sokszínűségében. A főváros gazdasági és népességi koncentrációja tartósan meghatározó tényezője volt és lesz az egyre élénkebben kibontakozó, de folyamatosan átalakuló felsőoktatási piacnak. Nem véletlen, hogy Budapesten alakultak meg az új nem állami intézmények, továbbá az állami egységek szervezeti koncentrációja itt határozottabb és erőteljesebb volt. A nagy múltú, jelentős létszámmal, rendelkező intézmények képesek nyomást gyakorolni az oktatáspolitikai számos elemére, vagy a méretük és befolyásuk révén tartósan képesek biztosítani működési feltételeiket, s egyben a főváros meghatározó súlyát a felsőoktatásban. Mindezek mellett a tradicionális vidéki felsőoktatási centrumok megerősödését tapasztaljuk, amihez nagyban hozzájárultak az ezredfordulón megindult intézményi integrációk, ezek utórezgései azonban még napjainkban is tartanak. Az országban a fővároson kívül tizenkét felsőoktatási regionális centrumot lehet kijelölni, ezekre jellemző, hogy nagyszámú hallgató (tízezer főnél több) képzését szervezik a székhelyükön és/vagy az általuk irányított más centrumokban lévő szervezeti egységekben, egyben szakmai, tudományos bázist is jelentenek képzési irányuk többségében. A felsőoktatás fejlesztésében nem lehet és szabad a regionális szempontokat elhanyagolni. Egyértelművé vált, hogy a szektor intézményei meghatározó gazdasági befolyást alakítottak ki térségükben, nem beszélve a szellemi-kulturális inspirációkról, s remélhetőleg egyre nagyobb mértékben a kutatás-fejlesztés által generált új típusú együttműködésekéről. A hálózat kialakításában az elmúlt két évtizedben inkább a spontán, pontosabban a szűkebb intézményi érdekek domináltak, nem ismerhető fel a regionális szerkezet alakításának tudatos, határozottan új irányokat ösztönző jellege.

RÓBERT PÉTER: Bővülő felsőoktatás: ki jut be? *Educatio*, 2000, 9. évfolyam, 1. szám, 79–94. p. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=25

ROBERTS ÉVA – FÁBRI GYÖRGY (szerk.): *Egyetemek mérlegen: hallgatói vélemények*. Budapest, 2004, Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht. – Országos Felsőoktatási Információs Központ.

RÓNA-TAS ANDRÁS: Az egyetemek értékelésének tapasztalatai és a hazai teendők, *Magyar Felsőoktatás*, 1993, 3. évfolyam, 3–4. szám, 7–8. p.

RONTÓ RÓBERT: Hitelképesség: Merre halad a diákhitel? *Magyar Felsőoktatás*, 2004, 3. szám, 22–25. p.

RUDAS IMRE: „Bologna-jelentés 2008” – MRK-összegzés. In: CSIRIK JÁNOS – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *A felsőoktatásban folyó többciklusú képzés első tapasztalatai. Konferenciadokumentumok*. Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem, 13–18. p. <http://www.uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

SAÁD JÓZSEF: *Regionális együttműködés a felsőoktatásban. Társadalom és oktatás*. Budapest, 1991, Educatio.

SÁSKA GÉZA: A diplomás pályakövetési rendszer hazai és nemzetközi háttere. *Iskolakultúra*, 2010, 20. évfolyam, 9. szám, 13–25. p. <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00150/pdf/2010-09.pdf#page=13>

SEDIVINÉ BALASSA ILDIKÓ: *A felsőfokú szakképzés tíz éve: jubileumi összefoglaló a múlttól, az eredményektől és a jövőről*. Budapest, 2008, AIFSZ Kollégium Egyesület. http://www.fsze.hu/dok/konyv_B5_vegleges.pdf

SEMJÉN ANDRÁS: Az államilag finanszírozott felsőoktatási férőhelyek elosztása : Bürokratikus koordináció vagy kvázipiaci allokációs modell. In: SEMJÉN ANDRÁS (szerk):

Oktatás és munkaerő-piaci érvényesülés. *Munkatudományi kutatások*. Budapest, 2001, Magyar Tudományos Akadémia, 199–224. p.
<http://mek.oszk.hu/01500/01543/01543.pdf>

SEMJÉN ANDRÁS: Finanszírozási csatornák: Állami támogatás a felsőoktatásban. In: TEMESI JÓZSEF (szerk): *Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban*. Budapest, 2004, Aula Kiadó, 81–223. p.

SEMJÉN ANDRÁS: A tandíj közgazdaságtana. *Közgazdasági Szemle*, 2012, 59. évfolyam, 1. szám, 31–62.

SEMJÉN ANDRÁS: *Költségmegosztás a felsőoktatásban: Utak és tévutak*. Budapest, 2013, Magyar Tudományos Akadémia, *KTI könyvek*, 16.
<http://econ.core.hu/file/download/ktik16/beliv.pdf>

SETÉNYI JÁNOS: Felsőoktatás-politika, *Educatio*, 1994, 3. évfolyam, 1. szám, 36–49. p.
http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=42

SETÉNYI JÁNOS: Az elitoktatás jelentésváltozása: a felsőoktatás esete. *Educatio*, 1995, 4. évfolyam, 4. szám, 627–638. p.
http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=35

SETÉNYI JÁNOS: Felsőoktatás-irányítási problémák. In: LUKÁCS PÉTER (szerk): *Felsőoktatás új pályán*. Budapest, 2002, Oktatókutató Intézet, 89–124. p.

SOMOGYI FERENC: A felsőoktatás néhány válasza az 1989 utáni lehetőségekre. *Valóság*, 1998, 41. évfolyam, 1. szám, 100–106. p.

STARK ANTAL: Felsőoktatás és az államháztartási reform: A felsőoktatás finanszírozásának fejlesztési lehetőségei. In: VÁMOS DÓRA (szerk): *Ki fizessen a diplomáért?* Budapest, 1993, Felsőoktatási Koordinációs Iroda, 177–221. p.

SZABÓ PÉTER: 10 éves a hazai magán-felsőoktatás – Egy kutatás tanulságai I-II., *Magyar felsőoktatás*, 2003, No. 1-2, p. 45–47., No. 4-5, p. 43–47.

SZALAI ÁKOS: A felsőoktatás intézményi keretei: intézményi státus és működés, intézményfinanszírozás. In: TEMESI JÓZSEF (szerk): *Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban*. Budapest, 2004, Aula Kiadó, 339–443. p.

SZÉKELY CSABA: A „tanuló régió” koncepció szerepe a gazdaság és a felsőoktatás kapcsolatrendszerében. In: *Gazdaság, felsőoktatás, munkapiac*. Sopron, 2006, Arisztotelész, 117–129. p.

SZÉKELYI MÁRIA: Esélyek és esélyegyenlőtlenségek a felsőoktatásban. *Magyar Felsőoktatás*, 1999, 4. szám, 21–23. p.

SZEKERES PÉTER: Minőségbiztosítási rendszerek a magyar felsőoktatási intézményekben, *Magyar Felsőoktatás*, 2004, 5. szám

SZEMERSZKI MARIANNA: *A magánfelsőoktatás kialakulása Magyarországon*. PhD-értekezés. 2003. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/695/1/Szemerszki_Mariann.pdf

SZIGETI MIKLÓS GÁBOR: Felsőoktatás – hitelből. *Educatio*, 1996, 5. évfolyam, 4. szám, 585–595. p. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=31

SZÖVÉNYI ZSOLT – NOVÁK GÁBOR: Újabb világbanki kölcsön a felsőoktatásnak. *Köznevelés*, 1997, 53. évfolyam, 38. szám, 3. p.

T. KISS JUDIT: A felsőoktatás mint emberitőke-beruházás költségvetési és egyéni megtérülési rátáinak alakulása Magyarországon (1999–2010). *Közgazdasági Szemle*, 2012, november, 1207–1232. p.
http://epa.oszk.hu/00000/00017/00197/pdf/EPA00017_kozgazdasagi_szemle_2012_11_1207-1232.pdf

T. KISS TAMÁS – TIBORI TÍMEA: Válságok és váltások a felsőoktatásban. *Iskolakultúra*, 2003, 5. szám, 3–12. p.

TEMESI JÓZSEF: A felsőoktatás finanszírozásának egyes kérdéseiről. *Magyar Felsőoktatás*, 1998, 10. szám, 23–25. p.

TEMESI JÓZSEF: Felsőoktatás-finanszírozási koncepciók az oktatáspolitikai döntések és a közgazdasági megfontolások tükrében. In: TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban*. Budapest, 2004, Aula Kiadó, 17–78. p.

TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban*. Budapest, 2004, Aula Kiadó.

TEMESI JÓZSEF: Felzárkózás, modellmásolás, modernizációs kísérlet? In: BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Magyar Felsőoktatás 2008. Konferencia-előadások. NFKK füzetek, 1.* Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem, 9–22. p.

TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Az Országos képesítési keretrendszer kialakítása Magyarországon. Nemzetközi háttér, elvi megfontolások, megvalósítási javaslatok. Szakértői összefoglaló anyag*. Budapest, 2011, Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet.
<http://tamop413.ofi.hu/okkr-orszagos-kepessitesi-keretrendszer>

TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Felsőoktatás-finanszírozás: Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*. Budapest, 2012, Aula Kiadó.

A tanulmánykötet célja, hogy a magyar felsőoktatás finanszírozásának helyzetét nemzetközi háttér előtt mutassa be. A kötetben szereplő írások azonban, miközben a finanszírozás módjáról, tényeiről és lehetőségeiről szólnak, óhatatlanul érintenek a felsőoktatás gazdasági szerepével, szerkezetével, az esélyegyenlőséggel vagy a munkaerőpiaccal kapcsolatos gondolatokat is. A tanulmányokból kirajzolódó helyzetkép azt mutatja, hogy a felsőoktatás kiemelt stratégiai jelentőségét minden kormányzat elismeri ugyan, azonban az aktuálisan követett gazdaságpolitika gyakran hozza nehéz helyzetbe ezt a jövőnket hosszú távon meghatározó területet. A könyv nemcsak a döntéshozóknak és a felsőoktatással foglalkozó szakembereknek szól, hanem a társadalom szélesebb rétegeinek érdeklődését is fel szeretné kelteni olyan kérdések iránt, mint: mennyit költsünk a felsőoktatásra és kutatásra, milyen forrásokból származzon ez az összeg, hogyan biztosítsuk a méltányos hozzáférést és hogyan részesüljünk egy hatékonyan működő felsőoktatás eredményeiből?

TEMESI JÓZSEF: Nemzetközi felsőoktatás-finanszírozási trendek: Tanulságok és javaslatok 2012 elején. In: TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Felsőoktatás-finanszírozás: Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*. Budapest, 2012, Aula Kiadó, 302–338. p.

TIMÁR JÁNOS: A felsőoktatás fejlesztésének lehetőségei és korlátai. A „társadalmi kereslet” prognózisa 2005-ig. *Magyar Tudomány*, 1993, 38. évfolyam, 7. szám, 785–796. p.

Csaknem harminc éve, hogy a Magyar Tudományban megjelent a szerző az Oktatási rendszerünk fejlesztésének néhány problémája című cikke (1964, 8–9. szám), amely a később csúfosan megbukott 1961. évi oktatási törvény átfogó bírálata volt. A cikk megjelenése oly nagy felháborodást keltett annak idején az oktatáspolitikai állami irányítói körében, hogy megtorló intézkedéseket kívántak tenni az „illetéktelen beavatkozó” szerzővel szemben. Ez a

tanulmány most csak a címben foglalt szerény téma tárgyalását tűzte maga elé, de az oktatás és szakképzés nagy rendszerének belső összefüggései következtében, akarva-akaratlanul, a parlament által éppen a munka befejezésének időpontjában vitára bocsátott három oktatási törvényt, illetve oktatáspolitikánk egészét is közvetlenül érinti. Amiben az elmúlt három év alatt nem javult, sőt a 80-as évek közepéhez képest még romlott is a helyzet, az az oktatáspolitikai koncepció és stratégia hiánya. Az „ördög” ez alkalommal nem a részletekben, hanem – mint régen – éppen az egészben rejlik. A jelek azonban arra mutatnak, hogy demokráciánk ma több lehetőséget ad az ördögűzésre, mint korábban.

TIMÁR JÁNOS: Munkaerő-kínálat és -kereslet, 1995–2010. Oktatáspolitikai következtetések. *Magyar Felsőoktatás*, 1997, 5–6. szám, 8–12. p.

TIMÁR JÁNOS: Tudás versus diploma. In: BESZTERI BÉLA – VIZI LÁSZLÓ TAMÁS (szerk.): *A magyar felsőoktatás és humánerőforrás-fejlesztés*. Székesfehérvár, 2003, KJF, 27–36. p.

TIMÁR JÁNOS – GÁLLOS JÁNOS (szerk.): *Munkaerő-kereslet és -kínálat 1995–2010*. Budapest, 1996, Munkaügyi Minisztérium–Világbank Emberi Erőforrás Fejlesztési Program, Világbanki program.

TÖRÖK ÁDÁM: Teljesítménymérés és rangsorolás a magyar felsőoktatásban. In: HRUBOS ILDIKÓ – TÖRÖK IMRE (szerk.): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban: Szemelvények kiemelt témakörökben*. Budapest, 2009, Műegyetemi Kiadó, 27–48. p.
http://www.fgsze.hu/kiadvanyok/im_tartalom.pdf

TÖRÖK ÁDÁM: Verseny a felsőoktatásban – így mértek ti. In: MURAKÖZY LÁSZLÓ (szerk.): *A jelen a jövő múltja: Járatlan utak – járt úttalanságok*. Budapest, 2009, Akadémiai Kiadó, 241–294. p.

TÖRÖK IMRE: A felsőoktatás fejlesztésének és finanszírozásának főbb társadalmi összefüggései. In: VÁMOS DÓRA (szerk.): *Ki fizessen a diplomáért? A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások*. Budapest, 1993, Felsőoktatási Koordinációs Iroda, 103–121. p.

TÖRÖK IMRE: Finanszírozás a felsőoktatásban, *Educatio*, 1998, 1. szám, 90–95. p.
http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=48

VARGA JÚLIA: Verseny a felsőoktatásban? Az állami ösztönzés, finanszírozás és irányítás változásainak hatása az egyetemi és főiskolai stratégiákra, a hallgatók orientációjára. In: LAKI MIHÁLY – VOSZKA ÉVA (szerk.): *Kaleidoszkóp. Versenyhelyzet Magyarországon 2007-ben*. Budapest, 2008, Pénzügykutató Rt., 163–195. p.
<http://www.penzugykutato.hu/hu/node/613>

VARGA JÚLIA: Mennyit ér a diploma a kétezres években Magyarországon? *Educatio*, 2010, 3. szám, 370–383. p. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00053/pdf>

Az elmúlt két évtizedben lezajlott felsőoktatási expanzió folyamatosan aggodalmat keltett a felsőoktatásban dolgozók, a közvélemény és a felsőoktatással hivatásszerűen foglalkozók egy részének körében. A jelentősen növekvő hallgatói létszám láttán az a vélekedés alakult ki, hogy „túlképzés” van a felsőoktatásban, hogy a diplomák piaci értéke süllyed, a diplomák elértéktelenednek, a végzettek egyre nehezebben helyezkednek el, a felsőfokú végzettségűek egyre inkább kénytelenek érettségivel is betölthető munkakörök elfogadására, a felsőoktatás és a munkaerőpiac között gyenge a kapcsolat. A beiskolázási arányok növekedése nyomán pedig azt feltételezték, hogy 2010-re a felsőfokú végzettségűek, elsősorban a hosszú képzési idejű, a nemzetközi besorolás szerint ISCED5A képzettségű diplomások aránya már nem csak eléri, hanem meg is haladja a fejlett országok arányait (Polónyi–Tímár, 2004). Jelen tanulmány először azt mutatja be, hogy hol áll most Magyarország nemzetközi össze-

hasonlításban a felsőfokú végzettségűek arányát tekintve, majd azt a kérdést vizsgálja, hogy hogyan változtak 2000 és 2010 között a felsőfokú végzettségűek és elsősorban a pályakezdő diplomások munkaerő-piaci lehetőségei.

VÉGVÁRI IMRE: A felsőoktatási felvételi rendszer ma és holnap. *Új Pedagógiai Szemle*, 1994, 6. szám, 56–62. p.

VERES PÁL: A felsőoktatás kihívásai és válaszai az új évezredben. *Iskolakultúra*, 2010, 20. évfolyam, 5–6. szám, p. 171–203. p. <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00148/pdf/2010-05-06.pdf#page=171>

VERESS GÁBOR – GAÁL ZOLTÁN – HORVÁTH GYÖRGY – PALLAGINÉ BÁNKFALVI EMESE – TÓTH MIHÁLY – KOVÁCS ZOLTÁN: *A felsőoktatási intézmények minőségmenedzsmentje*. Budapest, 1999, Műszaki Könyvkiadó.

VEROSZTA ZSUZSANNA: A bekerülési esélyek időbeni alakulása (2003–2007). *Felsőoktatási Műhely*, 2008, 2. szám, 17–28. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_02/oldal17_28_veroszta.pdf

VEROSZTA ZSUZSANNA: Adatok az oktatáspolitikai és a kutatás közti térben. *Educatio*, 2011, 4. szám, 521–534. p. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00058/pdf>

VINCZE SZILVIA: A diplomások túlképzésének megnyilvánulásai. *Új Pedagógiai Szemle*, 2009, 8. szám, 47–70. p. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00135/pdf>

3. A köztes testületek működése és recepciója

3.1 Nemzetközi szakirodalom

ALTBACH G., PHILIP – REISBERG, LIZ – RUMBLEY E., LAURA: *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution: A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education*, 2009, UNESCO
<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001831/183168e.pdf>

BERG, CARIN (ed.): *Academic Freedom and University Autonomy, Proceedings of the International Conference*, Bucharest, 1992, *CEPES Papers on Higher Education*
<http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000927/092770eo.pdf>

A kötet azon konferencia anyagát mutatja be, amelyet 1992-ben Bukarestben tartottak az UNESCO európai szervezete (CEPES), az Európai Tanács és az Európai Rektori Konferencia kezdeményezésére. Az első olyan európai konferencia volt, amelyen a nyugati és a volt szocialista országokból érkezők, a kormányzatok képviselői, egyetemi vezetők, felsőoktatás-kutatók, professzorok együttesen vettek részt. Három előadás kifejezetten a köztes szervezetekkel foglalkozott. Különösen figyelemre méltó Elaine El-Khames „Academic Buffer Organisations: Their Critical Role in Democratic Society” című előadása (173–183. p.) Rámutat, hogy a fejlett nyugati világban most a már egy ideje létező köztes szervezetek tapasztalatait vitatják meg, ugyanakkor Kelet-, Közép-Európa országaiban a frissen megalakult szervezetekről számolnak be, mint a részvételi demokrácia eszközeiről.

BESO, ANELA – BOLLAERT, LUCIEN – CURVALE, BRUNO – TOFT JENSEN, HENRIK – HARVEY, LEE – HELLE, EMMI – MAGUIRE, BRIAN – MIKKOLA, ANNE – SURSOCK, ANDRÉE (eds.): *Implementing and Using Quality Assurance: Strategy and Practice*, A selection of papers from the 2nd European Quality Forum, Brussels, European University Association, 2008 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

BLÄTTLER, ANDREA – BOLLAERT, LUCIEN – CROZIER, FIONA – GRIFOLL, JOSEP – HYLAND, ÁINE – LOUKKOLA, TIA – MICHALK, BARBARA – PÄLL, ALLAN – STENSAKER, BJØRN (eds.): *Building bridges: Making sense of quality assurance in European, national and international context. A selection of papers from the 5th European Quality Forum*, Brussels, European University Association, 2011
<http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

BLÄTTLER, ANDREA – BOLLAERT, LUCIEN – CURVALE, BRUNO – HARVEY, LEE – HELLE, EMMI – TOFT JENSEN, HENRIK – LOUKKOLA, TIA – MICHALK, BARBARA – BAK NIELSEN, KRISTINA (eds.): *Creativity and diversity: Challenges for quality assurance beyond 2010. A selection of papers from the 4th European Quality Forum*, Brussels, European University Association, 2010 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

BOLLAERT, LUCIEN – BRUS, SANJA – CURVALE, BRUNO – HARVEY, LEE – HELLE, EMMI – TOFT JENSEN, HENRIK – KOMLJENOVIC, JANJA – ORPHANIDES, ANDREAS – SURSOCK, ANDRÉE (eds.): *Embedding Quality Culture in Higher Education. A selection of papers from the 1st European Forum for Quality Assurance*, Brussels, European University Association, 2007 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

BOLLAERT, LUCIEN – CARAPINHA, BRUNO – CURVALE, BRUNO – HARVEY, LEE – HELLE, EMMI – TOFT JENSEN, HENRIK – LOUKKOLA, TIA – MAGUIRE, BRIAN – MICHALK, BARBARA – OYE, OLAV – SURSOCK, ANDRÉE (eds.): *Trends in Quality Assurance. A selection of papers from the 3rd European Quality Forum*, Brussels, European University Association, 2009 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

BOLLAERT, LUCIEN – CROZIER, FIONA – GRIFOLL, JOSEP – HYLAND, ÁINE – LOUKKOLA, TIA – MICHALK, BARBARA – PÄLL, ALLAN – GALÁN PALOMARES, FERNANDO MIGUEL – STENSAKER, BJØRN (eds.): *Quality and Trust: at the heart of what we do. A selection of papers from the 6th European Quality Forum*, Brussels, European University Association, 2012 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

CAVALLI, A. (ed.): *Quality Assessment for Higher Education in Europe*, London, Portland Press, 2007 http://www.portlandpress.com/pp/books/prod_det.cfm?product=9781855781719

CERYCH, LADISLAV: *The Policy Perspective*, In: CLARK, BURTON R. (ed.), *Perspectives on Higher Education. Eight Disciplinary and Comparative Views*, Berkeley, University of California Press, 1984. p. 233–255.
<http://books.google.hu/books?id=XuchmuHb9zQC&printsec=frontcover&hl=hu>

CERYCH, LADISLAV: Reforms of Higher Education Systems: Factors of implementation, achievement, and failure in European Higher Education reforms, *Higher Education in Europe*, 1987. Vol. 12, No. 3, p. 6–15. DOI 10.1080/0379772870120303

A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy az 1960-as, 1970-es években lezajló ambiciózus európai felsőoktatási reformok miért jártak mérsékelt sikerrel az eredeti célok elérését tekintve. Az European Institute of Education and Social Policy (Párizs) keretében folyó kutatás során esettanulmányokat készítettek konkrét reformok sorsáról. Az eredmények alapján megállapították, hogy a sikertelenség háttérében a felsőoktatás egészére és annak egy-egy intézményére is jellemző rendkívüli komplexitás áll. A felsőoktatásnak sok relatíve autonóm szereplője van, a hatalom meglehetősen diffúz módon érvényesül. A felsőoktatás egészének és egy-egy intézményének funkciói nincsenek világosan megfogalmazva, továbbá esetenként ellentmondásosak, és nem övezi őket társadalmi konszenzus.

CLARK, BURTON R.: *The Higher Education System: Academic Organization in Cross-national Perspective Education System*, Berkeley, University of California Press, 1983
http://books.google.hu/books?id=j_YKg7DuqAC&printsec=frontcover&dq=The+Higher+Education+System:+Academic+Organization&hl=hu&sa=X&ei=ioYdU8XCD6f_ygPbxIGwBg&ved=0CDAQ6AEwAA

Clark kötete alapmű, megjelenése jelenti a modern felsőoktatás-kutatás születését. Elsőként foglalta össze és rendszerezte azt a tudást, amelynek birtokában kell lennie annak, aki társadalomkutatóként meg akarja érteni a felsőoktatás világát. Szemléletének, megközelítésének alapvonása a nemzetköziség, az általános trendek, modellek keresése. A felsőoktatást mint az akadémiai tevékenység letéteményesét fogja fel, a felsőoktatási intézményeket mint szervezeteket kívánja leírni, és az egész szektort mint felsőoktatási arénát fogalmazza meg, ahol a hatalom, a befolyás körül zajló vita, küzdelem adja meg az adott felsőoktatási rendszer karakterét. Ebben a kötetben tette közzé híres háromszögét, amely a három fő aktort jeleníti meg (akadémiai oligarchia, állami bürokrácia, piac). Ezek különböző ereje alakítja ki a nagy felsőoktatási modelleket (brit, kontinentális európai, amerikai, japán). Máiig érvényes az a szabály, amely szerint a felsőoktatás bármely kérdését vizsgálva figyelembe kell venni ezen modellek sajátosságait, akkor is, ha ezek részben módosultak, egymáshoz is közeledtek az elmúlt évtizedekben.

COWEN, ROBERT: *The Evaluation of Higher Education Systems*, London, Kogan Page, 1996

<http://books.google.hu/books?id=YejlHaGyW5YC&printsec=frontcover&dq=The+Evaluation+of+Higher+Education+Systems&hl=hu&sa=X&ei=oFkMU6i4EuP8ywOp2oKADg&ved=0CDQQuwUwAA#v=onepage&q&f=false>

A felsőoktatási rendszerekben az 1990-es évek elején végbement fordulatszerű változások egyik fő eleme, hogy megjelent az akadémiai teljesítmény mérésének igénye a kormányzatok és a társadalom részéről. Nemzetközi trendnek mondható, hogy elindult az ezzel kapcsolatos jogi és intézményi változtatások sora, de nemzeti szinten igen különböző, hogy mindez konkrétan hogyan valósult meg. A kötet egy nemzetközi összehasonlító kutatás eredményeit mutatja be (13 ország részvételével a világ lényegében minden régiójából). A szerzőket arra kérték, mutassák be, mi történt országukban az elmúlt 20-30 évben a felsőoktatás világában, melyek voltak azok az erők, amelyek a változást elindították, hogyan működik tényleges az értékelési rendszer és milyen rövid és hosszú távú hatásaival lehet számolni. Megállapítható, hogy a felsőoktatási reformoknak mindenütt része volt a minőségbiztosítás és az elszámoltathatóság, de az állam különböző szerepeket töltött be ebben a – feszültségekkel és ellentmondásokkal terhes – folyamatban.

CROSIER, DAVID – PURSER, LEWIS – SMIDT, HANNE: *Trends V: Universities shaping the European Higher Education Area*, Brussels, European University Association, 2007

<http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

CROZIER, FIONA – KELO, MARIA – LOUKKOLA, TIA – MICHALK, BARBARA – PÄLL, ALLAN – GALÁN PALOMARES, FERNANDO MIGUEL – RYAN, NORMA – STENSAKER, BJØRN – DE VELDE, LUC VAN (eds.): *How Does Quality Assurance Make Difference? A selection of papers from the 7th European Quality Forum*, Brussels, European University Association, 2013 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

A 7. Európai Minőségbiztosítási Fórum a külső és belső minőségbiztosításnak a felsőoktatáspolitikára és az intézmények működésére gyakorolt hatásának témájával foglalkozott. Fontos megállapítása volt, hogy ez a terület erősen átpolitizálódott. Új elem, hogy nagy teret kapott a külső minőségbiztosítás nemzetközi dimenziójának kérdése (határon túli akkreditáció, közös programok). Vébra, A. és Scheuthle H. előadása (70–74. p.) azzal a problémával foglalkozik, hogy bár a Bologna-reform során sok tekintetben megtörtént a felsőoktatás intézményrendszerének, így a minőségbiztosításnak a harmonizálása, sok különbség maradt már az alapvető fogalmak értelmezésében is, és ez megnehezíti a külföldi (nemzetközi) minőségbiztosítás gyakorlatát, amely szükségképpen nem ismerheti a nemzeti kontextust. Esettanulmányt mutatnak be egy vilniusi felsőoktatási intézményben folyó akkreditációról, amelyet a német minőségbiztosítási ügynökség végzett, több általános érvényű tanulságot megfogalmazva.

CVCP: *Higher Education in Britain. The Universities*, London, 1991, CVCP publications

DERBYSHIRE, JONATHAN: University challenge, *New Statesman*, 2012, Vol. 141, No. 5133, p. 15

ESTERMANN, THOMAS – NOKKALA, TERHI: *University Autonomy in Europe I. Exploratory Studies*, Brussels, European University Association, 2009

<http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

A kötet annak a projektnek az elméleti megalapozását szolgálja, amelyet az Európai Egyetemi Szövetség (EUA) keretében folytattak. A cél egy európai adatbázis létrehozása volt, amely lehetővé teszi az összehasonlító elemzést az egyetemi kormányzás és autonómia különböző aspektusairól. Az eredeti tervek szerint 34 országra terjedt ki, és a finanszírozási,

a szervezeti, a személyzeti és az akadémiai autonómia állapotát vizsgálta (az előkészítő szakaszban megtörtént a kutatási fogalmak megalkotása, operacionalizálása). A projekt abból a feltételezésből indult ki, hogy az állam és a felsőoktatási intézmények kapcsolata igen sokféle Európában, és nincs egyetlen ideális modell.

ESTERMANN, THOMAS – NOKKALA, TERHI – STEINEL, MONIKA: *University Autonomy in Europe II. The Scorecard*, Brussels, European University Association, 2011 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

A második kötet az empirikus vizsgálat eredményeit mutatja be. Végül 28 országban történt adatfelvétel, amelyben döntő szerepet játszottak a nemzeti rektori konferenciák. A kérdőíves megkeresés mellett interjúkra és három ország esetében szakértői látogatásra került sor. A vizsgálat rámutatott arra, hogy éppen az adatgyűjtés időszakában érte el a felsőoktatást a 2008-as pénzügyi, gazdasági válság, aminek hosszú távú hatásai nemcsak a finanszírozást érintik, hanem az intézményi autonómia és elszámoltathatóság más aspektusait is.

EUA: *Institutional Evaluation Programme: Guidelines for institutions*, European University Association, 2010 http://www.unitbv.ro/Portals/28/6EUA2_GL_unis_10.pdf

FELT, ULRIKE: *University Autonomy in Europe: Changing Paradigms in Higher Education Policy*, In: *Proceedings of the Seminar of the Magna Charta Observatory*, 17 September 2002, Bologna, Bononia University Press, 2003, p. 13–16. http://sciencestudies.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/dep_sciencestudies/pdf_files/pdfs_abgeschlosseneprojekte/University_Autonomy_I.pdf

Az autonómia és felelősség kérdése kezdettől fogva a Magna Charta Observatory érdeklődésének középpontjában áll. Ulrike Felt tanulmánya az az alapvető mű, amely a 2002-es tematikus szeminárium alapját képezte. A szerző abból indul ki, hogy a felsőoktatás és a társadalom „szerződése”, amely az 1970-es években (az expanzió első, heves szakaszában) az akkori körülményeknek megfelelő értékek alapján kötöttet, újragondolásra szorul, figyelembe véve a széles körű társadalmi változásokat. A tanulmány első része a dinamika, a változások áttekintését, értelmezését tartalmazza, a második pedig nyolc európai ország példája alapján a közös és az eltérő vonásokat mutatja be.

GADE, MARIAN L.: *Four Multicampus Systems. Some Policies and Practices that Work*, AGB Special Report, Association of Governing Boards of Universities and Colleges, 1993

GOEDEGEBUURE, LEO – KAISER, FRANS (eds.): *Higher Education Policy. An International Comparative Perspective*, Oxford, Pergamon Press, 1994, *Issues in Higher Education*

HARVEY, LEE: *Quality culture, quality assurance and impact: Overview of discussions*, In: BOLLAERT, LUCIEN – SANJA BRUS – BRUNO CURVALE – LEE HARVEY – EMMI HELLE – HENRIK TOFT JENSEN – JANJA KOMLJENOVIC – ANDREAS ORPHANIDES – ANDRÉE SURSOCK (eds.): *Embedding quality culture in higher education. A selection of papers from the 1st European Forum for Quality Assurance*, Brussels, European University Association, 2007, p. 81–84.

<http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

HAUG, GUY – KIRSTEIN, JETTE: *Trends I.: Trends in Learning Structures in Higher Education*, Brussels, European University Association, 1999

<http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

HAUG, GUY – TAUCH, CHRISTIAN: *Trends II.: Towards the European higher education area – survey of main reforms from Bologna to Prague*, Brussel, European University Association, 2001 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

HINAGA, TATSUHIKO: Networking of Quality Assurance Agencies in the Asia-Pacific Region and the role of Japan University Accreditation Association, *Quality in Higher Education*, April 2004, Vol. 10, No. 1, p. 37–41.

KEHM, BARBARA M. – HUISMAN, J. – STENSAKER, B. (eds.): *The European Higher Education Area: Perspectives on a Moving Target*, Rotterdam, Sense Publishers, 2009 <https://www.sensepublishers.com/media/1073-the-european-higher-education-area.pdf>

A Leuven-i miniszteri konferencia számára készített kötet arra vállalkozott, hogy a Bologna-reform első tíz évének tapasztalatait elemezze néhány kiemelt témában, kifejezetten az adott téma szakértőjének közreműködésével. A kormányzás, a minőség, a mobilitás és diverzitás alkotják a fő fejezeteket. Az első két téma a már hagyományosnak nevezhető fundamentális kérdéseket tárgyalja, a kétezres évek végén tapasztalható helyzetet elemzi, de most már kifejezetten a közös, európai kontextusban. A mobilitás a reform által generált „új” kérdés, a sokféleség pedig a mindent átszövő, és nehezen értelmezhető, kezelhető jelenség és érték.

KEHM, BARBARA M. – TEICHLER, ULRICH (eds.): *The Academic Profession in Europe: New Tasks and New Challenges*, Dordrecht etc., Springer, 2013, *The Changing Academy – The Changing Academic Profession in International Comparative Perspective*, 5.

LEE, EUGENE C.: *Multicampus Universities*, In: CLARK, BURTON R. – NEAVE, GUY R. (eds.): *The Encyclopedia of Higher Education*, Oxford, Pergamon Press, 1992, p. 1174–1178.

LOUKKOLA, TIA – THANG, THÉRÉSE: *Examining Quality Culture: Part I. – Quality Assurance Process in Higher Education Institutions*, Brussels, European University Association, 2010 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

Az európai felsőoktatás minőségét Európa globális versenyképességének egyik kulcselemként szokás azonosítani. A felsőoktatásért felelős miniszterek 2003-ban deklarálták, hogy a minőségbiztosítás iránti elsődleges felelősség a felsőoktatási intézményeké. Az elmúlt másfél évtizedben különböző szakpolitikák és kezdeményezések születtek a minőség javítását célozva. Ezek közé sorolható az európai képzési szerkezet felülvizsgálata, a hallgatói és oktatói mobilitás ösztönzése, a képesítések átláthatóságának és összehasonlíthatóságának támogatása, a közös kreditrendszer bevezetése. A kötet a minőségkultúra általános kereteinek bemutatása mellett azon átfogó európai kutatás eredményeit közli, amelynek során 222 felsőoktatási intézmény által kitöltött kérdőív segítségével tájékozódtak arról, hogyan és milyen eszközök segítségével igyekeznek az intézmények választ adni a tevékenységeik minőségének biztosítására és további javítására vonatkozó kihívásokra. A kötet külön figyelmet szentel azoknak az intézményi kezdeményezéseknek, amelyek a belső minőség javítását, az elszámoltathatóság növelését, továbbá a felsőoktatás európai minőségi standardjainak és irányelveinek gyakorlatba ültetését célozzák.

MAASSEN, PETER A. M. – VUGHT, FRANS VAN (eds.): *Inside Academia. New challenges for the academic profession*, Utrecht, De Tijdstroom, 1996, *Management en beleid in het hoger onderwijs*, 25.

A professzionális felsőoktatás-kutatás egyik megteremtője, máig vezető intézménye a kontinentális Európában a hollandiai Twente-i Egyetem kutatóközpontja (CHEPS), amely kezdetől fogva kiemelten kezelte a nemzetközi összehasonlításra alapuló megközelítéseket, a nemzetközi trendek megértését. A kötet az akadémiai foglalkozást veszi vizsgálat alá, amelynek pozícióját a felsőoktatásban lezajló gyors változások alapvetően érintették. Két koncepció köré építették a témákat. Az egyik az intézményi kormányzás, a másik pedig a minőség. Kiemelten fontos H. de Boer *Changing Institutional Governance Structures* című tanulmánya

(83–95. p.). Megállapítja, hogy a reformok azért nem járnak kellő eredménnyel, mert nem veszik figyelembe a szélesebb intézményi környezetet. Bár az intézményi autonómia növekedett (az indirekt irányításra való áttérés következtében), ennek ára az elszámoltathatóság követelményének megjelenése, megerősödése volt. Ennek következtében megrendült a hatalom kollegiális bázisa, az akadémiai értékeke kollektív támogatásának elvesztése pedig hosszú távon sokat árthat az intézményi kohéziót illetően.

MAGRATH, C. PETER: *Governing the public multicampus university*, Washington, Association of Governing Boards of Universities and Colleges, 1990, *AGB pocket publications series*, 15.

MONAHAN, EDWARD J.: University-Government Relations in Ontario: The History of a Buffer Body, 1958-1996, *Minerva: A Review of Science, Learning & Policy*, Winter 1998, Vol. 36, No. 4, p. 347–366.

NEAVE, GUY R.: On Bodies Vile and Bodies Beautiful: The Role of “Buffer” Institutions Between Universities and State, *Higher Education Policy*, 1992, Vol. 5, No. 3, p. 10–13.

A tanulmány a köztes szervezetek három fő típusának (pénzallokáló, tanácsadó, koordináló, vitafórum) funkcióváltásáról szól. Elsősorban az angolszász országokban lezajló folyamatokkal foglalkozik, amelyek esetében ezeket a szervezeteket a kormányzatok hozták létre, de nem jelentették a központi adminisztráció kiterjesztését. Az 1990-es évek elejére egyre világosabbá vált működésük belső feszültsége, a közvetítés vagy politikairányítás dilemmája. Új elem a felsőoktatásban mindig is érvényesülő értékelés, elszámoltathatóság összekapcsolása a támogatások elosztásával. Előbbi eredetileg lényegében belső ügy, külső, formalizált megjelenése viszont a kormányzati irányítás, koordinálás egyik legerősebb eszközévé vált.

NEAVE, GUY R. – VUGHT, FRANS VAN (eds.): *Prometheus Bound: The Changing Relationship Between Government and Higher Education in Western Europe*, Oxford, Pergamon Press, 1991, *Comparative and International Education Series*

A kötet az egyik alapmű, amely az 1970-es évek óta, a nagy hallgatói létszámexpánzió következtében lejátszódó változásokat tárja fel. Egy komparatív vizsgálódás és elemzés eredményeit mutatja be, amelyben tíz nyugat-európai ország, valamint az Egyesült Államok és Ausztrália felsőoktatási rendszereit vizsgálták. Az alapkérdés a felsőoktatás és a kormányzat kapcsolatának átalakulása volt, és az, hogy mennyiben találhatók közös vonások ebben a tekintetben a vizsgált országokban. Vajon ezek a változások a központi kontroll erősödését eredményezték, vagy éppen ellenkezőleg, az autonómia növekedését szolgálták azzal, hogy a támogatási források diverzifikálására készítették a felsőoktatási intézményeket?

RAUHVARGERS, ANDREJS – DEANE, CYNTHIA – PAUWELS, WILFRIED: *Bologna Process Stocktaking Report 2009: Report from the working groups appointed by the Bologna Follow-up Group to the Ministerial Conference in Leuven/Louvain-la-Neuve 28-29 April 2009* http://www.ehea.info/Uploads/Documents/Stocktaking_report_2009_FINAL.pdf

REICHERT, SYBILLE: Looking back – looking forward: Quality Assurance and the Bologna Process, In: BESO, ANELA – BOLLAERT, LUCIEN – CURVALE, BRUNO – TOFT JENSEN, HENRIK – HARVEY, LEE – HELLE, EMMI – MAGUIRE, BRIAN – MIKKOLA, ANNE – SURSOCK, ANDRÉE (eds.): *Implementing and Using Quality Assurance: Strategy and Practice : A selection of papers from the 2nd European Quality Assurance Forum, Brussels*, European University Association, 2008, p. 5–10.
<http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

A Fórum közvetlenül az ESG hivatalos kihirdetése (2005) utáni időszakról adott helyzetképet. Áttekintette és értékelte a különböző európai minőségbiztosítási modelleket, elsősorban az intézmények szempontjából. A főelőadó – Sybill Reichert – optimista alapállása

az, hogy a Bologna-reform jó esélyt ad a minőség kérdése sokoldalú értelmezésére és az ennek megfelelő cselekvésre: a képzési programok megújítása által, a tanítási módszerek korszerűsítésével, valamint azzal, hogy megerősíti a horizontális kommunikációt és az intézményi transzparenciát.

REICHERT, SYBILLE: *Institutional diversity in European Higher Education: Tensions and challenges for policy makers and institutional leaders*, Brussels, European University Association, 2009 www.eua.be

Az Európai Egyetemi Szövetség (EUA) által kezdeményezett, nemzetköz összehasonlító vizsgálat a felsőoktatásban érvényesülő sokféleség természetét, jellegét kívánta feltárni komplex megközelítésben, a rendszer és az intézmények szintjén. A jogi szabályozás, a finanszírozási modellek, a minőségbiztosítási rendszer adták az értelmezési keretet, a vizsgálódás a diverzitás különböző aspektusaira és a hozzájuk kapcsolódó értékekre terjedt ki (misszió és intézményi profil, a tevékenység eredményei, a hallgatók és a tanárok összetétele, diszciplináris és programdiverzitás). Az empirikus munkára öt országban került sor (Anglia, Franciaország, Németország, Szlovákia, Svájc), ahol a kutatók a társadalmi kontextusok feltárására kiemelt hangsúlyt fektettek.

REICHERT, SYBILLE – TAUCH, CHRISTIAN: *Trends III. : Progress towards the European Higher Education Area*, Brussels, European University Association, 2003 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

REICHERT, SYBILLE – TAUCH, CHRISTIAN: *Trends IV. : European Universities Implementing Bologna*, Brussels, European University Association, 2005 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

ROZSNYAI KRISZTINA: Introduction to the CEE Network, *QA (INQAAHE Newsletter)*, August 2002, No. 22, p. 7–8.

ROZSNYAI KRISZTINA: Quality assurance before and after “Bologna” in the Central and Eastern region of the European Higher Education Area with focus on Hungary, the Czech Republic and Poland, *European Journal of Education*, September 2003, Vol. 38, No. 3, p. 271–284. DOI 10.1111/1467-3435.00146

SHIMIZU, KAZUHIKO – BABA, MASATERU – SHIMADA, KOJI: The New Role of the JUAA in Japanese University Evaluation, *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 2000, Vol. 25, No. 1, p. 51–60.

SURSOCK, ANDRÉE: *Examining Quality Culture Part II: Processes and Tools – Participation, Ownership and Bureaucracy*, Brussels, European University Association, 2011 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

A kvantitatív információgyűjtés után a projekt második fázisában a kvalitatív megközelítésre került sor. Ötvenkilenc telefoninterjú készült tíz európai egyetem képviselőivel. A vizsgálat fókuszában a formális minőségbiztosítási folyamat és a minőségkultúra közötti kapcsolat megértése állt. Fő tanulsága, hogy a belső és a külső minőségbiztosítás együttesen kezelendő, mert ez által lehet biztosítani az átláthatóságot, továbbá így elkerülhetők a duplikációk.

SURSOCK, ANDRÉE – SMIDT, HANNE: *Trends 10: A decade of change in European higher education*, Brussels, European University Association, 2010 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

A kötet egy egyedülálló longitudinális vizsgálat eredményeit foglalja össze. A Bologna-reform tíz évének eredményeit tekinti át, mégpedig úgy, hogy a 2005-ös és 2007-es hasonló vizsgálatokhoz kapcsolja a 2010-es helyzetfelmérést. A reform bevezetésének tényeit széles társadalmi, történeti keretben értelmezi, rámutatva azokra a folyamatokra is, amelyek a re-

formától függetlenül befolyásolták az európai felsőoktatás sorsát. A jelentés javaslatokat is tesz a következő tízéves periódusban megvalósítandó feladatokra. A vizsgálatban most is döntő szerepet játszottak a felsőoktatási intézmények (821 reagált a kiküldött kérdőívre – ami 15%-os válaszadási arányt jelent –, továbbá 28 egyetem fogadta a látogató bizottságot) és a nemzeti rektori konferenciák (27 válaszolt a kérdésekre). A minőségügy tekintetében jellemző, hogy az egyes felsőoktatási intézmények elsősorban a külső minőségbiztosítás (főleg akkreditáció) kérdésére reagáltak, kevésbé érzik az intézményi felelősséget, a belső minőségbiztosítási rendszer működtetésének fontosságát. A nemzeti rektori konferenciák pedig általában nem tekintik közvetlen feladatuknak a minőségüggyel való foglalkozást.

TEICHLER, U.: *Future Scenarios of Higher Education*. In: BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk): *Magyar felsőoktatás 2012: Túlélési forgatókönyvek*, Budapesti Corvinus Egyetem, 2013, p. 35–52. *NFKK füzetek*, 10 http://uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/NFKK/NFKK_sorozat/NFKK_10_2_0130414_v3.pdf

TROW, M.: *Problems in the Transition from Elit to Mass Higher Education. From the General Report on the Conference on Future Structure of Post-Secondary Education*, OECD, Paris 1973, Carnegie Foundation of Higher Education, Berkeley, California, 1974 <http://eric.ed.gov/?id=ED091983>

VETTORI, OLIVER: *Examining Quality Culture Part III: From self-reflection to enhancement*, Brussels, European University Association, 2012 <http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

A harmadik fázisban 30 európai minőségbiztosítási szakember kétnapos műhelykonferencián fejtette ki és vitatta meg tapasztalatait, véleményét. A harmadik kötet egyben összefoglalja a projekt eredményeit. A fő következtetés az, hogy az intézményi minőségkultúra erősítésének kulcsa a manifeszt és a formális minőségbiztosítási folyamatok közötti kölcsönhatások, a látni és az informális értékek szerepének megértésében rejlik.

VROEIENSTIJN, A. I.: *Government and University: Opponents or Allies in Quality Assurance*. *Higher Education Review*, 1995, Vol. 27, No. 3, p. 18–36.

VUGHT, FRANS VAN.: *A New Autonomy in European Higher Education? An Exploration and Analysis of the Strategy of Self-Regulation in Higher Education Governance*, *International Journal of Institutional Management in Higher Education*, 1988, Vol. 12, No. 1, p. 16–26.

WESTERHEIJDEN, D. F. – BEERKENS, E. – CREMONINI, L. – HUISMAN, J. – KEHM, BARBARA M. – KOVAC, A. – LAZETIC, P. – MCCOSHAN, A. – MCCOSHAN, N. – SOUTO-OTERO, MANUEL – WEERT, E. – WHITE, J. – YAGCI, Y.: *Bologna process independent assessment. The first decade of working on the European Higher Education Area. Final report to the European Commission*, 2010, European Commission http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/2010_conference/documents/IndependentAssessment_executive_summary_overview_conclusions.pdf

Az Európai Bizottság és a Nemzetközi Bologna Csoport (Bologna Follow-up Group) felkérésére készült az értékelés, nemzetközi szakértők részvételével. Elsősorban a stratégiai kérdésekre fókuszál, nem a tényszerű számbavételre. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy mennyiben sikerült elérni a kitűzött célokat a Bologna-folyamat első tíz évében. (Megállapítja például, hogy bár a minőségbiztosításban a részt vevő országok szinte mindegyike formálisan létrehozta minőségbiztosítási rendszerét, nem mindig a Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area elveit követve. Nem biztos, hogy tartalmi értelemben is annak megfelelően működik a rendszer. Tehát ezt felül kell vizsgálni.) Felhívja a figyelmet, hogy a részt vevő országok egyes csoportjai más-más

időpontban léptek be a folyamatba, illetve időben eltérő sebességgel dolgoznak a reformon, amit az általános értékelésnél figyelembe kell venni. Külön fejezetben foglalkozik a reform európai szintű menedzselésével, a csúcsszervezetekkel, köztük a köztes szervezetek (így az Európai Egyetemi Szövetség – EUA és az Európai Minőségbiztosítási Szövetség – ENQA) szerepével, munkamódszereivel.

ZGAGA, PAVEL – TEICHLER, ULRICH – BRENNAN, JOHN (eds.): *The globalisation Challenge for European Higher Education. Convergence and Diversity, Centres and Peripheries*, Frankfurt am Main, Peter Lang Edition 2013, Higher Education Research and Policy (HERP)

Stratégiai dokumentumok

Academic freedom and university autonomy, Parliamentary Assembly, Report of the Council of Europe, Committee on Culture, Science and Education, 2 June 2006

<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=11479&Language=en>

Autonomy and Responsibility: The University's Obligations for the XXI. Century: Proceedings of the Launch Event for the Magna Charta Observatory, Bologna, 21-22 September 2001, Bononia University Press, 2004

Bologna Process Stocktaking: Report from a working group appointed by the Bologna Follow-up Group to the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005,

<http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/BPStocktaking9May2005.pdf>

Bologna Process Stocktaking Report 2007: Report from a working group appointed by the Bologna Follow-up Group to the Ministerial Conference in London, May 2007, Department for Education and Skills, 2007

http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/WGR2007/Stocktaking_report2007.pdf

Contemporary threats and opportunities academic freedom and institutional autonomy within the context of accreditation, quality assurance and rankings. Proceedings of the Conference of the Magna Charta Observatory, 15-16 September 2011, Bologna, Bononia University Press, 2011 [http://www.magna-](http://www.magna-charta.org/observatoryPublication.aspx?uid={ee752d70-7afe-484a-89a9-f3e76d7006d2})

[charta.org/observatoryPublication.aspx?uid={ee752d70-7afe-484a-89a9-f3e76d7006d2}](http://www.magna-charta.org/observatoryPublication.aspx?uid={ee752d70-7afe-484a-89a9-f3e76d7006d2})

A Magna Charta Observatory 2011-es konferenciája a pénzügyi és gazdasági válság hatásaival a háttérben elemezte az alapvető egyetemi értékeket fenyegető aktuális veszélyeket és lehetőségeket. A felsőoktatás és kutatás világában is kiéleződött kíméletlen verseny új helyzetet teremtett az akadémiai szabadság és az intézményi autonómia tekintetében. Az előadások azt a konkrétabb kérdést járták körül, hogy sérti-e a minőségbiztosítás és az akkreditáció ezeket az értékeket, illetve hogy mit tehetnek a nagy publicitást nyert intézményi rangsorok teremtette légkörben az akadémiai világ képviselői.

Convention of the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education in the European Region, Lisbon, Council of Europe, 1997, *European Treaty*, 165.

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/165.htm>

Developing an Internal Quality Culture in European Universities: Report on the Quality Culture Project 2002-2003, Brussels, European University Association, 2005

<http://www.eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>

EQAR: *Annual Report 2011, 2012*, Brussels, EQAR, www.eqar.eu/

EURASHE'S *10 Commitments for the European Higher Education Area in 2020*
www.eurashe.eu

The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report,
Brussels, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2012

<http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bologna%20Process%20Implementation%20Report.pdf>

European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR) Statutes. Members
<http://equar.eu>

Magna Charta Universitatum 1988 <http://www.magna-charta.org/cms/cmspage.aspx?pageUid={d4bd2cba-e26b-499e-80d5-b7a2973d5d97}>

Observatory Magna Charta Universitatum www.magna-charta.org

Quality Culture in European Universities: a Bottom-up Approach. Report on the Three Rounds of Quality Culture Project 2002-2006, Brussels, European University Association, 2006
http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/Quality_Culture_2002_2003.1150459570109.pdf

Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Report on Progress in Quality Assurance in Higher Education, Brussels, European Commission, 2014
http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/doc/quality_en.pdf

A Vision and Strategy for Europe's Universities and the European University Association, 2006
<http://www.eua.be/publications/eua-policy-positions.aspx>

3.2 Magyar szakirodalom

AGG GÉZA: Európai főiskolai konferencia Kölnben I. *Magyar Felsőoktatás*, 1997, 9. szám, 21–22. p.

AGG GÉZA: Európai főiskolai konferencia Kölnben II. *Magyar Felsőoktatás*, 1997, 10. szám, 27–29. p.

BAKOS ISTVÁN: Elszámolás. A felsőoktatásban 1990 óta zajló folyamatok, eredmények és gondok. *Magyar Felsőoktatás*, 1993, 6. szám, 7–9. p.

BARAKONYI KÁROLY: *Rendszerváltás a felsőoktatásban. Bologna-folyamat, modernizáció*. Budapest, 2004, Akadémiai Kiadó.

BARAKONYI KÁROLY: *A Bologna "Hungaricum": diagnózis és terápia*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2009, *Oktatás és társadalom*

BAZSA GYÖRGY: Az MRK állásfoglalása a disszertációk nyilvánossága ügyében, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 3, p. 44.

BAZSA GYÖRGY: Tízéves a Magyar Rektori Konferencia, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 4, p. 8–9.

BAZSA GYÖRGY: 1988-2013 – Negyedszázad a kiművelt emberfők sokaságáért 25 éves a Magyar Rektori Konferencia, *Magyar tudomány*, 2013, Vol. 174, No. 10, p. 1230–1245.
http://epa.oszk.hu/00600/00691/00121/pdf/EPA00691_mtud_2013_10_1230-1245.pdf

BAZSA GYÖRGY – KOCSIS KÁROLY (szerk.): *A Magyar Rektori Konferencia 10 esztendeje*, Budapest, 1998

- BAZSA GYÖRGY – SZÁNTÓ TIBOR: Felsőoktatási akkreditáció Magyarországon, *Educatio*, 2008, Vol. 17, No. 1, p. 36–50. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=69
- BAZSA GYÖRGY: Metszetek felsőoktatásunk közelmúltjából, Debreceni Egyetem Kiadó, Debrecen 2014 <http://web.unideb.hu/gbazsa/>
- BILIK ISTVÁN: A Főiskolai Főigazgató Konferencia 10 éve, *Magyar Felsőoktatás*, 1999, No. 10, p. 64.
- BORZSÁK JUDIT: A felsőoktatás minőségügye a XXI. században III., *Magyar Felsőoktatás*, 2000, No. 4, p. 39–40.
- CSIRIK JÁNOS: A magyar felsőoktatás normatív finanszírozásáról, *Magyar Felsőoktatás*, 1995, No. 9, p. 9–10.
- DERÉNYI ANDRÁS – TEMESI JÓZSEF: Kreditrendszer és minőségbiztosítás, *Educatio*, 2008, Vol. 17, No. 1, p. 64–75. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=69
- DINYA LÁSZLÓ: A világbanki kölcsönrel támogatott felsőoktatási reform, *Magyar Felsőoktatás*, 1997, No. 7, p. 12.
- DINYA LÁSZLÓ: A felsőoktatási reform és a világbanki kölcsön, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 3, p. 8–9.
- ENLOW, RALPH: Amerikai szemmel a MAB, *Magyar Felsőoktatás*, 1999, No. 9, p. 45–46.
- FEHÉRVÁRI ANIKÓ: Szakmai és érdekvédelmi szervezetek a szakképzés irányításban, *Educatio*, 2011, Vol. 20, No. 3, p. 387–398. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=88
- FÉSÜS LÁSZLÓ – SZÁNTÓ TIBOR – MUHARINÉ SZABÓ SZILVIA: A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság munkájáról, *Minőség és megbízhatóság*, 2006, Vol. 40, No. 3, p. 132–136.
- FŐISKOLAI KONFERENCIA – MAGYAR REKTORI KONFERENCIA: A Magyar Rektori Konferencia és a Főiskolai Konferencia állásfoglalása, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 10, p. 36–37.
- FRENYÓ V. LÁSZLÓ: A magyar felsőoktatás megújulásáért: a Felsőoktatási és Tudományos Tanács céljai, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 1-2, p. 35.
- GÉMES ATTILA: A berlini konferencia és a MAB, *Magyar Felsőoktatás*, 2003, No. 9-10, p. 23.
- GÉMES ATTILA: Megkezdte munkáját az új összetételű MAB, *Magyar felsőoktatás*, 2004, No. 3, p. 58–59.
- GYŐRI JUDIT: A bachelor és a master-programok bevezetése, *Magyar Felsőoktatás*, 2003, No. 1-2-3, p. 16–18.
- HAMZA GÁBOR: Az egyetemi autonómiáról I., *Magyar Felsőoktatás*, 1999, No. 5-6, p. 10–11.
- HAMZA GÁBOR: Az egyetemi autonómiáról II., *Magyar felsőoktatás*, 1999, No. 7, p. 52–53.
- HOMMONNAY GYÖRGYNÉ: Intézményi minőségbiztosítás, *Magyar Felsőoktatás*, 1999, No. 1-2, p. 43–45.
- HOMONNAY GYÖRGYNÉ: A felsőoktatási minőségbiztosítás európai elve, *Magyar Felsőoktatás*, 2002, No. 10, p. 58–61.

- HORN MIKLÓS – ILLYÉS SÁNDOR: A főiskolai főigazgatói konferencia javaslata, *Magyar felsőoktatás*, 1991, No. 5, p. 15–16.
- HRUBOS ILDIKÓ: A brit felsőoktatás reformjai és a Londoni Egyetem, *Aula: Társadalom és gazdaság*. 1993, Vol. 15, No. 1, p. 114–123.
- HRUBOS ILDIKÓ: A felsőoktatási rendszerek válasza a változó társadalom kihívásaira, *Szociológiai Szemle*, 1995, No. 4. <http://www.szociologia.hu/dynamic/9504hrubos.htm>
- HRUBOS ILDIKÓ: Multicampus felsőoktatási rendszer az Egyesült Államokban, *Magyar Felsőoktatás*, 1995, Vol. 5, No. 9, p. 21–23.
- HRUBOS ILDIKÓ: A kanadai felsőoktatás esete I., *Magyar Felsőoktatás*, 1996, No. 10, p. 24–25.
- HRUBOS ILDIKÓ: A kanadai felsőoktatás esete II., *Magyar Felsőoktatás*, 1997, No. 1-2, p. 32–33.
- HRUBOS ILDIKÓ: A felsőoktatás intézményrendszerének átalakulása a fejlett országokban, *Európa fórum*, 1998, Vol. 8, No. 1, p. 21–34.
- HRUBOS ILDIKÓ: *A felsőoktatás dilemmái a tömegessé válás korszakában*, Budapest, OI, 1999, *Educatio* füzetek, 224. <http://mek.oszk.hu/09300/09397/09397.pdf>
- HRUBOS ILDIKÓ: Új paradigma keresése az ezredfordulón, *Educatio*, 2000, Vol. 9, No. 1, p. 19–33. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=25
- HRUBOS ILDIKÓ: Differenciálódás, diverzifikálódás és homogenizálódás a felsőoktatásban, *Educatio*, 2002, Vol. 11, No. 1, p. 96–106. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=3
- HRUBOS ILDIKÓ: A 21. század egyeteme, *Educatio*, 2006, Vol. 15, No. 4, p. 665–684. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=63
- HRUBOS ILDIKÓ: Az akadémiai professzió – változó pozícióban, *Educatio*, 2007, Vol. 14, No. 3, p. 353–365. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=66
- HRUBOS ILDIKÓ: A minőségkultúra ügye az európai felsőoktatási térségben, *Educatio*, 2008, Vol. 17, No. 1, p. 22–35. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=69
- HRUBOS ILDIKÓ: A sokféleség értelmezése és mérése, *Educatio*, 2009, Vol. 18, No. 1, p. 18–31. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=74
- HRUBOS ILDIKÓ: Bologna folytatódik, *Educatio*, 2010, Vol. 19, No. 1, p. 19–33. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=78
- HRUBOS ILDIKÓ: A Bologna Piramis, *Educatio*, 2011, Vol. 20, No. 4, p. 498–509. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=86
- HRUBOS ILDIKÓ (szerk.): *Elefántcsonttoronyból világítótorony: a felsőoktatási intézmények misszióinak bővülése, átalakulása*, Budapest, Aula Kiadó, 2012 <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/948>
- HRUBOS ILDIKÓ: *A japán felsőoktatási modell*, Budapest, Oktatókutató Intézet, 1999, *Educatio* füzetek, 226. <http://mek.oszk.hu/09400/09499/09499.pdf>
- JÁVOR ANDRÁS – KOCSIS FERENC – MAKKAJ LÁSZLÓ – SETÉNYI JÁNOS – VÁRKONYI ANDRÁS (szerk.): *A Felsőoktatási és Tudományos Tanács*, Budapest, FTT Titkársága, 2011

KISS LÁSZLÓ – NAGY ZOLTÁN – KNEISZ ILDIKÓ: Intézményi várakozások és stratégiák a felsőoktatásban, *Felsőoktatási Műhely*, 2008, No. 2, p. 101–108.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_02/oldal101_112_kiss_nagy_kneisz.pdf

KISS PÉTER: Tízéves a Magyar Akkreditációs Bizottság, *Magyar Felsőoktatás*, 2004, No. 1–2, p. 48–49.

KOCSIS KÁROLY: A Rektori konferencia állásfoglalása a felsőoktatás törvényi szabályozásáról. *Magyar Felsőoktatás*, 1991, No. 5, p. 11–14.

KOCSIS MIKLÓS: *A felsőoktatási autonómia elmélete és gyakorlata Magyarországon*, Doktori értekezés, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2010 http://doktori-iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/kocsis/kocsis_dolgozat_nyilv.pdf

KOCSIS MIKLÓS: Köztes szervezetek a felsőoktatási igazgatásban, *Közjogi Szemle*, 2010, Vol. 3, No. 1, p. 53–60. <http://kozjogiszemle.hu/korabbiszamok/category/11-2010.-v-i.-szm.html>

KOCSIS MIKLÓS: *A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon*, Budapest, 2011

KOGAN, MAURICE: Az új értékelő állam, *Educatio*, 1993, Vol. 2, No. 3, p. 399–416.
http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=44

KOZMA TAMÁS: A Professzorok Háza, *Educatio*, 1993, Vol. 2, No. 3, p. 433–442.
http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=44

KOZMA TAMÁS: *Kié az egyetem? A felsőoktatás nevelésszociológiája*, Új Mandátum, 2004

KOZMA TAMÁS: Kié a rendszerváltás? *Educatio*, 2009, Vol. 18, No. 4, p. 423–435.
http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=77

KOZMA TAMÁS – PUSZTAI GABRIELLA: Kié a doktori iskola? *Educatio*, 2009, Vol. 18, No. 1, p. 64–74. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=74

KOZMA TAMÁS – RÉBAY MAGDOLNA (szerk.): *Felsőoktatási akkreditáció Európában*, Budapest, Oktatókutató Intézet, 2003, *Kutatás közben*, 242.

KOZMA TAMÁS – RÉBAY MAGDOLNA (szerk.): *Felsőoktatási akkreditáció Közép-Európában*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2005
<http://mek.oszk.hu/08900/08925/08925.pdf>

KOZMA TAMÁS – RÉBAY MAGDOLNA (szerk.): *A bolognai folyamat Közép-Európában*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2008

LADÁNYI ANDOR: *A magyar felsőoktatás a 20. században*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999

LADÁNYI ANDOR: A felsőoktatás expanziójának és jogi szabályozásának kérdései, *Magyar Felsőoktatás*, 2000, No. 9, p. 12–14.

LADÁNYI ANDOR: A felsőoktatási politika négy éve, *Educatio*, 2006, Vol. 15, No. 1, p. 40–54. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=58

LAJOS TAMÁS: A Rektori Konferencia Nemzetközi Bizottsága tevékenységéről, *Magyar felsőoktatás*, 1991, No. 6-7, p. 12–13.

MAKKAI LÁSZLÓ (szerk.): *A felsőoktatás és kutatás alapkérdései 2001. Elnöki találkozó*, *Magyar Felsőoktatás*, 2002, No. 3, p. 34–36.

- MAKKAI LÁSZLÓ: A Felsőoktatási és Tudományos Tanács története (1993–2012): tevékenysége, működésének elvei, *Új Pedagógiai Szemle*, 2012, Vol. 62, No. 11–12, p. 188–223.
- MICHELBERGER PÁL: Tízéves a Magyar Akkreditációs Bizottság, *Magyar Tudomány*, 2003, No. 10, p. 1308–1316. <http://www.matud.iif.hu/archive.htm>
- MUHARINÉ SZABÓ SZILVIA: *Akkreditáció Magyarországon*, Magyar Akkreditációs Bizottság, 2008
- PÁLVÖLGYI KRISZTIÁN: *A Felsőoktatási és Tudományos Tanáccsal kapcsolatos háttérelmzés*, Kézirat. Budapest, 2013
- POLÓNYI ISTVÁN: A felsőoktatás finanszírozási reformjának koncepcióvázlata, *Magyar Felsőoktatás*, 1991, No. 1, p. 19–24.
- POLÓNYI ISTVÁN: Piac helyett adminisztráció? *Educatio*, 2007, Vol. 16, No. 2, p. 271–284. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=65
- POLÓNYI ISTVÁN: A felsőoktatás minőségügye, *Educatio*, 2008, No. 1, p. 5–21. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=69
- POLÓNYI ISTVÁN: *Az akadémiai szféra és az innováció: a hazai felsőoktatás és a gazdasági fejlődés*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2010, *Oktatás és társadalom*
- PRUGBERGER TAMÁS: Kritikai észrevételek a felsőoktatási törvényhez és annak 1996. évi módosításához, *Magyar Felsőoktatás*, 1997, No. 1-2, p. 15–18.
- RÁDLI KATALIN: Új kormányrendelet a Magyar Akkreditációs Bizottság működéséről, *Magyar Felsőoktatás*, 2000, No. 10, p. 20–21.
- RÓNA-TAS ANDRÁS: Az egyetemek értékelésének tapasztalatai és a hazai teendők, *Magyar felsőoktatás*, 1993, No. 6, p. 7–8.
- RÓNA-TAS ANDRÁS: Az Ideiglenes Országos Akkreditációs Bizottság megalakulása elé, *Magyar Felsőoktatás*, 1993, No. 1, p. 7–8.
- RÓNA-TAS ANDRÁS: A felsőoktatás minőségügye a XXI. században I., *Magyar Felsőoktatás*, 2000, No. 1–2, p. 50–51.
- RÓNA-TAS ANDRÁS: A magyar doktori iskolák helyzete és jövője, *Magyar Tudomány*, 2003, No. 10, p. 1298–1307. <http://www.matud.iif.hu/archive.htm>
- RONTÓ RÓBERT: A kiszámíthatóság felé, *Magyar felsőoktatás*, 2004, No. 1–2, p. 44–47.
- SETÉNYI JÁNOS: Felsőoktatás-politika, *Educatio*, 1994, Vol. 3, No. 1, p. 36–48. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=42
- SZABÓ SZILVIA – SZÁNTÓ TIBOR (szerk.): *20 éves a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság: jubileumi kiadvány*, Budapest, Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság, 2013
- SZÁNTÓ R. TIBOR: A felsőoktatás minőségügye a XXI. században II., *Magyar Felsőoktatás*, 2000, No. 4, p. 47–48.
- SZÁNTÓ R. TIBOR.: A felsőoktatás minőségértékelése: nemzetközi kitekintés, *Magyar Tudomány*, 2003, No. 10, p. 1317–1324. http://epa.oszk.hu/00700/00775/00059/2003_10_14.html
- SZÁNTÓ TIBOR: A szemléletváltásról, *Magyar Felsőoktatás*, 2003, No. 8, p. 24–26.

SZÁNTÓ TIBOR: Azonos alapképzési szakok párhuzamos akkreditációja és értékelése, *Magyar Felsőoktatás*, 2003, No. 4-5-6, p. 53–54.

SZÖVÉNYI ZSOLT: A felsőoktatási törvény 2000. évi módosításáról, *Magyar Felsőoktatás*, 2000, No. 4, p. 21–22.

TEMESI JÓZSEF: Megjegyzések a felsőoktatás normatív finanszírozási rendszerének kialakításához, *Magyar Felsőoktatás*, 1995, No. 9, p. 11–12.

TEMESI JÓZSEF: Felzárkózás, modellmásolás, modernizációs kísérlet? - Gondolatok a Magyar Rektori Konferencia Bologna-jelentése kapcsán, *Felsőoktatási Műhely*, 2009, No. 1, p. 73–83. http://www.felvi.hu/felsooktatasiimuhely/periodika/2009/2009_1_szam

TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Felsőoktatás-finanszírozás: Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*, Budapest, Aula, 2012 <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1017>

TOPÁR JÓZSEF: Felsőoktatási intézmények minőségbiztosítása, *Educatio*, 2008, Vol. 17, No. 1, p. 76–93. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=69

VERES PÁL: A felsőfokú szakképzés a megújulás útján, *Magyar Felsőoktatás*, 2003, No. 9-10, p. 4–5.

A művészeti egyetemek rektori székének előterjesztéséből, *Magyar Felsőoktatás*, 1991, No. 5, p. 26–27.

A Magyar felsőoktatás fejlesztése 2000-ig: Tézisek javaslatok, *Magyar Felsőoktatás*, 1992, No. 6, p. 35–39.

A felsőoktatási fejlesztéspolitika vázlata, *Magyar Felsőoktatás*, 1997, No. 10, p. 8–10.

A felsőoktatás minőségbiztosításának európai sztenderdjei

http://www.mab.hu/web/index.php?option=com_content&view=article&id=207&Itemid=611&lang=hu

A Magyar Akkreditációs Bizottság tíz éve – 1993–2003

<http://www.mab.hu/web/doc/kiadvanyok/10evesaMAB.pdf>

Bologna-folyamat – a miniszteri konferenciák nyilatkozatai

<http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatasi/bolognai-folyamat/bolognai-folyamat>

NFKK-füzetek:

BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Magyar Felsőoktatás 2008. Konferencia-előadások*. Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem, *NFKK-füzetek*, 1. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Magyar Felsőoktatás 2009. Konferencia-előadások*. Budapest, 2010, Budapesti Corvinus Egyetem, *NFKK-füzetek*, 4. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Magyar Felsőoktatás 2010. Konferenciadokumentumok*. Budapest, 2011, Budapesti Corvinus Egyetem, *NFKK-füzetek*, 6. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Magyar Felsőoktatás 2011: Hazai vitakérdések, nemzetközi trendek . Konferenciadokumentumok*. Budapest, 2012, Budapesti Corvinus Egyetem, *NFKK-füzetek*, 9. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

BERÁCS JÓZSEF – HRUBOS ILDIKÓ – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *Magyar Felsőoktatás 2012: Túlélési foratókönyvek . Konferenciadokumentumok*. Budapest, 2013, Budapesti Corvinus Egyetem, *NFKK-füzetek*, 10. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

CSIRIK JÁNOS – TEMESI JÓZSEF (szerk.): *A felsőoktatásban folyó többciklusú képzés első tapasztalatai. Konferenciadokumentumok*. Budapest, 2009, Budapesti Corvinus Egyetem, *NFKK-füzetek*, 3. <http://uni-corvinus.hu/index.php?id=28970>

4. Intézményi egyesülések és szétválások

4.1 Nemzetközi szakirodalom

AARREVAARA, TIMO – DOBSON, IAN R. – ELANDER, CAMILLA: Brave new world: Higher education reform in Finland, *Higher Education Management and Policy*, 2009, Vol. 21, No. 2, p. 89–107.

http://www.sauvonslarecherche.fr/IMG/pdf/Finland_reform_Brave_New_World_.pdf

ABBOTT, MALCOLM: Amalgamations and the Changing Costs of Victorian Colleges of Advanced Education during the 1970s and 1980s, *Higher Education Research and Development*, 1996, Vol. 15, No. 2, p. 133–144. DOI 10.1080/0729436960150201

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0729436960150201>

ANDRADE, GREGOR – MITCHELL, MARK – STAFFORD, ERIK: New evidence and perspectives on mergers, *Journal of Economic Perspectives*, 2001, Vol. 15, No. 2, p. 103–120. https://faculty.fuqua.duke.edu/~charlesw/s591/Bocconi-Duke/Papers/new_C10/New%20Evidence%20and%20Perspectives%20on%20Mergers.pdf

ARTHUR, LINET: *Leading on the Edge of Chaos: Mergers in Higher Education*, In: KRAUSE, K. – BUCKRIDGE, M. – GRIMMER, C. – PURBRICK-ILLEK, S. (eds.): *Research and Development in Higher Education: Reshaping Higher Education*, Gold Coast, Australia, 2011, p. 13–27. http://www.herdsa.org.au/wp-content/uploads/conference/2011/papers/HERDSA_2011_Arthur.PDF

AULA, HANNA-MARI – TIENARI, JANNE: Becoming “world-class”? Reputation-building in a university merger, *Critical Perspectives on International Business*, 2011, Vol. 7, No. 1, p. 7–29. DOI 10.1108/17422041111103813

<http://www.emeraldinsight.com/10.1108/17422041111103813>

A cikk a finn Aalto Egyetem létrejöttét elemzi a kritikai diskurzuselemzés módszerével. Az elemzés alapjául az egyetemről szóló, 2005 és 2009 között megjelenő médiahíradások, illetve a kapcsolatos egyetemi és kormányzati anyagok, illetve az egyetem weblapja szolgált. A szerzők bemutatják, milyen kísérletek történtek az egyetem reputációjának kialakítására és folyamatos újrakonstruálására, például a „világszínvonalú” (word class), az „innovatív” és „multidiszciplináris” kifejezések egyetemhez kötésével, vagy a globális verseny és a jövő elkerülhetetlenségének hangsúlyozásával. Bemutatják azokat az alternatív diskurzusokat, amelyek az egyetemről kialakultak. Egyik például a „tékozló fiú” története, amely az egyetem (igazságtalannak tekintett) kivételezett helyzetére épül. Ezek rámutatnak az eredeti diskurzus ellentmondásosságára. A cikk további érdekessége, hogy a szerzők maguk is az egyetem kutatói.

BEASLEY, TONY – PEMBRIDGE, KIM: The potential for mutual-growth mergers between UK universities, *Perspectives: Policy and Practice in Higher Education*, January 2000, Vol. 4, No. 2, p. 41–47. DOI 10.1080/136031000412919

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/136031000412919>

BECKER, L. R. – BEUKES, L. D. – BOTHA, A.: The impact of university incorporation on college lecturers, *Higher Education*, Vol. 48, No. 2, p. 153–172.

DOI 10.1023/B:HIGH.0000034311.35951.b6

BONE, T. R. – ARBUTHNOTT, J. P.: Anatomy of a Merger, *Higher Education Quarterly*, 1993, Vol. 47, No. 2, p. 103–119. DOI 10.1111/j.1468-2273.1993.tb01618.x

BOTHA, M. M.: Models for mergers in higher education, *South African Journal of Education*, 2001, Vol. 21, No. 4, p. 273–280.
<http://www.ajol.info/index.php/saje/article/view/24915>

CHEN, DAVID Y.: The Amalgamation of Chinese Higher Education Institutions, *Education Policy Analysis Archives*, 2002, Vol. 10, No. 20, p. 1–13.
<http://epaa.asu.edu/ojs/article/view/299/425>

CURAJ, ADRIAN – GEORGHIOU, LUKE – HARPER, JENNIFER CASENGA – EGRON-POLAK, EVA (eds.)(2014): *Mergers and Alliances in Higher Education. International Practice and Emerging Opportunities*, Springer

CURRI, GUDRUN: Reality versus perception: restructuring tertiary education and institutional organisational change – a case study, *Higher Education*, 2002, Vol. 44, No. 1, p. 133–151. <http://link.springer.com/article/10.1023/A:1015521313117>

Interjú kutatás keretében New South Wales állam felsőoktatásának átalakítási tapasztalatait, illetve a három főiskola egyesüléséből létrejött University of Western Sydney egyetem létrejöttét és működését vizsgálta a szerző. A makrovizsgálat tapasztalatai: 1) az informatikai rendszerek egységesítése kulcskérdés az integráció szempontjából; 2) az egyesüléssel lehetőség van az alacsony színvonalú programok megszüntetésére; 3) a vezetői képzés fontos, ez a vizsgált esetekben elmaradt; 4) az egyetemi alkalmazottakkal való nyitott kommunikáció kiemelt jelentőségű. A mikrovizsgálat tapasztalatai: az UWS egyetem a kormányzat által az 1990-es évek elején kikényszerített integráció eredményeképpen jött létre. Kezdetben alapvetően föderatív struktúrában működött, amelyen belül az egyes csatlakozó intézmények jelentős önállóságot őriztek meg. A struktúrából eredő működési gyengeséget eleinte a kormányzati pénzek elfedték, ezek megszűnésével azonban előbukkantak a problémák. (Nem került sor a szolgáltatások integrációjára, a föderatív struktúra fenntartása nagyon sok áldozattal járt, drága volt.) Teljes integrációra csak a 2000-es években kerül sor. A kutatás tanulságai: 1) a több telephelyen működés nem feltétlenül indokolja a föderatív struktúrát. Egy másik, hasonló módon létrejött egyetem sokkal széttagoltabb volt földrajzilag, mégis sikerült centralizáltabb, egységesebb struktúrát kialakítania; 2) az integráció látszólagos volt; 3) az integráció a nem oktató személyzet növekedésével járt (5 év alatt megduplázódott), a szolgáltatások párhuzamosan futottak, önmagában az integráció nem járt hatékonyságnövekedéssel, sőt, éppenhogy rontotta azt (vízfej megjelenése).

EASTMAN, JULIA – LANG, DANIEL W.: *Mergers in Higher Education: Lessons from Theory and Experience*, University of Toronto Press, 2001
http://books.google.hu/books?id=F_yDMBI7WzAC&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false

FIELDEN, JOHN: Resource Implications of Mergers: Are There Any Economies? *Higher Education Quarterly*, 1991, Vol. 45, No. 2, p. 158–166. DOI 10.1111/j.1468-2273.1991.tb01564.x <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2273.1991.tb01564.x/abstract>

GAMAGE, DT.: The reorganisation of the Australian higher educational institutions towards a unified national system, *Studies in Higher Education*, 1993, Vol. 18, No. 1, p. 81–94.
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03075079312331382478>

GEORGHIOU, LUKE: *Strategy to join the elite: merger and the 2015 agenda at the University of Manchester* In: MCKELVEY, MAUREEN – HOLMEN, MAGNUS (eds.): *Learning to Compete in European Universities: From Social Institution to knowledge business*, Cheltenham [etc.], Elgar, 2009, p. 48–64.

GOEDEGEBUURE, LEO: *Mergers in Higher Education*, Kogan Page, 1992, *Management and policy in higher education*

A könyv az 1988-as ausztrál és az 1983-as holland intézményegyesüléseket elemzi az erőforrásfüggés (resource dependence) elmélet alapján. A szerző definiálja az egyesülés fogalmát, tipizálja az integrációk típusait, majd bemutatja az üzleti szféra, valamint a tágabb közszféra tapasztalatait az egyesüléssel kapcsolatban. Ezt követően ismerteti az erőforrásfüggés elméletet, majd mintegy 45 oldalon keresztül a holland, és 30 oldalon keresztül az ausztrál intézményintegrációs folyamatot. Az összehasonlító elemzés elsősorban az intézmények által észlelt környezeti nyomások szerepét hangsúlyozza az integrációk kialakulásában, különös tekintettel a kormányzati politikára, amely mindkét országban rendkívül hatásosnak bizonyult. Ennek eredményeképpen messze a várakozások fölött teljesültek az integrációs célkitűzések, sokkal több intézmény vett részt a folyamatban, mint azt előzetesen számították. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy ha az intézmények el tudják kerülni az integrációt, akkor elkerülik: a döntésben elsősorban az erőforrásokhoz jutás lehetőségét mérlegelik az intézmények.

GOEDEGEBUURE, LEO: *Mergers and More: The changing tertiary education landscape in the 21st century*, HEIK working paper, 2012, No. 1, p. 20

<http://www.uv.uio.no/english/research/groups/heik/heik-working-paper-series/>

E working paperben a szerző szemléletes példák sokaságával mutatja be, hogy a 90-es évekhez képest hogyan alakult át a felsőoktatás világa, és ez hogyan befolyásolta az együttműködésekkel és összeolvadásokkal kapcsolatos policyt. A 80-as és 90-es években főként a hozzáférés és a hatékonyság javítása állt azon kormányzati törekvések középpontjában, amelyek a rendszerek átstrukturálását (és az összeolvadásokat) erőteltte. A 2000-es években azonban a „világszínvonalú egyetem”-ek létrehozása vált a fő mozgóerővé. Ám a felsőoktatás globalizálódásával, a piaci hatások térnyerésével a szektorhatárok elmosódtak, és egyre erősebbé váltak a szektoron belüli és kívüli szereplőkkel (forprofit, nonprofit szolgáltatók) való együttműködések: a szektor mára a kooperatív jelleg, azaz a verseny és az együttműködés egyidejű érvényesülése jellemzi. Mindez a 90-es évek statikus felsőoktatásához képest jóval dinamikusabb és komplexebb felsőoktatási szektort eredményez. Tanulmányában a szerző az Ausztrál felsőoktatás sajátosságain keresztül mutatja be a piacorientált felsőoktatás néhány aktuális fejlődési trendjét (pl. az állami intézmények együttműködése forprofit oktatási szolgáltatókkal a vertikális és horizontális terjeszkedés érdekében, az állami intézmények hallgatói kapacitásmaximumának megszűnése).

GREEN, COLIN – JHONES, GERAINT: *Economies of scale and mergers in higher education*, In: TIGHT, MALCOLM – MOK, KA-HO – HUISMAN, JEROEN – MORPHEW, CHRISTOPHER (eds.): *The Routledge International Handbook of Higher Education*, Routledge, 2009, p. 369–380.

A tanulmány a mérethatékonyság (economies of scale) és a választékgazdaságosság (economies of scope) felsőoktatási érvényesülésével foglalkozó szakirodalom áttekintésére vállalkozik. A téma kiemelt fontosságát az adja, hogy az egyesülések egyik legfontosabb motivációját a gazdaságosabb működtetés lehetősége jelenti, kulcskérdés tehát, hogy ez valóban érvényesül-e a felsőoktatásban. A cikk egyik megállapítása, hogy adott méret felett az intézmények mérethatékonysága csökkenhet (azaz a költségek növekedhetnek), és a méret növelése egy határ felett már nem növeli a választékgazdaságosságot sem. (Bővülés esetén egy ponton túl célszerűbb lehet új intézményeket alapítani, mint a meglévők méretét tovább növelni.) A kis intézmények egyesítése viszont célszerű lépés. További megállapítás, hogy az egyesülések révén a hagyományos racionalizálási lépések (mindegyik intézmény a saját specialitására – komparatív előnyére – fókuszál) csak nagyon korlátozottan vezethetnek megtakarításokhoz, mert az intézmények inputjai nem helyettesítik egymást, a képzések földrajzi

differenciálódását nem lehet megszüntetni, illetve az oktatás és kutatás nem választható szét egymástól. Az egyesülés révén a mérhető hatékonyság sem igen növekedhet, mert ekkor az intézmények az egyesülés nélkül is növekednének. A megtakarítás egyetlen igazi forrása a választékgazdaságosság javulásából fakadhat, de erre vonatkozóan még nincsenek meggyőző bizonyítékok.

HALL, MARTIN – SYMES, ASHLEY – LUESCHER, THIERRY: *The Governance of Merger in South African Higher Education: Research Report prepared for the Council on Higher Education*, 2004 http://www.che.ac.za/media_and_publications/research/governance-merger-south-african-higher-education

HARMAN, GRANT: Institutional Mergers in Australian Higher Education since 1960, *Higher Education Quarterly*, 2000, Vol. 54, No. 4, p. 343–366.
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-2273.00165/abstract>

HARMAN, GRANT – HARMAN, KAY: Institutional mergers in higher education: Lessons from international experience, *Tertiary Education and Management*, 2003, Vol. 9, No. 1, p. 29–44. DOI 10.1023/A:1022261409801
<http://link.springer.com/article/10.1023/A:1022261409801>

A szerzők áttekintik a felsőoktatási egyesülések legfontosabb fajtáit, trendjeit, modelljeit és alternatíváit. Részletesen elemzik a föderatív és a teljes (egységesítő) integrációt. Ezen kívül röviden bemutatják Ausztrália, az Egyesült Királyság és az USA vonatkozó tapasztalatait, továbbá kitérnek néhány kisebb országra is (Magyarország, Norvégia, Hollandia, Vietnám, Új-Zéland). A szerzők külön fejezetet szentelnek a kultúra hatásának, illetve annak, hogy a kultúra milyen feltételek esetén lehet támogató, és milyen esetben ellenző erő. (Támogató például, ha azonos típusú, de különböző profilú intézmények egyesülnek.) A főbb tapasztalatok és megállapítások a következők: az állami felsőoktatási szektorban gyakran alkalmazott, sikeres eszköz, amely több országban is stabilizáló erővel hatott. A kívülről kényszerített integrációk összességében kevésbé sikeresek, mint az önkéntes (piaci kényszerek által vezérelt) integráció. A föderációs megoldások sikertelenebbek, az egységes modelleket azonban nehezebb megvalósítani. Az implementációs folyamatban kulcskérdés, hogy a szereplők bizonytalanságát hogyan tudjuk csökkenteni.

HARMAN, GRANT – HARMAN, KAY: Strategic Mergers of Strong Institutions to Enhance Competitive Advantage, *Higher Education Policy*, March 2008, Vol. 21, No. 1, p. 99–121. DOI 10.1057/palgrave.hep.8300172 <http://www.palgrave-journals.com/doi/10.1057/palgrave.hep.8300172>

A stratégiai egyesülések jellemzője, hogy az érintett felek nem a romló hallgatói számok, a gyenge pénzügyi helyzet vagy a kis méret miatt egyesülnek, hanem azért, hogy mindkét fél versenyelőnyre tegyen szert. Az ilyen egyesülések sajátos fajtája, amikor nem egy gyenge intézmény fuzionál egy erős intézménnyel, hanem két erős intézmény válik eggyé. Noha Harman és Harman szerint a 2000-es évek környezetében a stratégiai szövetségek kialakítása a jellemzőbb, a stratégiai egyesülések is gyakoribbá váltak, amit a szerzők angol és ausztrál példákra mutatnak be. Mélyebb esettanulmányként a Manchesteri Egyetem létrejöttét vizsgálják, amely a Victoria University of Manchester és a University of Manchester University of Science and Technology egyesülésével jött létre 2004-ben annak érdekében, hogy az új egyetem a világ 25 legjobb kutatóegyetemei közé kerüljön 2015-re.

HARMAN, KAY: Merging divergent campus cultures into coherent educational communities: Challenges for higher education leaders, *Higher Education*, 2002, Vol. 44, No. 1, p. 91–114. DOI 10.1023/A:1015565112209
<http://link.springer.com/article/10.1023/A:1015565112209>

HARMAN, KAY – MEEK, LYNN V.: Introduction to special issue: Merger revisited: international perspectives on mergers in higher education, *Higher Education*, 2002, Vol. 44, No. 1, p. 1–4. DOI 10.1023/A:1015598525413

<http://www.springerlink.com/index/Q8QKUGYL5BL27KUV.pdf>

HAY, DRIEKIE – FOURIE, MAGDA: Preparing the way for mergers in South African higher and further education institutions: An investigation into staff perceptions, *Higher Education*, 2002, Vol. 44, No. 1, p. 115–131. DOI 10.1023/A:1015569229047

<http://link.springer.com/article/10.1023/A:1015569229047>

HEFCE: *Collaborations, alliances and mergers in higher education: Consultation on Lessons learned and guidance for institutions*, Hefce, 2012

<https://www.hefce.ac.uk/pubs/year/2012/201206/name.69467.en.html>

Az ún. CAM (collaboration-alliance-merger) projektekre vonatkozó „best practice” útmutató. A korábbi változatok még csak az egyesülésekkel foglalkoztak, ez a változat azonban az integrációt (egyesülést) az együttműködés egy lehetséges formájaként értelmezi, és ezért tágabb perspektívában elemzi. Az alapkérdés: milyen feltételek mellett, milyen kockázat-vállalással, mely együttműködés formák lehetnek a célszerűek. A lehetséges együttműködési formák (10. p.): intézmények közötti hálózat, regionális együttműködés, helyi hatóságokkal való együttműködés, beszerzési konzorcium, közösen nyújtott szolgáltatások (shared services), közös kutatóintézet/képzési program/tanszék, közös vállalkozás, közös kar, stratégiai szövetség/egytműködés, föderáció, egyesülés. A best practice-ek alapjául tíz röviden ismertetett esettanulmány szolgál (Manchesteri Egyetem, University of Creative Arts, University of Cumbria, Thames Valley University, Dánia, Amsterdam, University Campus Suffolk, Combined universities of Cornwall, University of Essex and Kaplan Open Learning).

JANSEN, JONATHAN D. (ed.): *Mergers in Higher Education: Lessons Learned in Transitional Contexts*, Pretoria, University of South Africa, 2002

A könyv öt esettanulmányon és ennek összefoglaló elemzésén keresztül vizsgálja a dél-afrikai intézményintegrációs folyamatot, ami 2001 és 2002 között zajlott. A kötetben az alábbi kutatási kérdésekre keresnek választ: egy hangsúlyozottan átalakuló környezetben (vö: az egyesüléseket jellemzően a fejlett országokban elemzik) hogyan zajlott az integráció az érintett intézmények hétköznapijaiban; nagyobb intézményi hatékonyságot eredményez-e az egyesülés; az egyesülés milyen hatással volt/van a hallgatók és az oktatók egyenlőségére, a létrejött intézmény képzési struktúrájára, a hallgatók és az oktatók aspirációira, attitűdjére, érzéseire, illetve milyen mértékben sikerült elérni a szervezeti és a fizikai integrációt. A kötetben az egyes esetek kapcsán bemutatják az egyesülés kontextusát, folyamatát, továbbá értékelik annak hatását a programstruktúrára (kurrikulumra), a hatékonyságra, az egyenlőségre, az oktatói létszámra, a hallgatókra, a szervezeti és a fizikai integráltságra. A kutatás alapján az egyesülések kimenetét és lefolyását leginkább meghatározó kritikus sikertényezők közé az alábbiak tartoznak: stratégiai szemléletű vezetők (strategic leadership), erős, határozott (de nem autoriter) kormányzat, az oktatók bevonása, az intézmények ereje (pénzügyi, hallgatói létszámok), a célok tisztasága, az egyesülés utáni tervek és elképzelések léte, elfogadottsága, valamint a környezet változásaiban való gondolkodás (contingency thinking) képessége.

JANSEN, JONATHAN D.: How mergers shape the institutional curriculum, *Education as change*, 2004, Vol. 7, No. 2, p. 3–19. [http://137.215.9.22/bitstream/handle/2263/998/Jansen\(2003\)d.pdf?sequence=2](http://137.215.9.22/bitstream/handle/2263/998/Jansen(2003)d.pdf?sequence=2)

JOHNES, JILL: Efficiency and Mergers in English Higher Education 1996/97 to 2008/9: Parametric and Non-parametric Estimation of the Multi-input Multi-output Distance

Function, *The Manchester School*, September 2013, No. November 2012, p. n/a–n/a.
DOI 10.1111/manc.12030 <http://doi.wiley.com/10.1111/manc.12030>

KYVIK, SVEIN: The merger of non-university colleges in Norway, *Higher Education*, 2002, Vol. 44, No. 1, p. 53–72. DOI 10.1023/A:1015561027230
<http://link.springer.com/article/10.1023/A:1015561027230>

A cikk a norvég főiskolai szektor kialakulásáról szól, melynek során 1994-ben 98 szakképző intézmény egyesülésével 26 állami főiskolát hoztak létre. A szerző bemutatja az egyesülési folyamat körülményeit, lefolyását (a korábbi kísérletek kudarcait, illetve ennek okait, a koordinációért felelős regionális tanácsok kialakulását, a tényleges integrációs folyamat körülményeit), majd értékeli az implementációs folyamatot és – empirikus adatgyűjtés alapján – a kitűzött célok megvalósulását is. Az explicit célok (az együttműködés és a diverzitás erősítése, a költséghatékonyság és az adminisztratív szolgáltatások javítása stb.) mellett említést érdemel az a cél, hogy a bináris felsőoktatási rendszer kialakításával megakadályozható a már korábban létező, nagyobb főiskolák egyetemmé válási törekvése is. A célok elérésében nagy különbség van a multicampus főiskolák és az egy-két telephellyel rendelkező főiskolák tekintetében. A főiskolák egyetemmé válási törekvéseit csak részben sikerült akadályozni, aminek több oka is van: ugyanazon törvény szabályozza a főiskolák működését, mint az egyetemekét; sok egyetemi funkció kialakult a főiskolákon is (pl. bizonyos képzési területeken egyetemi képzést is folytathatnak a főiskolák); az egyetemekkel azonos irányítási struktúrát írtak elő a főiskolák számára; az oktatók az egyetemekével azonos beosztásokba kerültek.

LANG, DANIEL W.: A lexicon of inter-institutional cooperation, *Higher Education*, 2002, Vol. 44, No. 1, p. 153–183. DOI 10.1023/A:1015573429956
<http://link.springer.com/article/10.1023/A:1015573429956>

LANG, DANIEL W.: The Future of Merger What Do We Want Mergers To Do: Efficiency or Diversity? *Canadian Journal of Higher Education*, 2003, Vol. 33, No. 3, p. 19–46.
<http://prophet.library.ubc.ca/ojs/index.php/cjhe/article/view/183439>

Az általános vélekedés szerint a felsőoktatási integrációk legfőbb kiváltó oka gazdasági-pénzügyi természetű. A tapasztalatok alapján az egyesülések 80%-a tartósan bizonyul, ebből következően kell lennie egy olyan pontnak, amikor az egyesületekből eredő pénzügyi-gazdasági nyereség csökken. Az egyesüléseknek ugyanakkor van egy másik fontos oka (következménye) is: a képzési programok és szolgáltatások sokszínűségének (diverzitásának) növelése. Az esszé konklúziója, hogy a jövőben az egyesületeket nem annyira pénzügyi, mint inkább diverzitási okból fog bekövetkezni.

LLOYD, PETER JOHN – MORGAN, MARGARET H. – WILLIAMS, ROSS A.:
Amalgamations of universities: are there economics of scale or scope? *Applied Economics*, 1993, Vol. 25, No. 8, p. 1081–1092. DOI 10.1080/000368493000000088
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/000368493000000088>

LOCKE, WILLIAM: Higher education mergers: integrating organisational cultures and developing appropriate management styles, *Higher Education Quarterly*, 2007, Vol. 61, No. 1, p. 83–102. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2273.2006.00339.x/full>

A tanulmány két londoni művészeti intézmény egyesülését mutatja be, és elsősorban a folyamat szervezeti kultúrákat érintő aspektusait elemzi. Az egyesülés célja az egyetemmé válás volt. Az résztvevők komplementer területekkel rendelkeztek, ugyanakkor több telephelyen is működtek. A szerzők több jó tanáccsal is szolgálnak a sikeres kulturális integrációt illetően: nagy hangsúlyt kell helyezni a szimbolikus sík tudatos kezelésére (management of meaning, management of social integration), a kultúra kérdését stratégiai módon kell kezelni (stratégiai szervezeti kultúra menedzsment), transzformációs leadership-

megközelítést kell alkalmazni (a tranzakciós logika helyett). A tréningek (pl. készségfejlesztések) helyett/mellett a hétköznapi működésben is törekedni kell a kívánatos értékek érvényre jutására, azaz indirekt módon is közvetíteni kell (development by stealth). A vezetőknek tehát nagyon oda kell figyelniük a más tárgyban zajló az interakciók és kommunikáció szimbolikus vetületére, üzeneteire is. Nagy jelentősége van az igazságosnak érzett forráselosztás, és a stabilitást, bizalmat és optimizmust erősítő megközelítésnek. Az integráció előtt érdemes „kulturális audit”-ot végezni, amelyben felmérjük a szervezetek kulturális adottságait, jellemzőit. A kultúrát nem holisztikus módon kell szemlélni.

MAO, YA-QING – DU, YUAN – LIU, JING-JUAN: The effects of university mergers in China since 1990s: From the perspective of knowledge production, *International Journal of Educational Management*, 2009, Vol. 23, No. 1, p. 19–33.

DOI 10.1108/09513540910926402

<http://www.emeraldinsight.com/10.1108/09513540910926402>

MARTIN, JAMES – SAMEL, JAMES E.: *Merging Colleges for Mutual Growth: A New Strategy for Academic Managers*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1994, ISBN 978-0801866821

A felsőoktatás expanziójára az intézmények többféleképpen is reagálhatnak: nagyobb épületek építésével, újabb intézményi campusok létrehozásával (multicampus rendszer kialakításával), konzorciumok létrehozásával és intézményi egyesüléssel. E gyűjteményes kötet kiindulópontja, hogy a növekedés egy új fajtája van elterjedőben: a kölcsönös növekedést lehetővé tevő egyesülés (mutual growth merger). Az egyesülések korábban az intézmények gyenge pénzügyi helyzetéből adódtak, és az intézmény megszűnésének alternatívájaként jelent meg, amelynél még a más intézményekkel való egyesülés is kedvezőbb opció. A megváltozott körülmények azonban reálissá tették azt, hogy ne csak gyenge, hanem erős intézmények is egyesüljenek a kölcsönös előnyszerzés érdekében. Ennek alapelvei közé tartoznak az alábbiak: komplementer küldetések (az egyesülés alapjául a pénzügyi kényszerek helyett a közös, egymást kiegészítő missziók szolgálnak), képzési kínálat erősítése (olyan tevékenységek révén, mint például a közös képzési struktúra felülvizsgálata, komplementer képzési programok megerősítése, a párhuzamosságok megszüntetése és az oktatói erőforrások növelése), pénzügyi alapok megerősítése, a beiskolázás és a hallgatói piaci részesedés stabilizálása, adminisztratív hatékonyság növekedése, mérethatékonyság, PR lehetőségek kihasználása (az egyesülés miatt megnövekedett publicitás tudatos ki- és felhasználása) és intézményi szinergiák létrehozása. A gyűjteményes kötet kézikönyvszerűen mutatja be az ilyen típusú egyesülés különböző aspektusait: az irányító testületek szerepét, az intézményvezetők szerepét, az egyesülés folyamatának tervezését, a pénzügyi és erőforrásmegosztási kérdéseket, az akkreditáció problémáinak kezelését stb. Egy fejezet erejéig a könyv kitér a brit felsőoktatás 1980-as évi egyesülési folyamataira is.

MCBAIN, LESLEY. *College and University Mergers: Recent Trends. A Higher Education Policy Brief*, 2009

<http://www.aascu.org/uploadedFiles/AASCU/Content/Root/PolicyAndAdvocacy/PolicyPublications/PM-CollegeUniversityMergers.pdf>

MCBAIN, LESLEY: *College and University Mergers: An Update on Recent Trends. A Higher Education Policy Brief*, 2012

<http://www.aascu.org/policy/publications/policymatters/2012/collegemergersupdate.pdf>

MCLAUGHLIN, THOMAS A.: *Nonprofit Mergers and Alliances*, 2nd. ed., Hoboken, John Wiley & Sons, Inc., 2010

MEEK, V. LYNN: Institutional amalgamation in Higher Education, *Journal of Education Policy*, 1989, Vol. 4, No. 1, p. 23–37., DOI 10.1080/0268093890040102
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0268093890040102>

A cikk a brit és ausztrál felsőoktatásban érvényesülő intézményintegrációs folyamatok elemzi – elsősorban az 1960 és 1989 közötti időszakra fókuszálva. Főbb megállapítása, hogy az intézmények egyesülése nem csak az érintett intézmények struktúráját és működését alakítja át, hanem sok esetben a felsőoktatási rendszer újrastrukturálásának is eszköze. A cikkben a szerző e makroperspektívából vizsgálja a brit és az ausztrál felsőoktatás változását, különös tekintettel arra, hogy az akkor még bináris ausztrál felsőoktatás épp az egyesülések ösztönzése és kényszerítése révén vált egységes rendszerré (és 1992-ben ez következett be a brit felsőoktatásban is). Jelentős eltérés azonban, hogy míg Ausztráliában a kormányzat közvetlenül érvényesíthette intézményintegrációs politikáját, addig Angliában a helyi tankerületek (amelyek a főiskolákat felügyelték) jelentős ellenállást fejtettek ki. Ennek következtében Ausztráliában elfogadottá vált az egyetemek és főiskolák egyesülése, Angliában viszont ez nagyon ritka volt, mert ez esetben a helyi tankerületet elveszítette a főiskola felügyeletét.

MILLETT, JOHN D.: *Mergers in Higher Education. An Analysis of Ten Case Studies*, The American Council on Education, 1976

<http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail?accno=ED134105>

A tanulmánykötet tíz olyan intézményegyesülés elemzésre épül, amelyek a 60-as és 70-es években zajlottak az Amerikai Egyesült Államokban. Az egyes fejezetek az egyesülések okaival, folyamatával és eredményeivel foglalkozik. A kötet olyan befolyásoló tényezők hatását elemzi, mint a földrajzi távolság, a programok komplemetaritása, a korábbi együttműködések története, a koedukáció felgyorsítása, a szolgáltatások minőségének javítási igénye, és mindennek fölött az intézmények pénzügyi helyzetének javítása. Az egyesülések alternatívájaként az intézmények bezárása fogalmazódik meg. A kötet a tanulságokkal, praktikus tanácsokkal és egy check-listtel zárul.

MOK, KA-HO: Globalization and educational restructuring: University merging and changing governance in China, *Higher Education*, 2005, Vol. 50, No. 1, p. 57–88.

DOI 10.1007/s10734-004-6347-z <http://link.springer.com/10.1007/s10734-004-6347-z>

A szerző a kínai felsőoktatás átalakulását mutatja be elsősorban az összeolvadásokat előtérbe helyezve. Kiindulópontja a globalizációs nyomás, amely a 90-es évek elején arra kényszerítette a kínai kormányt, hogy az 50-es évektől alapvetően szovjet rendszerű intézményhálózatát újragondolja. A változás igénye már a 70-es években megfogalmazódott, az első reformok 1985-ben következtek be, amelyet újabb döntések követtek 1993-ban és 1995-ben. A struktúraalakításra a 90-es években került sor. Az 1995-ös javaslatok négy reformterületet határoztak meg: átalakítás (huazhuan), közös fejlesztés (gongjian), összeolvadás (hebing) és együttműködés (hezuo). Az *átalakítás* alapvetően a szakminisztériumok által irányított egyetemek felügyeleti jogának megváltoztatását jelentette, amelyeket ezentúl vagy az önkormányzatok, vagy oktatás minisztérium, vagy e kettő közösen felügyelt (ezzel együtt az intézmények irányítási struktúrája is változott). A *közös fejlesztés* ez utóbbit jelenti: az 1993-ban indult kísérlet lényege, hogy az intézmény a minisztérium és a helyi önkormányzat közös felügyelete alá kerül, és a minisztérium fokozatosan adja át a felügyeleti jogokat és finanszírozási kötelezettségeket az önkormányzatnak. Az intézménynek ugyanakkor már a kezdetektől figyelembe kell venniük a helyi igényeket (például szervesen beépülnek a helyi fejlesztési tervekbe). Az *összeolvadás* során a specializált intézményekből komprehenzív (sok területet átölelő) intézményeket hoztak létre. Az összeolvadások jellemzően egységesítő modellben történtek. Az összeolvadások során a belső struktúrákat is egyszerűsítették, megszűnt vagy csökkent az

alsóbb szervezeti egységek (pl. karok) önállósága. Az *együtműködés* az intézmények közötti kooperációt helyezte előtérbe a jobb forrásgazdálkodás, az egymást kiegészítő profil és az eredményesebb versenyzés érdekében. A kínai változás általánosabb tanulsága, hogy nem célszerű szembeállítani az államot és a piacot, mert az állam a piacot policy-eszközként tudja felhasználni az által kívánatosnak tartott célok elérése érdekében. Az átalakítás csökkenti a felsőoktatás centralizáltságát, de ez nem jár az állami aktivitás csökkenésével, sőt, ez az aktivitás éppenhogy nő. Éppen ezért a kínai változásokban a „beavatkozó állam” (interventionist state) helyett „gyorsító állam” (accelerating state) jött létre.

NORGÅRD, JORUNN DAHL – SKODVIN, OLE-JACOB: The importance of geography and culture in mergers: A Norwegian institutional case study, *Higher Education*, 2002, Vol. 44, No. 1, p. 73–90. DOI 10.1023/A:1015513111300
<http://link.springer.com/article/10.1023/A:1015513111300>

OAKLEIGH CONSULTING: *Literature review for the higher education collaborations, alliances and mergers project. Report to HEFCE by Oakleigh Consulting Limited*, 2010

Szakirodalmi áttekintés a HEFCE számára, amelyre jelentősen épít a HEFCE 2012 publikáció. Az áttekintés főként az angol (kisebb részben a skót és walesi) felsőoktatás kihívásaira, jellemzőire fókuszál, amelynek tükrében vizsgálja az intézmények közötti együttműködéseket, federációkat, integrációkat, sikertelen integrációkat és szétválásokat. Kiemeli a kritikus sikertényezőket. Külön fejezetben található a nemzetközi kitekintés (finn, ausztrál, amerikai és dél-afrikai tapasztalatok), a posztszekunder (further education) szektor integrációs és együttműködési tapasztalata, valamint a közszféra, illetve az üzleti szféra együttműködésre és integrációra vonatkozó tapasztalatai. A dokumentum a továbblépés lehetőségeinek mérlegelésével zárul. A melléklet az irodalomkutatás stratégiáját (keresési paraméterek) is bemutatja, továbbá felsorolja a közelmúlt legfontosabb brit egyesülési, együttműködési, szétválási és sikertelen egyesülési eseteit.

PATTERSON, GLENYS: Findings on economies of scale in higher education: implications for strategies of merger and alliance, *Tertiary Education and Management*, 2000, Vol. 6, No. 4, p. 259–269. DOI 10.1023/A:1009623116641
<http://link.springer.com/article/10.1023/A:1009623116641>

A szerző 16 olyan tanulmány eredményeit összegzi, amelyek a felsőoktatási intézmények költségfüggvényeivel, mérethatékonyságával és választékgazdaságosságával (economies of scope) foglalkozik. Az eredményeket kifejezetten az intézményintegrációk és stratégiai szövetségek szempontjából értelmezi. A tanulmányok összevetése alapján a legtöbb felmerülő kérdésben nem lehetséges egységes következtetést levonni: a tanulmányok többsége ugyan elismeri, hogy az egységköltségek a méret növekedésével egy határig csökkennek, de az optimális méret nagyságát nem tudják meghatározni, és vannak ennek ellentmondó eredmények is (pl. nincs ilyen határ, vagy egyáltalán nincs is mérethatékonyság). A választékgazdaságossággal kapcsolatban az eredmények még ellentmondásosabbak. A vizsgálat tanulmányok alapján ugyanakkor több magától értetődőnek vett kijelentés is megkérdőjelezhető, pl azt, hogy a kisebb intézmények hatékonytalanok lennének vagy hogy a nagyobb intézmények mindig hatékonyabbak. Az ellentmondó eredmények ellenére a szerző fontosnak tartja kihangsúlyozni azt a megállapítást, hogy minél nagyobbá és komplexebbé válik egy rendszer, annál több energiát kell a rendszer fenntartására fordítania (a fejlesztése helyett).

PICK, DAVID: Framing and frame shifting in a higher education merger, *Tertiary Education and Management*, 2003, Vol. 9, No. 4, p. 299–316. DOI 10.1080/13583883.2003.9967111
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13583883.2003.9967111>

A cikk bemutatja a Kalgoorlie Colege és a Western Australian School of Mines in Western Australia 1996-os beolvadását a Curtin University-be. A cikk érdekessége az interpretatív megközelítésű esettanulmány-leírás, amely az értelmezési keretek elemzésén és változásán keresztül mutatja be a felmerülő koncepciókat és a domináns értelmezés kialakulását. A szerző bemutatja, hogy milyen retorikai keretek, cselekvési és pozicionálási keretek érvényesülnek. Retorikai keret például a regionális fejlesztés narratívája, a az erőforrás-kiaknázás narratívája és a nemzetközi versenyképesség narratívája, amelyek mindegyike más-más cselekvési keretet alapoz meg, azaz az egyesülés más-más forgatókönyvei következnek belőle (így például a Kalgoorlie és a WASM összeolvadása, a WASM fejlesztése önállóságának megtartásával, illetve a WASM és Kalgoorlie College beolvadása a Curtin University-be a hatékonyabb adminisztráció érdekében). Végül egyébként olyan megoldás alakult ki, amelyben mindkét helyi intézmény beolvadt a Curtin University-be, de a helyi bányavállalatok által támogatott WASM megőrizte az intézményen belüli önállóságának egy részét.

PRITCHARD, ROSALIND M.O. – WILLIAMSON, ARTHUR P.: Long-term Human Outcomes of a “Shotgun” Marriage in Higher Education: Anatomy of a Merger, Two Decades Later, *Higher Education Management and Policy*, 2008, Vol. 20, No. 1, p. 38–61.
<http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail?accno=EJ822155>

A cikkben a szerzők visszatekintenek az észak-ír University of Ulster létrejöttére, amely a New University of Ulster és az Ulster Polytechnic egyesülésével jött létre 1984-ben (ebben a korban különösen ritka volt a főiskola-egyetem egyesülés, és különösen az, hogy egy sikeres főiskola integrálódik egy sikertelen egyetemmel). A cikk bemutatja az egyesülés körülményeit és okait, valamint egy olyan interjú-kérdőíves kutatás eredményeit, amelyet az egyetemen dolgozó azon oktatók körében folytattak, akik az egyesülés előtt is valamely tagintézményen dolgoztak. A visszatekintés és a felmérés alapján a szerzők megvizsgálják, hogy végülis milyen fajta egyesülés történt (megmentés, együttműködő egyesülés, ellentmondásos egyesülés vagy rablás) - az eredmények szerint mindegyik igaz lehet, attól függően, hogy a szervezet mely részét vizsgáljuk. Emellett az eredmények azt is igazolják, hogy az egyesülés után az identitás kialakulása sokkal több időt vesz igénybe, mint azt feltételezni szokták – itt még 22 év sem volt elég.

PRUVOT, ENORA BENNETOT – ESTERMANN, THOMAS – MASON, PETER:
DEFINE Thematic Report: University Mergers in Europe, European University Association, Brussels, 2015 http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/DEFINE_Thematic_Report_2_University_Mergers_in_Europe_final

REINE, PRUD’HOMME VAN: The battle for inclusion in public sector mergers. Cases of health care and higher education, *Intervention Research*, 2006, Vol. 2, No. 1-2, p. 37–57.
<http://iospress.metapress.com/index/DP9A4MR8YGA770WW.pdf>

RODAN, PAUL A.: Contrasting Courtship: The Monash Takeover of Chisholm, *Australian Universities’ Review*, 2004, Vol. 47, No. 1, p. 20–21.
<http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail?accno=EJ848183>

ROWLEY, GILLIAN: Mergers in higher education: A strategic analysis, *Higher Education Quarterly*, 1997, Vol. 51, No. 3, p. 251–263 Mergers. DOI 10.1111/1468-2273.00043
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-2273.00043/full>

A tanulmány 41 angol felsőoktatási integráció kérdőíves vizsgálatára épül, amelyek 1987 és 1994 között zajlottak. A tanulmány célja az integrációk jellegzetességeinek meghatározása, a domináns okok felderítése, a sikeres és sikertelen integrációs folyamatok kulcstényezőinek azonosítása, és mindezek alapján javaslatok megfogalmazása az intézmények és a policy-alkotók számára. A legfontosabb jellegzetességek közé tartozott például, hogy a partnerek

között jelentős volt a méretkülönbség (hallgatókban 1:10); az esetek 80%-ban jelentősen különbözött az felek portfóliója; az esetek felében a földrajzi távolság kicsi volt az intézmények között; az esetek kétharmadában az egyesülést másféle együttműködés előzte meg; az integrációs folyamat 1-2 évig tartott; az egyesülés előtti átvilágítások száma jelentősen nőtt az időszakban; az esetek felében került sor elbocsátásokra (de ezek nagy részében csak kevés embert érintett); csak az esetek harmadában volt széleskörű konzultáció az érintettekkel és végül: az új (főiskolákból létrejött) és régi egyetemek között e tekintetben nem voltak lényeges különbségek.

A legváratlanabb (leginkább alulbecsült) problémák közé a kultúrák különbözősége, az informatikai és adminisztratív rendszerek összehangolása és a tulajdonjogi viszonyok rendezése tartozott. Az egyesülések legfontosabb előnye az együttműködésekkel (pl. stratégiai szövetségekkel) szemben az, hogy erősebb kontrollt és a gyorsabb válaszképességet biztosít, emellett az erőforrások rugalmasabb kezelését és a vidékfejlesztés egységes megközelítését teszi lehetővé. A legfontosabb motiváció a hatékonyság javulása volt. Az egyesülések 90%-át sikeresnek tekintették, a sikertelen vagy csalódást hozó egyesülések általában nagyon gyorsan zajlottak le (egy évnél rövidebb idő alatt), és opportunisztikus jellegű volt (kevésbé volt stratégiai alapja).

SAMEL, JAMES E. – MARTIN, JAMES: We were wrong: Try partnerships, not mergers, *The Chronicle of Higher Education*, 17 May 2002, Vol. 48, No. 36, p. B10
<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail?vid=8&sid=75da7c60-1217-4ff6-9351-10ef7cfbeeca%40sessionmgr112&hid=118&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#EBSCOhost>

SEHOOLE, M. T. C.: The Politics of Mergers in Higher Education in South Africa, *Higher Education*, 2005, Vol. 50, No. 1, p. 159–179. DOI 10.1007/s10734-004-6357-x
<http://www.jstor.org/stable/25068093>

SKODVIN, OLE-JACOB: Mergers in higher education - success or failure? *Tertiary Education and Management*, January 1999, Vol. 5, No. 1, p. 65–80.
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13583883.1999.9966981>

Noha a cikk régi, mégis jó struktúrában tekinti át az egyesüléssel kapcsolatos korabeli szakirodalmat. Izgalmas összefoglaló táblát közöl arról, hogy 1970-1999 között mely országokban zajlott önkéntes és/vagy kényszerített integrációs folyamat. Emellett kitér az integrációt kiváltó okokra, összefoglalja az integráció folyamatával és eredményeivel kapcsolatos legfontosabb tapasztalatokat. A cikket a tanulságokkal zárja. Az okok közül a legfontosabbak: mérethatékonyság, hatékonyabb működés révén forrásmegetakarítás, illetve akadémiai előnyök. A tanulmány bemutatja az intézményegyesülések folyamatára, kimeneteire vonatkozó általánosítható megállapításokat. A tanulmány a legfontosabb tanulságok kiemelésével és javaslatokkal zárul. Ezek közé tartozik például, hogy 1) minden retorika dacára az egyesülés ritkán történik egyenlő felek között. 2) A fizikai távolságok nagyban befolyásolják az integráció eredményességét. Kivételt az jelent, ha az intézmények kiegészítik egymást. 3) Az egyesülés a status quo fenntartása és a változás közötti feszültségtől terhes. A szervezeti célok gyakran az egyéni célokkal ellentétesek. 4) Az egyesülés problémákkal, félelemmel, stresszel teli folyamat, ami meghatározza a későbbi fejlődést – az önkéntes vállalás szerepe ezért kiemelkedően fontos. 5) Túl sok a top-down irányítás szerepe, kevés a bottom-upé. 6) Az egyesülések egyik legfontosabb hajtóereje az erőforráshiánytól való félelem. 7) Az egyesülési folyamatot évekkel később akkor is az adminisztratív teendők és problémák dominálták, ha az eredeti indíttatás egyébként oktatási-kutatási szempontokból indult volt.

STANFIELD, GLYNNE: *Collaborations and Mergers in HE: Lessons Learned and Future Prospects Stimulus paper*, London, 2011

<http://www.lfhe.ac.uk/en/components/publication.cfm/ST%20-%202002>

Az anyag elsősorban az angol felsőoktatásra fókuszál. Eőször a 2010-es koalíciós kormány felsőoktatási terveit veszi számba, majd ennek tükrében igyekszik feltárni, milyen lehetőségek vannak/lesznek az intézményeknek a jövőben más intézményekkel és a felsőoktatáson kívüli szereplőkkel való együttműködésre, a magánszektor forrásainak bevonására, illetve ezek feltételei (például az intézmények jogi formája, az áfa-szabályozás, a magánintézmények megjelenési lehetősége) hogyan alakulnak. Az anyag minimális kitekintést ad az USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland felsőoktatásában lévő gyakorlatra is.

STEPHENSON, SANDRIA S.: Discursive “Policy Logics” of Mergers in US Higher Education: Strategy or tragedy? *Tertiary Education and Management*, 2011, Vol. 17, No. 2, p. 117–137. DOI 10.1080/13583883.2011.552624

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13583883.2011.552624>

STEWART, GORDON: College mergers: lessons to be learned from other sectors, *Research in Post-Compulsory Education*, 2003, Vol. 8, No. 3, p. 305–328.

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13596740300200157>

TIRRONEN, JARKKO – NOKKALA, TERHI: Structural Development of Finnish Universities: Achieving Competitiveness and Academic Excellence, *Higher Education Quarterly*. 2009, Vol. 63, No. 3, p. 219–236. DOI 0.1111/j.1468-2273.2009.00425.x

URSIN, JANI – AITTOLA, HELENA – HENDERSON, CHARLES – VÄLIMAA, JUSSI: Is Education Getting Lost in University Mergers? *Tertiary Education and Management*, 2010, Vol. 16, No. 4, p. 327–340. DOI 10.1080/13583883.2010.533379

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13583883.2010.533379>

Az intézményintegrációk egyik kiemelt célja a képzések minőségének javítása, amelynek fedezetéül a várható megtakarítások szolgálnak. Ennek ellenére kevés információ érhető el arról, milyen célokat fogalmazznak meg az intézmények az egyesülési folyamat során a képzésekkel kapcsolatban. A tanulmányban négy, finn integrációs folyamatban készült (nyilvános) dokumentumot elemeznek abból a szempontból, milyen célokat fogalmazznak meg az oktatással kapcsolatban. Az elemzés alapján megállapítható, hogy a tervezési dokumentumokban főként az adminisztrációval és a kutatással kapcsolatos kérdéseket vizsgálnak, az oktatás teljesen háttérbe szorult. Amikor mégis előkerült, akkor is csak homályos és semmitmondó célok és feladatok jelentek meg. A tárgykinálat vagy a redundáns képzési programok racionalizálásának problémája sehol sem kerül elő. A tervezési folyamat komoly gyengeségére utal, hogy az oktatásra ilyen kevés figyelem jut. Ennek egyik lehetséges oka, hogy e tervezési dokumentumok valódi célja inkább az érintettek meggyőzése az integráció fontosságáról, ezért kerülnek a sok konkrétumot igénylő, konfliktusos témákat (mint például az oktatás). További ok lehet, hogy a tervezéssel foglalkozó személyek nem elég képzettek az oktatás tervezésében, minőségének megítélésében.

WAN, YINMEI – PETERSON, MARVIN W.: A case study of a merger in Chinese higher education: The motives, processes, and outcomes, *International Journal of Educational Development*, November 2007, Vol. 27, No. 6, p. 683–696.

DOI 10.1016/j.ijedudev.2006.07.007

<http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0738059306000800>

WANG, XIN: A policy analysis of the financing of higher education in China: Two decades reviewed, *Journal of Higher Education Policy and Management*, 2001, Vol. 23, No. 2, p. 205–217. DOI 10.1080/1360080012008869

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13600800120088698>

4.2 Magyar szakirodalom

Jelentés a felsőoktatási intézményhálózat integrációjának ellenőrzéséről, Állami Számvevőszék, Budapest, 2003 <http://www.asz.hu/jelentes/0311/jelentes-a-felsooktatasi-intezmenyhalezat-integraciojanak-ellenorzeserol/0311j000.pdf>

A számvevőszéki jelentés áttekinti a felsőoktatási integrációs folyamatot és értékeli a jogszabályban előírt tevékenységek lefolytatását, illetve az eredmények teljesülését. A jelentésben kitérnek a szervezeti struktúrák, a regionális szerep, a közös gazdálkodási és tanulmányi rendszerek, az egységes arculat kialakítására, a hallgatói létszámok változására, az oktatói és nem-oktatói létszámok és tevékenységek alakulására, a közös vagyongazdálkodás kérdéseire. Az eredmények értékelése során felhasználják az intézményi adatokat, de ezek többségében nehéz eldönteni, hogy a bekövetkező változások mennyiben köszönhetőek az integrációnak (pl. a hallgatói létszámok növekedése). A jelentés végén intézményenként is olvashatóak rövid összefoglalások.

BARAKONYI KÁROLY: Felsőoktatási integráció. Hagyomány, kényszer vagy divat? *Magyar Felsőoktatás*, 1996, No. 1-2., p. 9–14.

A szerző egy hosszabb történeti felvezető után áttekinti az intézményi integráció lehetséges megvalósítási formáit, ezek előnyei és hátrányait. Négy változatot elemez. Elsőként az universitas jellegű társulásokat, szövetségeket, amelyek megítélése szerint nem alkalmasak tartós eredményeket produkálni. Második a városi intézmények társulása, amelyben az intézmények jogaik egy részét egy általuk létrehozott központi irányító szervre ruházzák át. Ennek fő hátránya, hogy könnyen formálissá válhat, illetve nő a hierarchiaszintek száma, ami a rugalmasságot csökkenti. A regionális (multicampus) intézmény a harmadik, ami a városi társulások regionális változata. Itt a hátrányok mellett a földrajzi távolságból fakadó drágább működés is megjelenik, amit a tágabb hatókör ellensúlyozhat némileg. Negyedik az integrált, kari tagozódású egyetem, amelyben a kapcsolódó intézmények karként épülnek be egy meglévő felsőoktatási intézmény struktúrájába, ennél fogva ez egy mélyebb integrációt tesz lehetővé, és a szerző szerint ez a kívánatos szervezeti forma. A változatok elemzését követően a szerző a kormányzati és intézményi teendőket veszi számba.

BARAKONYI KÁROLY: Felsőoktatási integráció: választási lehetőségek, *Magyar Tudomány*, 1996, Vol. 41, No. 10, p. 1273–1280.

BARAKONYI KÁROLY: Önállóság vagy integráció? Medical Centerek az USA-ban, *Magyar Felsőoktatás*, 1997, Vol. 5-6, p. 22–24.

BARAKONYI KÁROLY – JAMES, COFER – DINYA LÁSZLÓ – FRENYÓ V. LÁSZLÓ: *Integráció, mint a magyar felsőoktatás modernizációjának része*, Budapest, Magyar Rektori Konferencia, 1995

BENCZÚR ANDRÁS – KÖMŰVES ÁGNES – STÉFÁN EDIT: *Catching up with European Higher Education Fund (CEF), Report, 1991–1995*, Budapest, FEFA, 1996

BITTÓ ZOLTÁN: ÁSZ-jelentés a felsőoktatási integráció eddigi tapasztalatairól, *Magyar Felsőoktatás*, 2003, No. 7, p. 29–31.

BITTÓ, ZOLTÁN: A felsőoktatási integráció ellenőrzése: Átalakult az egyetemi, főiskolai intézményhálózat, *Ellenőrzési Figyelő*, 2003, No. 3.

COFER, JAMES E.: *A Model for the Integration of Higher Education Institutions in Hungary*, Budapest, Magyar Rektori Konferencia, 1995

CZINEGE IMRE: Párhuzamok és különbségek az angol és magyar felsőoktatásban I., *Magyar Felsőoktatás*, 1994, No. 7, p. 21–22.

A tanulmányban a szerző bemutatja és értékeli a politechnikumok egyesülésének, összevonásának gyakorlatát az angol felsőoktatásban. A szerző az elemzésben elsősorban a profil és a földrajzi távolság befolyásoló hatását vizsgálja. Megállapítja, hogy egyszerűbb a helyzet az olyan összevonásoknál, ahol nincsenek közös tanszékek, a jogelőd iskolák profilja teljesen különböző, mert ilyenkor csak közös menedzsment kialakítására van szükség. A közös profilú intézmények egységes működtetését viszont a földrajzi távolságok nehezítik, amennyiben az egyes tagintézmények más-más helyen nyújtanak képzést. A magyar gyakorlatra vonatkozó javaslat, hogy „csak ott célszerű integrált szervezeteket létrehozni, ahol ennek minden szakmai és elhelyezési feltétele adott. Azoknál az intézményeknél viszont, ahol a földrajzi távolság vagy az eltérő profil az egységes egyetemenként elképzelt ideális működtetést nehezéssé teszi, célszerűbb a laza szövetségi formánál maradni, mert ez nem igényli a centralizált apparátus kiépítését, és kevesebb bürokráciával jár.”

DARÓCZI MÁRIA – VENTER GYÖRGY: Universitasok, főiskolai egyesülések: A magyar felsőoktatás megújításának egy alternatívája, *Magyar felsőoktatás*, 1995, No. 5-6., p. 12–16.

DERÉNYI ANDRÁS: *A magyar felsőoktatás átalakulása 1989 és 2008 között*, In: DRÓTOS GYÖRGY – KOVÁTS GERGELY (szerk): *Felsőoktatás-menedzsment*, Budapest, Aula Kiadó, 2009, p. 31–59. <http://mek.oszk.hu/09200/09232>

A szerző a tanulmányban áttekinti a felsőoktatás rendszerváltás után főbb trendjeit, jellegzetességeit. Elemzi a hallgatói létszám és összetétel megváltozását, a képzési szerkezet és kínálat alakulását, az intézményrendszer változását, a finanszírozási rendszer alakulását (források diverzifikációja, állami támogatás változása, személyi juttatások alakulása, vagyongazdálkodás), a minőségkultúra terjedését, a kormányzás átalakulását (felsőoktatás-politikai változásokat), az intézményvezetés trendjeit, valamint a nemzetköziesedési folyamatokat. A tanulmány a várható változásokkal zárul (bolognai folyamat, felsőoktatás küldetésének változás, szolgáltatói szemlélet, bizalomépítés, képzési innováció).

DÉRI MIKLÓSNÉ – KLEMENT TAMÁS: Az intézményhálózat jellemzői. In: PALOVECZ JÁNOS (szerk): *A magyar felsőoktatás helyzete*. Budapest, 1983, Oktatáskutató Intézet, 261–292. p.

A háttér tanulmány vizsgálja az intézmények nagyságrendjét, megoszlását, területi elhelyezkedését és vonzáskörzetét. Kitér a társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepre, a képzés és kutatás hatékonyságára gyakorolt hatására, valamint az intézmények együttműködési jellemzőire. Az intézményhálózzal kapcsolatban megállapítja, hogy „nemzetközi összehasonlításban Magyarországra a kisebb létszámú intézmények a jellemzőek [...] Az intézmények viszonylag nagy száma és a sok kislétszámú intézmény következtében a magyar felsőoktatási struktúra meglehetősen szétaprózott.” Ennek egyik következménye az oktatási autarkia, önellátásra törekvés, „amelynek leküzdésére a jelenlegi intézményhálózat és belső szervezeti keretei között reális lehetőség nem kínálkozik.” Ennek az oka főképp a megfelelő érdekeltségi viszonyok hiánya, mert az oktatók nem érdekeltek a más intézménnyel való együttműködésben. Mindezek alapján következtetéseket fogalmaz meg, amelyek közül megemlítené a regionális elv érvényesítése, azaz „tényleges hatáskörrel rendelkező, a kooperációs tevékenységet szervező, irányító és ellenőrző és azt finanszírozni is képes testületet” kell létrehozni az érintett intézményekből, vállalatokból.

DINYA LÁSZLÓ: A felsőoktatási reform és a világbanki kölcsön, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 3, p. 8–9.

DINYA LÁSZLÓ: A világbanki kölcsön és a felsőoktatási reform, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 9, p. 8–9.

DOVALA MÁRTA: A felsőoktatás integrációjának eredményei és buktatói Kecskeméten, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 4, p. 36–37.

FARKAS KRISZTINA (szerk.): *Integráció a felsőoktatásban*, Budapest, Oktatási Minisztérium, 1999

A tanulmánykötet négy tanulmányt tartalmaz. Az első bemutatja az integrációk szükségességét: a hazai intézményrendszer fejlődését, a nemzetközi folyamatok irányát, a versenyképesség erősítésének szükségességét, a kereslet és hozzáférés növelésének igényét, a munkaerő-piaci elvárásokat, a regionalitás és a gazdaságos működés követelményeit, valamint a kritikus tömeg kialakításával járó előnyöket. Ez a rész az integrációval elérni kívánt célokat és a javasolt intézményi integrációkat is rögzíti. A második tanulmány az integrációk nemzetközi tapasztalatait mutatja be az ausztrál és a holland példán keresztül, de kitér a hazai folyamatokra is, döntően a felsőoktatási szövetségekkel kapcsolatos problémákra, illetve a duális rendszerrel kapcsolatos ellentmondásokra. A harmadik tanulmány a felsőoktatási integráció hatékonyságnövelő jelentőségéről szól, azaz arról, hogyan jönnek létre az integráció révén a professzionálisabb irányítás és a tervezési kapacitások feltételei, a kutatási és innovációs készségek növekedése, a nyitottabb szervezet lehetősége, a feladatközpontúság erősödése és a rugalmasabb hallgatói karrierutak. Az utolsó tanulmány az egyetemi autonómia tartalmával és határaival foglalkozik, ennek lényegi következtetése, hogy a felsőoktatási integráció folyamatában a karok áthelyezése a kormány hozzájárulásával történhet meg, az nem sérti az autonómiát.

FRENYÓ V. LÁSZLÓ (szerk.): Integráció. A felsőoktatás modernizációjának része, *Magyar Felsőoktatás*, 1996, No. 3., p. 9–14.

A cikk az intézményi integrációs folyamatot a magyar felsőoktatás modernizációja hajtóerejeként kezeli. Az írásban az integráció két lehetséges modellje jelenik meg: a szövetségi rendszer és az integrált, kari tagozódású egyetem. Mindkét variáció jellemzőit, részletes felépítését (az egyes szereplők hatáskörét és felelősségét), a konkrét fejlesztési feladatokat, valamint az előnyöket és hátrányokat áttekinti. A cikk (és a Magyar Rektori Konferencia) a városi/regionális szövetség mellett foglal állást, mert ebből idővel akár a teljes integráció is megvalósítható. Elveti ugyanakkor a társulást, amely az csak az intézmények laza együttműködését takarja.

GÁL ANNA: Gondolatok a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem átalakításáról, *Hadtudomány*, 2002, Vol. 12., No. 3., p. 71–82.
<http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2002/3/galanna/chapter1.htm>

GARADNAI JÁNOS: *A magyar felsőoktatás és az egyetemek reformtörekvései*, Miskolc, ME, 1991

GYÖRFFI MIKLÓS: Integráció a flamand felsőoktatásban, *Magyar Felsőoktatás*, 1999, No. 4., p. 47–49.

HRUBOS ILDIKÓ: A brit felsőoktatás reformjai és a Londoni Egyetem, *Magyar Felsőoktatás*, 1994, No. 4, p. 18–20.

HRUBOS ILDIKÓ: *A felsőoktatási rendszerek strukturális problémái a tömegoktatás korszakában*, In: *50 éves a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem*, Budapest, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, 1998, p. 1522–1530.

HRUBOS ILDIKÓ: Nemzetközi tapasztalatok az integrációról, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 9, p. 24–25.

ILLYÉS SÁNDOR: Intézmények integrációja. Hogyan tovább? *Magyar Felsőoktatás*, 1996, No. 9, p. 8–10.

JARECSNI MIKLÓS: A katonai felsőoktatás és az integráció, *Humán Szemle*, 1999, Vol. 15., No. 4., p. 87–104.

KISS ÁDÁM – ERDÉLYI TÍMEA: Az integráció szerepe a felsőoktatás újjászervezésében, *Magyar Felsőoktatás*, 1999, No. 1-2, p. 9–10.

KOSZTOLÁNYI GYÖRGY – BELLYEI ÁRPÁD: Az egyetemi integráció hatása az orvosképzésre és a klinikákon folyó gyógyító tevékenység minőségére, *Magyar Felsőoktatás*, 2002, No. 8, p. 27–29.

KOVÁTS GERGELY – TEMESI JÓZSEF: *National system analysis: Hungary*, In: *Progress in higher education reform across Europe: Governance and Funding Reform, Volume 2: Methodology, performance data, literature survey, national system analyses and case studies*, Twente, CHEPS, 2010, <http://www.utwente.nl/mb/cheps/publications/>

Az országtanulmány az 1995 és 2008 közötti finanszírozási és irányítási reformokat vizsgálja meg különös tekintettel arra, hogy milyen hatással vannak a felsőoktatási rendszerek teljesítményére (amelyet olyan indikátorokkal ragadhatunk meg, mint a hozzáférés, a tökevonzó-képesség, az élethosszig tartó tanulás, a végzettség, a kutatási outputok, a hallgatók foglalkoztathatósága). Az áttekintés 14 szakértői interjú alapján készült, és olyan reformok hatásait elemzi, mint az intézményintegráció, a diákhitelrendszer, az intézmények gazdálkodási autonómiájának változása 2005 után, a tandíjjal és költségtérítéssel kapcsolatos vargabetűk, a normatív finanszírozási rendszer, a gazdasági tanácsok megjelenése.

KÖTELES LAJOS: A felsőoktatás intimitásai. Vitairat az utolsó évtized történéseiről, *Magyar felsőoktatás*, 1999, No. 8, p. 8–9.

KUTAS JÁNOS: A felsőoktatás intézményhálózata, *Magyar Felsőoktatás*, 1996, No. 1-2, p. 15–17.

LADÁNYI ANDOR: *A magyar felsőoktatás struktúrájáról. Statisztikai adatok, problémák, kutatási feladatok*, Budapest, Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, 1974

LADÁNYI ANDOR: *Mennyiségi és strukturális változások: a felsőoktatás útja a felszabadulás után*. Budapest, 1989, Tankönyvkiadó–Oktatókutató Intézet.

A szerző a monográfiában a Horthy-korszaktól kezdődően 1989-ig tekinti át részletesen a felsőoktatás mennyiségi fejlődésének (hallgatólétszámnak, költségvetési kiadásoknak és beruházásoknak) alakulását, valamint a strukturális átalakulásokat (felsőoktatási intézményrendszer, intézményhálózat, szakmai és vertikális struktúra) a korszak és a felsőoktatáspolitikai változásai tükrében. A kötet különösen fontos az 1990-es évek felsőoktatási történései (pl. az intézményintegrációs folyamat) megértése szempontjából, hiszen részletesen bemutatja azokat a dilemmákat, problémákat és a megoldások megvalósulásának akadályait, amelyekre a 90-es években is választ kellett találni. A később publikált, hasonló tartalmú kötetekkel ellentétben, részletes adatokat közöl az intézményhálózat történeti fejlődéséről.

LADÁNYI ANDOR: Főiskolák nemzetközi összehasonlításban és hazai tanulságokkal, *Magyar Felsőoktatás*, 1995, No. 4, p. 17–19.

LADÁNYI ANDOR: A felsőoktatási törvény módosítása, *Társadalmi Szemle*, 1996, No. 10, p. 22–25.

LADÁNYI ANDOR: Felsőoktatási intézményrendszerek, *Educatio*, 1996, No. 4, p. 575–584. <http://www.edu-online.eu/hu/letoltes.php?fid=tartalom/sor/1480>

LADÁNYI ANDOR: A felsőoktatási intézmények integrációjáról, *Magyar Felsőoktatás*, 1997, No. 1-2, p. 10–12.

A szerző áttekinti a magyar intézményhálózat alakulását a 30-as évektől, illetve az ennek átalakítására a 80-as években tett erőfeszítéseket. Értékeli az 1990 és 1996 közötti törvényi, jogszabályi változások hatását. Nemzetközi példák alapján megállapítja, hogy igen sok európai országban történt az elmúlt évtizedekben tömeges integrációs hullám. Arra is kitér, hogy a fejlett kontinentális országokban a klasszikus, széles képzési kínálatú intézmények a gyakoriak. Megvizsgálja, hogy az orvos- és állatorvosképzés, a testnevelés, a közgazdaságtan és az agrárterületeken az önálló intézményi működés mennyire elterjedt. Ezek alapján a szerző javaslatot tesz konkrét intézményi integrációkra, és a szövetségi integráció helyett a szorosabb, kari integrálódás mellett foglal állást, amelybe a kutatóintézetek bevonása is kívánatos lenne. Támogatja az egyházi intézményekkel való együttműködést.

LADÁNYI ANDOR: *A magyar felsőoktatás a 20. században*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999

LADÁNYI ANDOR: Az integráció néhány problémájáról, *Magyar Felsőoktatás*, 1999, No. 3, p. 11–12.

LAJOS TAMÁS: A felsőoktatás-fejlesztési koncepció egy lehetséges kiindulása, *Magyar Felsőoktatás*, 1994, No. 4, p. 8–9.

MAGYAR REKTORI KONFERENCIA – FŐISKOLAI FŐIGAZGATÓI KONFERENCIA: A Magyar Rektori Konferencia és a Főiskolai Főigazgatói Konferencia állásfoglalása a felsőoktatásban lezajló integrációs folyamatról, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 10, p. 36–37.

MŰVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTERIUM: A felsőoktatási fejlesztéspolitika vázlata, *Magyar Felsőoktatás*, 1997, No. 10, p. 8–10.

NEMES NAGY JÓZSEF: A magyar felsőoktatás területi szerkezetének jellemzői és fejlődési tendenciái a hetvenes években. In: NEMES NAGY JÓZSEF (szerk.): *A felsőoktatás területi kapcsolatai. Tanulmányok a felsőoktatás köréből*. Budapest, 1980, Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, 5–28. p.

PALOVECZ JÁNOS: *A felsőoktatás intézményrendszere: az intézmények belső struktúrája és vezetése (Összefoglaló jelentés)*. In: PALOVECZ JÁNOS (szerk.): *A magyar felsőoktatás helyzete*. Budapest, 1983, Oktatókutató Intézet, 201–234. p.

A felsőoktatás intézményrendszerét vizsgáló (Király Tibor vezette) bizottság összefoglaló jelentése az intézményrendszer jellemzőit, a regionális szerveződést, a felsőfokú képzés társadalmi munkamegosztáshoz való viszonyát, a képzés hatékonyságát és a felsőoktatási intézmények kapcsolatrendszerét vizsgálta, illetve ezekre vonatkozóan fogalmazott meg fejlesztési javaslatokat. Az intézményrendszerre vonatkozóan az összefoglaló kiemelte a felsőoktatás széttagozottságát, az önálló intézmények és kihelyezett tagozatok magas számát (57 intézmény, 20 kihelyezett tagozat működött az 1978/79-es tanévben), elaprózottságát (az intézmények felének 500-nál kevesebb nappali hallgatója van, miközben a kívánatos határ 1000 fő körül lenne), amely különösen az agrár- és a pedagógusképző intézményeket jellemzi. Az összefoglaló a kooperáció gyenge szintjét, informális jellegét (személyes kapcsolatokra épülnek) is hangsúlyozza, amelynek oka, hogy az intézmények „oktatási autarkióra, teljes önellátásra” törekednek. Javaslatként megfogalmazták, hogy tervezési körzetenként rektori konferenciák jöjjenek létre, amelyek az intézmények működését hangolnák össze.

PALOVECZ JÁNOS (szerk.): *Dokumentumok a felsőoktatás fejlesztési programjainak előkészítő szakaszából. A „Javaslat a felsőoktatás fejlesztésére” című tervzet és társadalmi vitája*, Budapest, 1984, Oktatókutató Intézet.

PÁLVÖLGYI ENDRE: A belső szervezeti viszonyok, az érdekek és a területi szempontok szerepe a felsőoktatási intézmények kapcsolatrendszerében. In: NEMES NAGY JÓZSEF

(szerk): *A felsőoktatás területi kapcsolatai*. Budapest, 1980, Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont.

PATKÓS ANDRÁS: A felsőoktatási integráció és a kutatás, *Magyar felsőoktatás*, 1998, No. 5-6., p. 22–24.

PATTHY ÉVA – FARKAS MÁRIA MAGDOLNA: *Zárójelentések a felsőoktatási intézmények FEFA-támogatással működő integrációs célú projektjeiről, 1994–1997*, Budapest, 2000, FEFA Iroda.

Az anyag bevezetője áttekintést ad az 1994–1997 közötti FEFA-működésről és az intézményintegráció alakulásáról. Ezt követően beszámoló olvasható minden egyes integrációs célú projektről intézményi szövetségenkénti bontásban (Alba Regia Felsőoktatási Egyesület, Alföldi Főiskola, Budapesti Egyetemi Szövetség, Budapesti Politechnikum, Debreceni Universitas Egyesülés, Észak-Magyarországi Universitas Egyesülés, Gödöllői Egyetemi Szövetség, Kecskeméti Főiskola és Kutatási Egyesülés, Közép-Dunántúli Egyetemi Szövetség, Pécsi Universitas Egyesülés, Semmelweis Egyetem, Szegedi Egyetemi Szövetség, Szolnoki Regionális Főiskolai Szövetség). Az egyes projektek bemutatását szakértői jelentés is kiegészíti.

PETRÁS EDE: Az Alföld átalakuló főiskolahálózata. *Magyar Pedagógia*, 2010, Vol. 110, No. 1, p. 73–89.

http://www.matarka.hu/clik.php?cikkmutat=1424648&mutat=http://www.magyarpedagogia.hu/document/Petras_MP1101.pdf

POLÓNYI ISTVÁN – KOTÁN ATTILA: A Világbank szerepe a hazai felsőoktatás fejlesztésében. *Educatio*, 2003, 1. szám, 33–50. p. <http://www.edu-online.eu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/1047>

A szerzők áttekintik és értékelik a két világbanki hitel felsőoktatási szerepét. Bemutatják az első hitel elosztásáért felelős Felsőoktatási Fejlesztési Alap (később Felsőoktatási Alap-program) testületének működését, államháztartási helyzetét, célkitűzéseit és a hitelprogram eredményeit. Az intézményi integrációval kapcsolatban a szerzők megállapítják, hogy csak látszateredmények valósultak meg, mert a létrejövő szövetségek és társulások ellenére tényleges integráció a hitelből nem valósult meg. A tanulmány a második hitel történetét – előkészítési folyamat, államháztartásba tagolódás és ennek vitái, később a hitel felmondása – is ismerteti. Ennek eredményei kapcsán a szerzők kiemelik, hogy bár az intézmények száma jelentősen csökkent az intézményi integrációs folyamat révén, de csak ellentmondásos eredménnyel, mert a „kapun belül” fennmaradt az elaprózódottság, sőt, „a vertikális tagoltság a korábbinál is nagyobb lett a – tulajdonképpen törvénytelenül újabb intézményi szintként – megjelenő (agrár- és orvostudományi) centrumokkal”. Általános tanulságként pedig az fogalmazódik meg, hogy a világbanki programok bár sokat tettek az infrastruktúra javításában, de csak látszólagosan javították a szféra gazdasági és szervezeti racionalitását, ami a felsőoktatási aréna szereplőinek érdekeltiségével és érdekérvényesítő képességével függött össze.

PRUGBERGER TAMÁS: Kritikai észrevételek a felsőoktatási törvényhez és annak 1996. évi módosításához. *Magyar Felsőoktatás*, 1997, No. 1–2, p. 15–18.

PUSZTAY JÁNOS: Megjegyzések az integrációhoz. *Magyar Felsőoktatás*, 1997, 9. szám, p. 10–12.

RÉBAY MAGDOLNA: *Felsőoktatási integrációs törekvések az 1990-es években és ezek megvalósulása*, 2002 <http://terd.unideb.hu/doc/rebay.pdf>

A tanulmány alapos áttekintést ad az 1990-es évek integrációs folyamatairól, főként a Magyar Felsőoktatás című folyóirat, a HVG és a törvények elemzése révén. Ezek alapján ismerteti a jogi keretek változását, az integrációt megelőző együttműködési (szövetségi,

társulási, egyesületi) formákat, áttekinti az integrációval kapcsolatos véleményeket és javaslatokat, továbbá az integráció okait. Részletesen ismerteti az 1999-es év tárgyalásai vargabetűit (az integrációs partnerek változásait), és a folyamat lebonyolítását. Az áttekintés végkövetkeztetése, hogy az integráció lényegében tíz év alatt zajlott le, de ezt végig hátráltatta a kidolgozott koncepció hiánya és lassúsága, amely sok bizonytalanságot okozott. Az integrációra bár szükség volt, 2002-ben a mérlegét még korai lenne megvonni.

ROÓZ JÓZSEF: A holland főiskolák egyesülési formái, *Magyar Felsőoktatás*, 1994, 5. szám, 18–20. p.

A magyar felsőoktatás-kutatásban sok helyen jelent meg a külföldi beszámolók alapján bemutatott holland főiskolai egyesülési hullám bemutatása. E tanulmány viszont közvetlen látogatási tapasztalatokra építve mutatja be az egyesülési folyamat második (1990 utáni) szakaszát, és elemzi is annak adaptálhatóságát a magyar felsőoktatási közegre. A tanulmányok között a szerző kiemeli, hogy az integráció nem cél, hanem eszköz; szükséges az integrációs folyamat megfelelő kormányzati finanszírozása. Kiemelendő, hogy a holland kormányzat csak közvetetten befolyásolta az egyesülési, partnerkeresési szakaszt, az integrációs folyamat sikeressége szempontjából kiemelkedően fontos az intézmények belső motivációja. Ezért a meglévő, sikeres kooperációkat meg kell erősíteni, az ezt korlátozó tényezőket (pl. jogi akadályok) fel kell számolni. Az adaptálhatóságot korlátozó tényező ugyanakkor, hogy míg Hollandiában a főiskolák az egyetemekkel egyenrangú intézményeknek számítanak, addig Magyarországon a főiskola és egyetem viszonya nem ilyen egyértelmű.

SETÉNYI JÁNOS: Felsőoktatás-politika, *Educatio*, 1994, No. 1, p. 36–48. http://www.edu-online.eu/hu/educatio_reszletes.php?id=42

SZIGETI MIKLÓS GÁBOR: Felsőoktatás – Hitelből, *Educatio*, 1996, No. 4, p. 585–595. <http://www.edu-online.eu/hu/letoltes.php?fid=tartalom/sor/1481>

SZÖVÉNYI ZSOLT: Záróakkord vagy nyitány a felsőoktatási integráció? *Magyar Felsőoktatás*, 1999, No. 5-6, p. 8–9.

UGRAI JÁNOS: *Napjaink felsőoktatási integrációjának előzményei*, 2002 <http://terd.unideb.hu/doc/ugrai.pdf>

WÉBEL DEZSŐ: Merre se “lejt” a felsőoktatás?! Integráció a felsőoktatásban, *Kőrösi tanulmányok: a Kőrösi Csoma Sándor Főiskola periodikája*, 2000, p. 53–61.

ZIBOLEN ENDRE: A 6. országos kutatási főirány és a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont feladatai (I.), *Felsőoktatási Szemle*, 1974. No. 4, p. 193–200.

MF Műhely az Oktatókutató Intézetben - II. integráció, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 1-2., p. 9–25.

Harmadik egyetemalapítás Debrecenben, *Magyar Felsőoktatás*, 1999, No. 1-2., p. 13–15.

4.3 Interjúk

BALOGH ÁRPÁD – MADARÁSZ G. IMRE: A tanárképzés piacképessége. Balogh Árpád főigazgató a Bessenyei György Tanárképző Főiskoláról, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 7., p. 8–9.

BAZSA GYÖRGY: Az MF körkérdései: Bazsa György [et al. válaszai], *Magyar Felsőoktatás*, 2000, No. 5-6., p. 16–19.

- BAZSA GYÖRGY – MADARÁSZ G. IMRE: A sokszínűség lehetősége: Kérdések Bazsa Györgyhöz, a Kossuth Lajos Tudományegyetem rektorához, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 3., p. 6–7.
- DOBOZY ATTILA – MADARÁSZ G. IMRE: Az integráció küszöbén – a SZOTE rektora, *Magyar felsőoktatás*, 1999, No. 10., p. 6–7.
- FARKAS TIVADAR – MÓNUS MIKLÓS: Milyen egyetemet akarunk? Dr. Farkas Tivadar helyettes államtitkár véleménye, *Új Honvédségi Szemle*, 2002, Vol. 56., No. 1., p. 89–96.
- HERCZEG BÉLA: Integráció a BMF-en, *Magyar Felsőoktatás*, 2001, No. 7., p. 51.
- J. KIRÁLY ISTVÁN – GÁL ANDRÁS LEVENTE: Túl az integráción - Gál András Levente válaszol az MF kérdéseire, *Magyar Felsőoktatás*, 2001, No. 1-2., p. 9-11. p.
- KOZMA TAMÁS – LISKÓ ILONA: Kozma Tamás, a Debreceni Egyetem tanára, *Educatio*, 2000, Vol. 9., No. 1., p. 115–124.
- LEGÁT TIBOR: “Egy folyamat részesei vagyunk”. Beszélgetés Dr. Michelberger Pál rektorral, *Magyar Felsőoktatás*, 1994, No. 4, p. 5–6.
- LEGÁT TIBOR: A Budapesti Politechnikum. Beszélgetés Beke Jánossal, *Magyar felsőoktatás*, 1996, No. 9, p. 6–7.
- MADARÁSZ G. IMRE: A 125 éves magyar pedagógusképzés történetének tanulságai. Beszélgetés Békési Imrével, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola főigazgatójával, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 4, p. 6–7.
- MADARÁSZ G. IMRE: Az idő és az integráció szorításában. Gaál Zoltán, a Veszprémi Egyetem rektora, *Magyar Felsőoktatás*, 1998, No. 10, p. 8–9.
- MADARÁSZ G. IMRE: A magyar iparoktatás bölcsője. Palásti Kovács Béla, a Bánki Donát Műszaki Főiskola főigazgatója, *Magyar Felsőoktatás*, 1999, No. 9, p. 6–7.
- MADARÁSZ G. IMRE: A Tiszántúl legnagyobb integrációja – a Debreceni Egyetem rektora, *Magyar Felsőoktatás*, 2002, No. 7., p. 17–18.
- MADARÁSZ IMRE: Az universitas feladata. Beszélgetés Mészáros Rezsővel, a József Attila Tudományegyetem rektorával, *Magyar felsőoktatás*, 1997, No. 8, p. 6–7.
- MADARÁSZ G. IMRE – SÓTONYI PÉTER: Változtatni kell az egyetemek menedzsmentjén –Sótonyi Péter, a Semmelweis Egyetem rektora. *Magyar Felsőoktatás*, 2001, No. 10., p.16-17.
- MADARÁSZ G. IMRE – SZABÓ SZILÁRD: Gazdagabbak lettünk az integráció által – Szabó Szilárd, a Miskolci Egyetem tanszékvezetője. *Magyar Felsőoktatás*, 2001, No. 7., p. 48-49.
- MADARÁSZ G. IMRE – PATAY ISTVÁN: Sokszínűség és regionalitás – Patay István, a TSFK rektora. *Magyar Felsőoktatás*, 2001, No. 3. sz., p. 6–7.
- MÉSZÁROS REZSŐ – GÁBOR KÁLMÁN: Mészáros Rezső, a Szegedi Tudományegyetem Rektora. *Educatio*, 2000, 9. évfolyam, 1. szám, p. 130–136.
- MESTERHÁZI ZSUZSA – FEHÉRVÁRI ANIKÓ: Mesterházi Zsuzsa, az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar főigazgatója. *Educatio*, 2000, 9. évfolyam, 1. szám, p. 124–130. <http://www.edu-online.eu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/1801>
- ROÓZ JÓZSEF, BARTA TAMÁS – SZEKERES LÁSZLÓNÉ: Élet sodrában. Roóz József: Félidőben. *Humánpolitikai Szemle*, 2000, Vol. 11., No. 4., p. 47–53.

ROÓZ JÓZSEF – MADARÁSZ G. IMRE: Főiskola országos hálózattal: Beszélgetés ... a Pénzügyi és Számviteli Főiskola főigazgatójával, *Magyar Felsőoktatás*, 1997, No. 10., p. 6–7.

SZENDRŐ PÉTER – MADARÁSZ G. IMRE: Egyensúly és bizalom – a Szent István Egyetem rektora, *Magyar felsőoktatás*, 2001, No. 5–6., p. 6–7.

4.4 Jogsabályok az integrációval, intézményrendszerrel kapcsolatban

Felsőoktatási törvények és módosítások (csak az integrációval, alapítással, kiválással összefüggő módosítások)

1985. évi I. törvény az oktatásról

1990. évi XXIII. törvény az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény módosításáról

1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról

1996. évi LXI. törvény a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosításáról

1999. évi LII. törvény a felsőoktatási intézményhálózat átalakításáról, továbbá a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosításáról

2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról

2006. évi XLVI. törvény a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény módosításáról

2006. évi LXXIII. törvény a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény módosításáról

2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról

Felsőoktatási vonatkozású egyéb törvények, törvényerejű rendeletek

1993. évi XXI. törvény a „Felzárkózás az európai felsőoktatáshoz” alapról

1986. évi 13. tvr. a Magyar Népköztársaság felsőoktatási intézményeiről

1989. évi 16. tvr. a Magyar Népköztársaság felsőoktatási intézményeiről szóló 1986. évi 13. tvr. módosításáról

2011. évi XXXVI. törvény a Nemzeti Közsolgálati Egyetem létesítéséről

Kormányrendeletek az irányítási és szervezeti rendszerről

37/1986. (VIII. 31.) MT rendelet az egyetemek kari tagozódásáról, valamint az egyetemi továbbképző intézetekről

69/1989. (VII. 1.) MT rendelet az egyetemek kari tagozódásáról, valamint az egyetemi továbbképző intézetekről szóló 37/1986. (VIII. 31.) MT rendelet módosításáról

36/1990. (IX. 12.) Korm. rendelet a nem állami felsőoktatási intézmények létesítésének alapvető feltételeiről

25/1995. (III. 8.) Korm. rendelet az állami felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról

132/1995. (XI. 9.) Korm. rendelet az állami felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 25/1995. (III. 8.) Korm. rendelet mellékletének módosításáról, illetve kiegészítéséről

138/1996. (VIII. 30.) Korm. rendelet az állami felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 25/1995. (III. 8.) Korm. rendelet módosításáról

137/1997. (VII. 29.) Korm. rendelet az állami felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 25/1995. (III. 8.) Korm. rendelet módosításáról

146/1997. (IX. 5.) Korm. rendelet az állami felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 25/1995. (III. 8.) Korm. rendelet módosításáról

266/1997. (XII. 21.) Korm. rendelet az állami felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 25/1995. (III. 8.) Korm. rendelet módosításáról

91/1998. (V. 8.) Korm. rendelet az állami felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 25/1995. (III. 8.) Korm. rendelet módosításáról

100/1999. (VI. 28.) Korm. rendelet az állami felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 25/1995. (III. 8.) Korm. rendelet módosításáról

96/1995. (VIII. 24.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények létesítésének és megszüntetésének eljárási rendjéről

67/1997. (IV. 18.) Korm. rendelet a felsőoktatási szövetség megalakulásának feltételeiről és az egységes, integrált felsőoktatási intézménnyé történő átalakulás szabályairól

209/1999. (XII. 26.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról

136/2001. (VII. 20.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 209/1999. (XII. 26.) Korm. rendelet módosításáról

315/2001. (XII. 28.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 209/1999. (XII. 26.) Korm. rendelet módosításáról

114/2002. (V. 15.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 209/1999. (XII. 26.) Korm. rendelet módosításáról

116/2002. (V. 15.) Korm. rendelet az egyetemi klinikai központ alapításával, működésével, megszűnésével, valamint az egyetem és az egyetemi klinikai központ együttműködésével kapcsolatos részletszabályokról

19/2003. (II. 19.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 209/1999. (XII. 26.) Korm. rendelet módosításáról

108/2003. (VII. 22.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 209/1999. (XII. 26.) Korm. rendelet módosításáról

218/2004. (VII. 19.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 209/1999. (XII. 26.) Korm. rendelet módosításáról

81/2005. (IV. 28.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 209/1999. (XII. 26.) Korm. rendelet módosításáról

251/2005. (XI. 23.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények karainak felsorolásáról szóló 209/1999. (XII. 26.) Korm. rendelet módosításáról

Kormányhatározatok, minisztertanácsi határozatok

2015/1981 (VI. 19) MT határozata a felsőoktatás fejlesztésének egyes állami feladatairól

2008/1984. (V. 28.) MT határozat a közoktatás és a felsőoktatás fejlesztési programjáról

047/1988. (VI. 21.) MT határozat a felsőoktatás fejlesztésének cselekvési programjáról

<http://www.opten.hu/opten/light/torvtar/1047-1988-vi-21-mt-hatarozat-201693.html>

1049/1996. (V. 22.) Korm. határozat a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről szóló 107/1995. (XI. 4.) OGY határozat végrehajtását szolgáló feladattervről és jogalkotási programról

2147/1997. (VI. 4.) Korm. határozat a felsőoktatás fejlesztését támogató világbanki kölcsön felvételéről <http://www.uj.jogtar.hu/>

1024/1998. (III. 4.) Korm. határozat a Debreceni Egyetemi Szövetség és a Szegedi Felsőoktatási Szövetség létesítéséről

1157/1998. (XII. 9) Korm. határozata az Oktatási Minisztérium felügyelete alá tartozó állami felsőoktatásban végrehajtandó intézményi integráció elveiről

2200/1999. (VIII. 6.) Korm. határozat a Felsőoktatás Fejlesztési Programjában vállalt feladatok végrehajtási programjáról és a HU 4287. számú Kölcsönegyezmény kiegészítéséről <http://uj.jogtar.hu/>

Honvédelmi minisztériumi utasítás

42/1999. (HK 16.) HM utasítás a katonai felsőoktatási intézmények integrációjával kapcsolatos feladatokról

Miniszteri rendeletek az irányítási és a szervezeti rendszerről

23/1999. (VI. 9.) OM rendelet a felsőoktatási intézményhálózat átalakításának támogatásáról

Kormányrendeletek a finanszírozási rendszerről

46/1988. (VI. 21.) MT rendelet a felsőoktatás fejlesztési alapról

9/1991. (I. 16.) Korm. rendelet a „Felzárkózás az európai felsőoktatáshoz” alapról

Miniszteri rendeletek a finanszírozási rendszerről

11/1996. (X. 9.) MKM rendelet a Felsőoktatási Fejlesztési Alapprogramokról

31/1998. (VI. 25.) MKM rendelet a Felsőoktatási Fejlesztési Alapprogramokról szóló 11/1996. (X. 9.) MKM rendelet módosításáról

39/1999. (IX. 3.) OM rendelet a Felsőoktatási Fejlesztési Alapprogramokról szóló 11/1996. (X. 9.) MKM rendelet módosításáról

35/2000. (XII. 27.) OM rendelet a Felsőoktatási Fejlesztési Alapprogramokról szóló 11/1996. (X. 9.) MKM rendelet hatályon kívül helyezéséről

21/2001. (VII. 10.) OM rendelet a Felsőoktatási Fejlesztési Alapprogramokról szóló 11/1996. (X. 9.) MKM rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 35/2000. (XII. 27.) OM rendelet módosításáról

4.5 Stratégiai dokumentumok

1047/1988. (VI. 21.) MT határozat a felsőoktatás fejlesztésének cselekvési programjáról
<http://www.opten.hu/opten/light/torvtar/1047-1988-vi-21-mt-hatarozat-201693.html>

30/1990. (III. 21.) OGY határozat az egyetemekről

KIRÁLY TIBOR et al. (szerk.): Koncepció a felsőoktatási törvény szabályozásához, (Tervezet), Felsőoktatási Törvényelőkészítő Bizottság, *Magyar Felsőoktatás*, 1991, I. évfolyam 1. szám, május, p. 4–19.

A Rektori Konferencia állásfoglalása a felsőoktatási törvény szabályozásáról, *Magyar Felsőoktatás*, 1991, I. évfolyam, 5. szám, október, p. 11–14.

A Főiskolai Főigazgatói Konferencia állásfoglalása a felsőoktatási törvény szabályozásáról, *Magyar Felsőoktatás*, 1991, I. évfolyam, 5. szám, október, p. 15–16.

KIRÁLY TIBOR et al.: A felsőoktatási törvény szövegtervezete. Felsőoktatási Törvényelőkészítő Bizottság, *Magyar Felsőoktatás melléklete*, 1992, II. évfolyam, 2–3. szám, február–március.

Törvényjavaslat a felsőoktatásról (államigazgatási egyeztetés után), *Magyar Felsőoktatás*, 1992, II. évfolyam, 6. szám, p. 5–25.

BARKÓ ENDRE (szerk.): *A magyar felsőoktatás fejlesztése 2000-ig. Háttér tanulmányok*, Felsőoktatási Koordinációs Iroda, Budapest, 1992

KOCSIS KÁROLY et al. (szerk.): *A magyar felsőoktatás fejlesztése 2000-ig. Összefoglalás. Döntés-előkészítő javaslatok*. Felsőoktatásfejlesztési Tárcaközi Vegyesbizottság, Budapest, 1992. június hó

107/1995. (XI. 4.) OGY határozat a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről, *Magyar Felsőoktatás*, V. évfolyam, 10. szám, december, p. 9–11.

101/2001. (XII. 21.) OGY határozat a felsőoktatás fejlesztésének kiemelt céljairól

1049/1996. (V. 22) Korm. határozat a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről szóló 107/1995. (XI. 4.) OGY határozat végrehajtását szolgáló feladattervről és jogalkotási programról

A felsőoktatási fejlesztéspolitika vázlata, *Magyar Felsőoktatás*, 1997/10. p. 8–10.

A felsőoktatás fejlesztésének középtávú stratégiája, MKM kiadvány (2014. 03. 04.)

Beszámoló a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről szóló 107/1995. (XI. 4.) OGY határozat teljesítéséről, Kormányelőterjesztés, 1998. január

A Magyar Rektori Konferencia és a Főiskolai Főigazgatói Konferencia állásfoglalása a felsőoktatásban lezajló integrációs folyamatról, *Magyar Felsőoktatás*, 1998/10, p. 36–37.

A HÖÖK állásfoglalása a felsőoktatás szerkezetének átalakításáról, HÖÖK, 1999. február 16. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

FARKAS KRISZTINA (szerk.): *Integráció a felsőoktatásban*, OM kiadvány, 1999

Helyzetelemzés a Felsőoktatás Fejlesztési Program összefoglaló téziseihez, 1999. július 5.

DINYA LÁSZLÓ – FRENYÓ V. LÁSZLÓ – MAKKAI LÁSZLÓ – MOGYORÓSI PÉTER – SCHEIBER PÁL – VÁRKONYI ANDRÁS: *Kézikönyv a Felsőoktatási Reform Program keretén belül megvalósítandó Intézményfejlesztési Tervek (Institutional Development Plans, IDPs) elkészítéséhez és értékeléséhez. Integrálódó intézmények részére*, Felsőoktatási és Tudományos Tanács, Budapest, 2000

101/2001. (XII. 21.) OGY határozat a felsőoktatás fejlesztésének kiemelt céljairól

A nemzeti felsőoktatás fejlesztéspolitikai irányai. Melléklet a 17344/2012/FOHAT sz. előterjesztés indokolásához [Tervezet! v.5.3], Felsőoktatási Helyettes Államtitkárság, 2012 <http://listserv.pte.hu/pipermail/dekanfoig/attachments/20120425/b29c4316/attachment.pdf>

A felsőoktatás átalakítás stratégiai irányai és soron következő lépései, Emberi Erőforrás Minisztérium Felsőoktatási Államtitkárság előterjesztése a Felsőoktatási Kerekasztal részére v06 vitaanyag, 2013. május 31. <https://docs.google.com/file/d/0B-bRb8Wxe4bXdWR2WTNxX19Vd2M/edit?usp=sharing&pli=1>

A felsőoktatás átalakítás stratégiai irányai és soron következő lépései, Készítette a felsőoktatásért felelős államtitkár és kabinetje, 2013. szeptember 12. (A 2013. május 31-ei v06 átdolgozott változata.)

http://fdsz.hu/sites/default/files/1_1_1_FO_Strat_v2%205_FEK_2013sep16.docx

A felsőoktatási fejlesztési és beavatkozási irányok stratégiai megalapozása, Kormány előterjesztés tervezet, EMMI, 2014. január

5. A felsőoktatási továbbtanulási motivációk vizsgálata

5.1 Nemzetközi szakirodalom

Felsőoktatási továbbtanulási motivációk

INGELS, S. J.–DALTON, B.–HOLDER, T. E.–LAUFF, E.–BURNS, L.J. *High School Longitudinal Study of 2009 (HSL:09): A First Look at Fall 2009 Ninth-Graders*, NCES 2011-327. U.S. Department of Education, Washington, DC, National Center for Education Statistics, 2011, 54 p. <http://nces.ed.gov/pubs2011/2011327.pdf>

A kutatási jelentés amerikai longitudinális kutatási adatok feldolgozásán alapul. A „High School Longitudinal Study of 2009” (HSL:09) projekt a képzési szintek közti átlépést vizsgálja követéses módszerrel, a középiskolai évek kezdetétől a felsőfokú tanulmányok megkezdéséig, illetve a munkelő-piaci kilépés fázisáig, bázisnak a kilencedik évfolyamos korosztályt tekintve. A kutatás fő kérdése a közép- és felsőfok közti átmenet és az arra vonatkozó tervek alakulásának feltárása. A fókuszban ezen tervek dinamikájának tudományterületek szerinti eltérései állnak. A vizsgálatba a természettudományi, műszaki, mérnöki és matematikai szakterületeket vonták be (science, technology, engineering, and mathematics – STEM). Jóllehet a kutatási jelentés leíró jellegű, a vizsgálat a tervek és döntések mögötti képzési és társadalmi meghatározottságok elemzésére is lehetőséget nyújt.

PURCELL, K.–ELIAS, P.–ELLISON, R.–ATFIELD, G.–ADAM, D.–LIVANOS, I.: *Applying for Higher Education – the diversity of career choices, plans and expectations*, Findings from the First Futuretrack Survey of the ‘Class of 2006’ applicants for Higher Education, Higher Education Careers Service Unit (HECSU), 2008, 202 p. http://www.hecsu.ac.uk/assets/documents/Applying_for_higher_education.pdf

A kutatási jelentés részletezi az Egyesült Királyságban a Higher Education Careers Service Unit (HECSU) által végzett nagyszabású longitudinális hallgatói vizsgálat jelentkezőkre vonatkozó eredményeit. A 2005-ben indított Futuretrack kutatási program célja a felsőoktatási pályaválasztási döntéshozatal folyamatainak vizsgálata, a 2006-os full time programokra jelentkező kohorszon. A kutatás szakmai irányítás a Warwicki Egyetem kutatócsoportja végezte. A felsőoktatási belépéssel, jelentkezéssel a vizsgálat első szakasza foglalkozott. A kutatási zárótanulmány elemzi a jelentkezők szociodemográfiai és képzési háttérét, a felsőoktatási közeg változásának jelentkezőre gyakorolt hatását, a képzési programok iránti kereslet alakulását, a döntéshozás információs csatornáit és az ezekhez való hozzáférés megoszlását. Külön foglalkozik a képzési szintek közti döntéshozatal háttér-tényezői feltárásával. Az elemzés kitér a szakválasztást meghatározó főbb dimenziókra, a képzés tartalmi elemei mellett a földrajzi, a presztízsszempontra és a finanszírozási döntéseket is beemelve a vizsgálatba.

TAVARES, O.–BRITES FERREIRA, J.: Choices and Motivations: the why and how of Portuguese students' enrolment choices, *European Journal of Education*, 2012, Vol. 47 (2), pp. 310–326.

A felsőoktatási kínálat heterogenizálódása az intézményválasztást meghatározó tényezők részletező feltárását indokolja. A döntések mögött húzódó különböző okok és motivációk elemzését a portugál felsőoktatási rendszerbe 2006/2007-ben frissen belépő évfolyamon végezték el (N=11 467). A tanulmány fókuszában a hallgatói motivációk feltárása mellett a felsőoktatási rendszer átalakulása és az intézményi sokféleség megragadása áll, ennek követ-

keztében az eredmények interpretálása a felsőoktatási rendszerhez illeszkedő keretben történik, elkülönítve az állami és magán-, illetve a gyakorlati és elméleti orientációjú intézményeket. A továbbtanulási döntéseket meghatározó fő faktorként a vizsgálat az intézménytípus, a nem és a képzési terület változóit azonosítja. Az intézményválasztásban a presztízs, a szakmai minőség és a földrajzi közelség szerepét mutatták ki.

További elemzések:

BOLGER, R.–SOMECH, A.: Motives to study and socialization tactics among university students, *The Journal of Social Psychology*, 2002, Vol. 142 (2), pp. 233–248.

GLOVER, D.–LAW, S.–YOUNGMAN, A.: Graduateness and Employability: student perceptions of the personal outcomes of university education, *Research in Post-Compulsory Education*, 2002, Vol. 7 (3), pp. 293–306.

HILMER, M. J.–HILMER, C. E.: On the relationship between student tastes and motivations, higher education decisions, and annual earnings, *Economics of Education Review*, 2012, Vol. 31 (1), pp. 66–75.

KEMBER, D.–HO, A.–HONG, C.: Initial motivation orientation of students enrolling in undergraduate degrees, *Studies in Higher Education*, 2010, Vol. 35 (3), pp. 263–276.

Longitudinal Surveys of Australian Youth (LSAY): 2009 cohort user guide: data elements B1 – education (school and school transition), Technical paper 74B1. NCVER, 369, 2012 <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED536973.pdf>

LOOKER, D.–THIESSEN, V.: *Aspirations of Canadian youth for higher education*. Final Report, Human Resources and Skills Development, Canada, 2004, 81 p. <http://www.pisa.gc.ca/eng/pdf/sp-600-05-04e.pdf>

SCHUETZ, P.: A theory-driven model of community college student engagement, *Community College Journal of Research and Practice*, 2008, Vol. 32. (4–6) pp. 305–324.

ZEPKE, N.–LEACH, L.–BUTLER, P.: Engagement in post-compulsory education: students' motivation and action, *Research in Post-Compulsory Education*, 2010, Vol. 15 (1), pp. 1–17.

Felsőoktatási továbbtanulás mint társadalmi szelekció

ALON, S.: The Evolution of Class Inequality in Higher Education: Competition, Exclusion, and Adaptation, *American Sociological Review*, 2009, Vol. 74 (5), pp. 731–755.

Az elméleti orientációjú tanulmány az amerikai felsőoktatási rendszert meghatározó társadalmi struktúrák és mechanizmusok azonosítására törekszik. Ennek során az osztályalapú egyenlőtlenségeket vizsgálja a felsőoktatási belépésre irányuló verseny kontextusában, a képzési rendszer felől a kizárás és az alkalmazkodás kettős mechanizmusának válaszait elemelve. Mindennek kivételéseként egy társadalmi alapon erősen hierarchizált – jóllehet magát meritokratikusként azonosító – felsőoktatási rendszer képét vázolja fel. Bár az osztálykülönbségek egyértelműen kimutathatók az erősen szelektív felsőoktatási hozzáférésekben, ez az egyenlőtlenség a rendelkezésre álló képzési helyek és az ehhez kapcsolódó verseny erőssége szerint változik. A változás azonosítása három kohorsz belépési adatai összevetésén alapul.

BOWDEN, M. P.–DOUGHNEY, J.: The importance of cultural and economic influences behind the decision to attend higher education, *The Journal of Socio-Economics*, 2012, Vol. 41, (1), pp. 95–103.

A tanulmány a felsőoktatási részvételi vagy kimaradási döntést meghatározó gazdasági és kulturális háttérváltozók viszonyát tárja fel. E megközelítésben a társadalmi-gazdasági háttér (SES) általánosan vizsgált meghatározottságai mellett, a továbbtanulás(sal szembeni) döntést alakító olyan információs-kulturális hatások hangsúlyosak, mint a tanárok támogató hozzáállása, az internet-hozzáférés, a szülők motiváló szerepe vagy az iskola felekezeti hovatartozása. Jóllehet a kutatási eredmények a társadalmi-gazdasági háttér mellett az etnikai hovatartozás és a nemi különbségek hatását is azonosítják a továbbtanulás melletti döntés meghozatalában, ugyanakkor a felsőoktatástól távolmaradásra vonatkozó döntésben a szociális és kulturális hatások relevanciáját hangsúlyozzák.

CROLL, P.–ATTWOOD, G.: Participation In Higher Education: Aspirations, Attainment and Social Background, *British Journal of Educational Studies*, 2013, Vol. 61 (2), pp. 187–202.

A Longitudinal Study of Young People in England panelkutatás adatbázisára alapozott elemzés a hátrányos társadalmi-gazdasági háttérű hallgatók felsőoktatási alulreprezentáltságát meghatározó tényezőket vizsgálja, hivatkozva a Milburn-jelentésben (*Milburn Review of Social Mobility and Child Poverty, University Challenge: How Higher Education Can Advance Social Mobility, Cabinet Office, 2012*) feltárt eredményekre. A vizsgálat alapja a társadalmi háttér - a középfokú képzés - a felsőoktatási részvétel közti kapcsolat értelmezése. A hátrányos háttérű csoportok felsőfokú belépésében kiemelt szerepet kap a továbbtanulási felkészülés időbelisége is, hangsúlyozva a felsőoktatás előtti képzési szakaszban a tanulmányi teljesítmény növelésére irányuló erőfeszítések fontosságát. A vizsgálat 2004-től követi végig a 13–14 éves korcsoportot és családjukat éves rendszerességgel, 2010-ig, 21 ezer fős kiinduló mintán.

DUPRIEZ, V.–MONSEUR, C.–VAN CAMPENHOUDT, M.–LAFONTAINE, D.: Social Inequalities of Post-secondary Educational Aspirations: influence of social background, school composition and institutional context, *European Educational Research Journal*, 2012, Vol. 11, (4), pp. 504–519.

http://rur.pascalobservatory.org/sites/default/files/Dupriez_EERJ_11_4.pdf

A tanulmány az OECD-országokra vonatkozó adatokon azonosítja a szociokulturális háttér és a képzési struktúra továbbtanulási szándékokra gyakorolt hatását. Ennek során a 15 éves kori felsőoktatási aspirációk alakulásában három tényező szerepét azonosítja: a család társadalmi-kulturális háttérét (kontrollálva a tanulmányi teljesítményre), az iskolai környezetet és a képzési szerkezetet. A nemzetközi összehasonlító kutatás céljaira a 2003-as PISA-adatfelvétel adatbázisát használták fel, amelyből 28 ország adatainak összevetésére nyílt lehetőség.

MATEJU, P.–SMITH, M. L.: The Perceived Value of Education and Educational Aspirations in the Czech Republic: Changes in the Determination of Educational Aspirations between 1989 and 2003, *Comparative Education Review*, 2009, Vol. 53 (1), pp.13–39.

A tanulmány a képzési aspirációk alakulását vizsgálja a Cseh Köztársaság posztkommunista időszakában (1989–2003 között). A felsőfokú továbbtanulási szándékok változása kiemelten érdekes a szocializmus egyenlőségelvű ideológiája mögött húzódó jelentős hozzáférési különbségek kontextusában. A cseh adatok összehasonlító vizsgálata alapján a felsőoktatási belépés társadalmi egyenlőtlensége meghaladja az OECD-országokban mért szintet. Ebből kiindulva a tanulmányban ezen meghatározottságok időbeni alakulásán van a hangsúly. A társadalmi átalakulás hozzáférési egyenlőtlenségre gyakorolt hatásának feltárása mellett a vizsgálat a felsőfokú képzés munkaerő-piaci megtérülésének változásával és a képzési rendszer átalakulásának következményeivel is foglalkozik. Az elemzés a rendszerváltás utáni időszakban vizsgálja a társadalmi háttér, a képességek, a tanuláshoz fűződő várakozások és a

képzési aspirációk viszonyának átalakulását. Az empirikus bázist a 15 éves korosztályok PISA-mérései biztosítják.

NEUGEBAUER, M.–SCHINDLER, S.: Early transitions and tertiary enrolment: The cumulative impact of primary and secondary effects on entering university in Germany, *Acta Sociologica*, 2012, Vol. 55 (1), pp. 19–36.

A tanulmány a fizikai származású hallgatók (working-class students) belépési aránya növeletési lehetőségeit vizsgálja a német felsőoktatáson belül. Ennek kapcsán elsődleges és másodlagos szelekciós mechanizmusok hatásait elemzi, elsődleges hatásként a tanulmányi teljesítmény társadalmi alapú különbségeit, másodlagosként az ezen alapuló képzésválasztási eltéréseket definiálva. A képzési átmenet különböző szakaszaira irányuló empirikus vizsgálat a fizikai származású hallgatók ezen szelekciós hatások nélküli becsült hozzáférési arányából indul ki. A szimulációs módszeren alapuló kutatás eredményképpen azon beavatkozási pontok azonosítására is törekszik, amelyek a társadalmi alapú szelekciót csökkenthetik, kiemelve egyrészt a tanulmányi életút folytonosságát, másrészt a korai képzési szakaszok determináló jellegét. A felhasznált adatok – longitudinális adatbázis hiányában – az 1971-ben született kohorsz tagjai körében felvett, három különböző kutatásból származnak, időben igazodva a képzési átlépés egyes jellegzetes szakaihoz.

További elemzések:

BASIT, T. N. – TOMLINSON, S. (eds.): *Social Inclusion and Higher Education*, Policy Press, Bristol, 2012, 328 p.

BREEN, R.–LUIJKX, R.–MÜLLER, W.–POLLAK, R.: Non-persistent Inequality in Educational Attainment: Evidence from Eight European Countries, *American Journal of Sociology*, 2009, Vol. 114 (5), pp. 1475–1521.

CHRISTOFIDES, L. N.–HOY, M.–MILLA, J.–STENGOS, T.: Grades, Aspirations and Post-Secondary Education Outcomes, 2012, 30 p. *IZA Discussion Paper*, No. 6867.
<http://ftp.iza.org/dp6867.pdf>

DEMACK, S.–STEVENS, A.–MCCAIG, C.: 'Dreams' & 'Realities' in University Access: *Mapping social differences in Higher Education aspirations and participation in England*. Final Report, Nuffield Foundation, 2012, 8 p.
http://www.nuffieldfoundation.org/sites/default/files/files/Demack%20SGS%2039214%20Final%20Report_2.pdf

ELLISON, N. B.–WOHN, D. Y.–KHAN, M. L.–FEWINS-BLISS, R.: *Reshaping access: An overview of research on access to higher education, social media and social capital*, Michigan State University, 2012, 43p. <http://www-personal.umich.edu/~enicole/ReshapingAccessToDistrib.pdf>

EVANS, S.: In a Different Place: Working-class Girls and Higher Education, *Sociology*, 2009, Vol. 43 (2), pp. 340–355.

HAYDEN, M. L.: *Parental Influence on Graduate School Aspirations among First Generation and Non-First Generation College Students Attending Highly Selective Institutions*, Virginia Polytechnic Institute and State University, 2008, 119 p.
<http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-11132008-224940/unrestricted/MLHayden-Dissertation.pdf>

KIVINEN, O.–AHOLA, S.–HEDMAN, J.: Expanding Education and Improving Odds? Participation in Higher Education in Finland in the 1980s and 1990s, *Acta Sociologica*, 2001, Vol. 44. (2), pp. 171–181.

KNOWLES, J.: *The influence of socio-economic status on aspirations to enter higher education. School pupils' awareness, understanding and expectations of higher education*, Paper presented at the British Educational Research Association Annual Conference, September 11-14, 1997, University of York

<http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/000000350.htm>

KOUČKÝ, J.–BARTUŠEK, A.–KOVAŘOVIC, J.: *Who is more equal? Access to tertiary education in Europe*, Charles University in Prague, Faculty of Education, Education Policy Centre, Prague, 2009

PLEWIS, I.–BARTLEY, M.: Intra-generational social mobility and educational qualifications, *Research in Social Stratification and Mobility*, 2013, In press, 11 p.

<http://dx.doi.org/10.1016/j.rssm.2013.10.001>

SCHINDLER, S.–REIMER, D.: Primary and Secondary Effects in Class Differentials: The Transition to Tertiary Education in Germany, *EQUALSOC. Midterm Conference*, Berlin, 2008

SHAVIT, Y.–ARUM, R.–GAMORAN, A.: *More Inclusion than Diversion. Expansion, Differentiation, and Market Structure in Higher Education*, In: SHAVIT, Y.–ARUM, R.–GAMORAN, A. (eds.): *Stratification in Higher Education: a Comparative Study*, Stanford University Press, 2007, pp. 1–37.

Jelentkezési-felvételi tendenciák

ALON, S.–TIENDA, M.: Diversity, Opportunity, and the Shifting Meritocracy in Higher Education, *American Sociological Review*, 2007, Vol. 72. (4), pp. 487–511.

A tanulmány a felvételi rendszerből rendelkezésre álló bejutási pontszámok alapján vizsgálja a sokféleség érvényesülésének kapcsolatát az érdem alapú bekerülés elvével. A vizsgálat négy adatbázist felhasználva követi végig a teljesítmény-alapú bekerülési kritérium súlyának alakulását az 1980-as évektől az 1990-es évekig, Texas államban. Miközben a kutatási eredmények a teszt-alapú meritokratikus kritériumok erősödését mutatják, az elemzés ehhez kapcsolódóan a bekerülés diverzifikálódása iránti igényt és nyomást is figyelembe veszi egy olyan rendszerben, amelynek a kiválóság mellett a hozzáférés igazságosságát is biztosítani kell. A vizsgálat a bejutási teszt-pontszámok jelentőségének emelkedése mellett ezek csekély teljesítmény-előrejelző minőségére is kitér, számba véve a belépéskor megragadható teljesítmény egyéb lehetséges mérési lehetőségeit.

BOLAND, J.–MULRENNAN, M.: *Application, selection and admission to higher education: a review of international practice*, Research paper prepared for the HEA/NCCA seminar Transition or transaction? Moving from second to third level education in Ireland. Higher Education Authority and National Council for Curriculum and Assessment, 2011, 100 p http://www.transition.ie/files/1352_HEA_Application_%20Selection_02.pdf

A szakmai háttéranyag a közép- és a felsőfokú képzések közti átlépés rendszerének gyakorlatait mutatja be, esettanulmányok alapján elemezve az ír (pontszámon alapuló) és más országok felvételi rendszereit. Az esettanulmányok a felsőoktatási bejutási szisztémák átfogó bemutatásán túl, a rendszerek sajátosságaiból adódó következményeket is feltárják. Az egyes írásokban kiemelten foglalkoznak a speciális – nem tipikus – jelentkezői csoportok kezelésével (pl. idősebb korosztályok, fogyatékosok, speciális szakterületeket megcélzók). A kiválasztási kritériumok között szerepelt, hogy az országok mindegyikében központosított felvételi rendszer működik, az elemzések az állami felsőoktatás területére fókuszálnak, alapvetően online forrásokra támaszkodva. A felsőoktatási felvételi szisztéma kapcsán a szervezési kérdések mellett jól behatárolható a rendszer működését jellemző kritikus pon-

tok, mint a kapcsolódó szakpolitikai prioritások, a hozzáférés igazságossága, méltányossága avagy teljesítménycentrikussága, vagy akár a ráépülés a középfokú képzési struktúrára.

BRIDGER, K.–SHAW, J.–MOORE, J.: *Fair Admissions to Higher Education. Research to describe the use of contextual data in admissions at a sample of universities and colleges in the UK*, Research Report. Supporting Professionalism in Admissions (SPA) Programme, 2012, 95 p.

A kutatási jelentés azon széles körű program (Supporting Professionalism in Admissions – SPA) része, amely a brit felsőoktatás felvételi rendszerei adatalapú vizsgálatára irányul. A 17 felsőoktatási intézmény bevonásával zajló program célja: a felsőoktatási bejutás előmozdítása a társadalmi igazságosság, mobilitás irányába. A kutatás ennek érdekében a felsőoktatási rendszer számára kínálja fel a felvételi eljárásban alkalmazott adatok hasznosításának lehetőségeit, támogatva egyfelől az esélyegyenlőség elvén nyugvó, méltányos felvételpolitika és eljárásrend kialakításában, másfelől a felsőoktatási hozzáférés kiszélesítésére tett törekvéseket. Kimenatként nem kész rendszereket, megoldásokat kínál fel a felsőoktatási intézmények számára, hanem egyfajta kiindulópontot a rendelkezésre álló adatok szisztematikus és professzionális felhasználására a beiskolázási stratégia kialakítása során.

További elemzések:

BERGGREN, C.: Broadening recruitment to higher education through the admission system: gender and class perspectives, *Studies in Higher Education*, 2007, Vol. 32 (1), pp. 97–116.

HARMAN, G.: Student Selection and Admission to Higher Education: Policies and Practices in the Asian Region, *Higher Education*, 1994, Vol. 27 (3) pp. 313–339.

HEFCE: *Trends in young participation in higher education: core results for England*, Issues Paper 2013/28, Higher Education Funding Council for England, 37 p.

http://dera.ioe.ac.uk/18687/1/HEFCE_2013_28.pdf

OREOPOULOS, P.–DUNN, R.: Information and College Access. Evidence from a Randomized Field Experiment, 2012, *NBER Working Paper*, No. 18551, 41 p.

http://www.nber.org/papers/w18551.pdf?new_window=1

PALMER, N.–BEXLEY, E.–JAMES, R.: *Selection and Participation in Higher Education*, University selection in support of student success and diversity of participation. Centre for the Study of Higher Education University of Melbourne, 2011, 55 p.

A továbbtanulási aspirációk mikroszintű megközelítése

BECKER, R.–HECKEN, A. E.: Higher Education or Vocational Training? An Empirical Test of the Rational Action Model of Educational Choices, *Acta Sociologica*, 2009, Vol. 52 (1), pp. 25–45.

A tanulmány a felsőoktatási belépést meghatározó tényezők elemzésén alapul, racionális-cselekvés-elméleti megközelítésben, német kutatási adatokon. Az eredmények alapján a képzéstől várható magas megtérülés ellenére, a továbbtanulási döntésekben az osztályspecifikus, státuszmegtartásra irányuló motivációnak van nagy szerepe. A felsőoktatási továbbtanulás avagy szakképzettségszerzés közti döntést ezen strukturális különbségek mellett, a képzési költségek szubjektív értékelése is determinálja. A modellben a továbbtanulás előtt állók közti gazdasági különbségek társadalmi szelekciót leképező döntéseket eredményeznek, felsőoktatási képzési egyenlőtlenségekhez vezetve. Jóllehet az osztályalapú egyenlőtlenségeket a racionális-döntés-elméleti megközelítés magyarázza, a nemek közti hozzáférési különbségek értelmezését nem segíti elő.

GUTMAN, L. M.–AKERMAN, R.: *Determinants of Aspirations*, Research Report 27. Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, 2008, 43 p.
<http://eprints.ioe.ac.uk/2052/1/Gutman2008Determinants.pdf>

A kutatási jelentés átfogó képet nyújt a tanulmányi aspirációk alakulásáról, egyéni jellemzőiről és az azokat meghatározó háttértényezőkről. Olyan kontextusokat emel be a vizsgálatba, mint az életkori hatások, az egyéni karakterisztika, a család, a kortárcsoport, az iskola, az ismeretségi kör vagy épp a szélesebb körű munkaerő-piaci, történelmi meghatározottságok. Az írás a társadalmi háttér kapcsán a szülők képzési és foglalkozási elvárásainak egyéni ambíciókra gyakorolt hatását hangsúlyozza. Az elemzés az aspirációk és a későbbi teljesítmény viszonyára is kitér. A képzési és a karriertervek alakulásának fenti megközelítéseit széles körű – pszichológiai, pedagógiai, szociológiai – szakirodalmi feldolgozáson alapulva tárja fel a tanulmány, kitérve a szakpolitikai, gyakorlati következtetések levonására is.

GUTMAN, L. M.–SCHOON, I.–SABATES, R.: Uncertain aspirations for continuing in education: antecedents and associated outcomes, *Developmental Psychology*, 2012, Vol. 48 (6), pp. 1707–1718.

A tanulmány a Longitudinal Study of Young People in England adatain az 1989–90-ben születettek kohorszán belül vizsgálja a jövőjükre vonatkozóan konkrét továbbtanulási, munkavállalási tervekkel nem rendelkezők alcsoportját. A vizsgálat során alkalmazott útmodellben 16 éves korig az aspirációk hiányát meghatározó háttértényezőkre fókuszáltak, majd a későbbiekben a képzési kimenet elemzését végezték el. A társadalmi-gazdasági háttér hatását elemezve a kutatás azt találta, hogy a bizonytalan aspirációkat gyakran a szülők gyengébb képzési elvárásai dominálják. A korábbi (11 éves kori) tanulmányi teljesítmény hatása szintén kimutatható, ám ez is kapcsolódik következményként a szülői elvárásokhoz, majd előzményként az egyéni képességek értékeléséhez. Mindezek együttesen hatnak a 16 éves korban rögzített tanulmányi teljesítményre, illetve a 18 éves kori képzési részvételre. A folyamat a férfiak esetében fokozottabban érvényes.

További elemzések:

ACKER-BALL, S. L.: *A case study of the influence of family on first-generation college students' educational aspirations post high school*, University of Maryland, 2007, 168 p.
<http://drum.lib.umd.edu/bitstream/1903/7708/1/umi-umd-4985.pdf>

BRYNIN, M.: Individual Choice and Risk: The Case of Higher Education, *Sociology*, 2013, Vol. 47 (2), pp. 284–300.

CONNOR, H.–BURTON R.–PEARSON R.–POLLARD E.–REGAN, J.: *Making the Right Choice: How Students Choose Universities and Colleges*, Universities UK, 1999
<http://www.employment-studies.co.uk/summary/summary.php?id=cvcpcchoi&style=print>

GENICOT, G.–RAY, D.: Aspirations and Inequality, Working paper, 2010, 23 p.

HAMID, A.–RAHIM, A.–AZMAN, N.: Educational Aspirations among First-Generation Students and their Parental Influence towards Pursuing Tertiary Education, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2010, Vol. 7. pp. 414–418.

HEIFETZ, A.–MINELLI, E.: *Aspiration Traps*, Working papers, University of Brescia, Department of Economics, 2006, 15 p. http://www.openu.ac.il/Personal_sites/Aviad-Heifetz/Aspiration-Traps.pdf

MAHMOOD, S. F.–TAPSIR, R.–SAAT, A.–AHMAD, S.–WAHAB, K. A.–BOON, M. H. A.–RAHMAN, K. A.: Parental Attitude and Involvement in Children's Education: A Study

on the Parental Aspiration among Form Four Students in Selangor, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2012, Vol. 42. pp. 117–130.

RALEIGH, E.–KAO, G.: Do Immigrant Minority Parents Have More Consistent College Aspirations for Their Children? *Social Science Quarterly*, 2010, Vol. 91 (4), pp. 1083–1102.

SCULL, S.–CUTHILL, M.: Engaged outreach: using community engagement to facilitate access to higher education for people from low socio-economic backgrounds, *Higher Education Research & Development*, 2010, Vol. 29 (1), pp. 59–74.

<http://sites.miis.edu/comparativeeducation/files/2013/01/Engaged-Outreach-Australia.pdf>

SHAPKA, J.–DOMENE, J. F.–KEATING, D. P.: Trajectories of Educational Aspirations Through High School and Beyond: A Gendered Phenomenon? *Canadian Journal Of Education*, 2012, Vol. 35 (1), pp. 239–258.

Hozzáférési programok és értékelésük

DOYLE, M.–GRIFFIN, M.: Raised aspirations and attainment? A review of the impact of Aimhigher (2004–2011) on widening participation in higher education in England, *London Review of Education*, 2012, Vol. 10 (1), pp. 75–88.

A tanulmány az Aimhigher program áttekintése. A 2004-ben indult és 2011-ig tartó országos kiterjedésű brit kezdeményezés célja a felsőoktatási hozzáférés szélesítése volt, különös tekintettel a hátrányos helyzetű fiatalok csoportjára. A program során lokális szinten valósultak meg azok a fejlesztési beavatkozási lépések, amelyek a potenciális első generációs diplomások felsőoktatási involválását segítették elő. A megvalósítás egyfelől a célcsoport továbbtanulási aspirációinak növelésére irányult, másfelől azon szakpolitikai és finanszírozási bázis kiépítésére, amely a felsőoktatási részvétel alapja lehet. A főként 14–16 éves korcsoportokat érintő leggyakoribb programok az egyetemekre szervezett nyári iskolák, iskolalátogatások, vendégelődők meghívása és a mentorálás voltak.

RIZZICA, L.: Raising Aspirations and Higher Education: Lessons from the UK Widening Participation Policies, *International Workshop on Applied Economics of Education. Preliminary*, 2013, 41 p. <http://www.iwae.org/papers%20sito%202013/Rizzica.pdf>

Az Egyesült Királyság „Widening Participation – WP” oktatáspolitikájának kilencvenes évekbeli bevezetését a nyolcvanas években erősödő expanzió ellenére fennálló hozzáférési egyenlőtlenségek kezelése dominálta. A program fő célja a felsőoktatási részvétel növelése az alacsony társadalmi-gazdasági státuszú (SES) potenciális hallgatói korosztályok belépési szándékának elősegítése révén (pl. releváns szerepmoდეlek bemutatásával). Az elemzés a WP-program hatását elemzi, keresve az angliai fiatalok továbbtanulási döntéseiben bekövetkezett esetleges változásokat. Az eredmények szerint a 18 év alatti célcsoportban a továbbtanulási aspirációs szint emelkedése azonosítható, ám ugyanez a hatás a tényleges felsőoktatási részvételben nem mutatható ki. Az eltérés nagy valószínűséggel a továbbtanuláshoz szükséges megfelelő felkészítés hiányára vezethető vissza, amely nem képezte részét a programnak: az aspirációk növelése ellenére tehát, az alacsonyabb státuszú potenciális hallgatók teljesítményszempontok miatt maradnak továbbra is távol a felsőoktatástól.

További elemzések:

ALAN, M.: *University Challenge: How Higher Education Can Advance Social Mobility*, A progress report by the Independent Reviewer on Social Mobility and Child Poverty, Cabinet Office, London, 2012, 94 p.

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/80188/Higher-Education.pdf

CUNNINGHAM, E.–ERISMAN, W.–LOONE, S. M.: *From Aspirations to Action: The Role of Middle School Parents in Making the Dream of College a Reality*, Report by Institute for Higher Education Policy (IHEP), 2007, 43 p. http://www.ihep.org/assets/files/publications/a-f/From_Aspiration_to_Action.pdf

DAVID, M.–PARRY, G.–VIGNOLES, A.–HAYWARD, G.–WILLIAMS, J.–CROZIER, G.–HOCKINGS, C.–FULLER, A.: *Widening participation in higher education. A Commentary by the Teaching and Learning Research Programme*, Economic and Social Research Council, 2008, 28 p. <http://www.tlrp.org/pub/documents/HEcomm.pdf>

DEMING, D.–DYNARSKI, S.: *Into college, out of poverty? Policies to increase the postsecondary attainment of the poor*, NBER Working Paper Series 15387, National Bureau of Economic Research, 2009, 30 p. <http://www.nber.org/papers/w15387>

DYNARSKI, S.: Hope for Whom? Financial Aid for the Middle Class and Its Impact on College Attendance, *National Tax Journal*, 2000, Vol. 53 (3) Part 2. pp. 629–662.

KENNEDY, H.: *Learning Works: Widening Participation in Further Education*, Main report of the Widening Participation Committee, Coventry: the Further Education Funding Council, 1997, 123 p. <http://dera.ioe.ac.uk/15073/2/Learning%20works%20-%20widening%20participation%20in%20further%20education%20%28Kennedy%20report%29.pdf>

SLACK, K.–THOMAS, L.: Aspirations and Access to Higher Education: Some Critical Reflections on a Schools-based Aspiration-raising Initiative, *Widening Participation and Lifelong Learning*, 2002, Vol. 4 (2), pp. 18–25.

Felnőttképzés, LLL

BOSTWICK, D. T.: *The Relationship between Background Demographics and Motivational Orientation for Learning of Adult Education Students and Their Career Choices and Educational Aspirations*, Ph.D. Dissertation, TUI University, 2010, 135 p.

Az elemzés empirikus adatokra alapozva vizsgálja a felnőttkori felsőfokú továbbtanulást meghatározó szociodemográfiai és motivációs háttértényezőket. A képzési motivációk, tanulmányi aspirációk és a kapcsolódó karriertervek elemzéséhez a képzésben résztvevőket a Motivated Strategies for Learning Questionnaire (MSLQ) mérési eszközzel vizsgálták. A tanulmányi aspirációkban és szakterület-választási döntésekben a nemi különbségek hatása különösen meghatározónak mutatkozott. A szakterület-választásban az életkori hatást is azonosították. A nemek közti eltérések a tanulmányokhoz fűződő motivációs mintázatokban is érzékelhetőek. A kutatási eredmények a felnőttképzéseket kínáló intézmények számára szolgálhatnak releváns empirikus bázisként.

HEGARTY, N.: Adult Learners as Graduate Students: Underlying Motivation in Completing Graduate Programs, *The Journal of Continuing Higher Education*, 2011, Vol. 59 (3), pp. 146–151.

A releváns kutatási és elméleti előzményeket összefoglaló és rendszerező tanulmány a felsőoktatási programokon tanuló felnőttek mint speciális és kevésbé vizsgált hallgatói populáció elemzési lehetőségeit tárja fel, fókuszba állítva a tanulási motivációkat. A felnőttek képzési motivációi feltárásával majd tudatosításával egyfelől növelhető a program sikeres befejezésének esélye, másrészt a képzők irányából elősegíthető a képzési programok megfelelően illeszkedő tartalmi-formai kialakítása, továbbá a megfelelő motivációs tényezők beépítése. Egy motivációs feltáráson alapuló vizsgálat a programkínálat specializált bővítéséhez is alapot szolgáltathat.

STEIN, D. S.–WANSTREET, C.–TRINKO, L. A.: From Consideration to Commitment: Factors in Adults' Decisions to Enroll in a Higher Education Degree Program, *The Journal of Continuing Higher Education*, 2011, Vol. 59 (2), pp. 68–76.

A tanulmány a felnőttképzési részvételt meghatározó motivációkat és környezeti feltételeket tárja fel. A 421, munkaerő-piaci képzésre jelentkező válaszain alapuló, online kérdőíves kutatás során a felsőoktatási belépést domináló hat tényezőt azonosították: képzésen kívül eltöltött idő hossza, intellektuális, személyes és karrierlehetőségek, intézményi támogatás, a tanulmányok és a keresőtevékenység összehangolása, korábbi tanulmányi tapasztalatok és a képzés szakmai presztízse (összefoglaló néven PRISM-T modell). A felnőttképzési tanulmányok melletti hosszú távú elköteleződés során az egyéni érdekek mellett olyan faktorok is dominálnak, mint a munkáltató, a család, a barátok felől érkező igények, elvárások. A tanulmány tükrözi a felnőttkori tanulást meghatározó motivációs struktúra többdimenziós jellegét.

YOO, S. J.–HUANG, W. D.: Engaging Online Adult Learners in Higher Education: Motivational Factors Impacted by Gender, Age, and Prior Experiences, *The Journal of Continuing Higher Education*, 2013, Vol. 61 (3), pp. 151–164.

A tanulmány a felsőoktatási intézmények által egyre növekvő számban kínált online képzési programok elvégzésének motivációs hátterét vizsgálja a felnőttképzési hallgatók körében. Az online kurzusokon résztvevőkre kiterjedő survey alapú adatgyűjtésre alapozott kvantitatív elemzés négy motivációs faktort különített el ezen programok választása esetében: belső motiváció, rövid távú külső motiváció, hosszú távú külső motiváció és a technológiai készség. Míg az elemzés eredményei szerint a nemi különbségek inkább a belső motivációra vannak hatással, addig az életkori eltérések a hosszú és rövid távú külső motivációkat alakítják erőteljesebben. A kutatási eredmények hozzájárulhatnak a felsőoktatási intézmények online képzési kínálata alakításához, fejlesztéséhez.

További elemzések:

AVIS, J.: “What's this got to do with what i do!” Contradictory views: students in further education, *Journal of Vocational Education & Training*, 1997, Vol. 49 (1), pp. 81–106.

CHRISTIE, H.–CREE, V. E.–HOUNSELL, J.–MCCUNE, V.–TETT, L.: From college to university: looking backwards, looking forwards, *Research in Post-Compulsory Education*, 2006, Vol. 11 (3), pp. 351–365.

ELLIS, R.–ALLAN, R.–JENSEN, K.: Transitions, inventories and aspirations. New learners and their longer-term learning goals, *Research in Post-Compulsory Education*, 2011, Vol. 16(3), pp. 303–314.

GEGENFURTNER, A.–VAURAS, M.: Age-related differences in the relation between motivation to learn and transfer of training in adult continuing education, *Contemporary Educational Psychology*, 2012, Vol. 37 (1), pp. 33–46.

GOTO, S. T.–MARTIN, C.: Psychology of Success: Overcoming Barriers to Pursuing Further Education, *The Journal of Continuing Higher Education*, 2009, Vol. 57 (1), pp. 10–21.

MCKELVEY, C.–ANDREWS, J.: Why do they do it? A study into the perceptions and motivations of trainee further education lecturers, *Research in Post-Compulsory Education*, 1998, Vol. 3 (3), pp. 357–367.

SIMPSON, T.: The initial motivation of students enrolling in an adult and workplace education programme, *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 1997, Vol. 25 (1), pp. 67–77.

STEIN, D. S.–WANSTREET, C. E.: Beyond yes or no: Factors in adults' decisions to enroll in higher education, *The Journal of Continuing Higher Education*, 2006, Vol. 54 (2), pp. 2–12.

WYATT, L. G.: Nontraditional student engagement: Increasing adult student success and retention, *The Journal of Continuing Higher Education*, 2011, Vol. 59 (1), pp. 10–20.

Képzési csoportok

HU, S.: Educational Aspirations and Postsecondary Access and Choice: Students in Urban, Suburban, and Rural Schools Compared, *Education Policy Analysis Archives*, 2003, Vol. 11 (14), 13 p. <http://epaa.asu.edu/ojs/article/view/242/368>

A településtípus továbbtanulási döntésekre gyakorolt hatásának feltárását célzó amerikai tanulmány az 1988-as National Education Longitudinal Study (NELS: 88) adatait felhasználva elemzi a képzési terveket, valamint a felsőoktatási hozzáférés és döntés alakulását a városi, külvárosi és vidéki tanulók körében (8., 10., 12. évfolyamokon, amely az időbeliség szempontjának beépítését is lehetővé tette). A külvárosi intézmények tanulóival összevetve, a városi iskolák tanulói a képzési aspirációk tekintetében a képzés korai időszakában kedvezőtlenebb helyzetűnek tűntek, ám ezen egyenlőtlenség a tényleges felsőoktatási belépés időszakára kiegyenlítőddött. A vidéki iskolákban tanulók hátránya mind a továbbtanulási szándékok, mind a megvalósult belépés tekintetében következetesen megmaradt.

LIN, M.-J.: Women's aspirations for graduate education in Taiwan, *International Journal of Educational Development*, 2011, Vol. 31 (5), pp. 515–523.

A nők továbbtanulási aspirációit meghatározó tényezőkkel foglalkozó tanulmány széles elméleti háttérrel mozgósítva tárja fel a nők mesterképzési és doktori fokozatszerzési terveit meghatározó szempontokat. A három fő vizsgálati dimenzió a végzettséghez kapcsolódó gazdasági-munkaerő-piaci előnyök percepciója, a szülői elvárások hatásának végzettségi szinttel csökkenő alakulása, illetve a nemhez kötődő értékek-elvárások szempontjai. Az elemzés indokoltságát az adja, hogy jóllehet a képzési expanzióval a nők felsőoktatási hozzáférése javult, a magasabb képzési szinteken – MA-, illetve doktori képzések – a szelekció erősebben érzékelhető.

THOMAS, E.–COX, J.–GALLAGHER, P.: Progression to Higher Education: The Voice of the Apprentice, *Research in Post-Compulsory Education*, 2012, Vol. 17 (1), pp. 93–113.

A tanulmány az ipari tanulók (apprentice) továbbtanulásával kapcsolatos két kutatás kérdésfeltevéseit és eredményeit foglalja össze, illeszkedve az Egyesült Királyságban a szakpolitika részéről programszinten megfogalmazott információ- és adatigényhez (Skill Commission, 2009), valamint az élethosszig tartó tanulás értelmezési keretrendszeréhez. A szakképzésben végzettek felsőoktatási részvételének erősítése már a Lifelong Learning Networks (LLNs) program alapvető céljaként is megfogalmazódott, hangsúlyozva, hogy e képzési csoport esetében a tanulmányok összeilleszthetőségének kiemelten fontos szerepet kell kapnia. A két idézett kutatás egyike három régióban vizsgálja az ipari tanulókat, különös tekintettel a továbbtanulásra vonatkozó attitűdök és a lehetőségekkel kapcsolatos tájékozottság feltárására. A másik idézett kutatás interjúkat adatfelvétellel vizsgálja a még képzésben lévő, már végzettséget szerzett, illetve foglalkoztatott tanulók jellemzőit.

WATT, H. M. G.–RICHARDSON, P. W.: Motivational factors influencing teaching as a career choice: Development and validation of the FIT-Choice Scale, *Journal of Experimental Education*, 2007, Vol. 75 (3), pp. 167–202.

A tanulmány egy, a tanárképzésre jelentkezők motivációs hátterét feltáró mérőeszköz, a FIT-Choice Scale (Factors Influencing Teaching Choice) kifejlesztését és validációs eljárását ismerteti. A FIT-Choice skálát több országban alkalmazzák a tanárképzésbe belépők motivációs hátterének feltárára, a pályaválasztási okok mellett a pedagógusképzés melletti döntés körülményeit és a pedagóguspálya percepcióját is beemelve az adatgyűjtésbe és elemzésbe. A kutatási modellben a tanárképzésbe belépő évfolyamok mérése mellett az adatfelvételt a képzés kilépési időszakában is megismétlik, lehetőséget biztosítva a képzési hozzáadott érték azonosítására. Az eredmények a kutatási célú elemzés mellett a szakpolitikai döntéshozás számára a pedagógusképzés-fejlesztésben, a toborzásban és a pályán tartásban egyaránt hasznosíthatók.

További elemzések:

BAIRD, J.–ROSE, J.–MCWHIRTER, A.: So tell me what you want: a comparison of FE college and other post-16 students' aspirations, *Research in Post-Compulsory Education*, 2012, Vol. 17 (3), pp. 293–310.

BEHJOO, B. M.: Understanding the educational aspirations of ELT students for higher education, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2013, Vol. 70, pp. 1062 – 1069.

BROOKS, R.–WATERS, J.: A Second Chance at 'Success': UK Students and Global Circuits of Higher Education, *Sociology*, 2009, Vol. 43 (6), pp. 1085–1102.

BURKE, P. J.: Men Accessing Education: Gendered Aspirations, *British Educational Research Journal*, 2006, Vol. 32 (5), pp. 719–733.

BYRNE, M.–FLOOD, B.–HASSALL, T.–JOYCE, J.–ARQUERO MONTAÑO, J. L.–GONZÁLEZ GONZÁLEZ, J. M.–TOURNA-GERMANOU, E.: Motivations, expectations and preparedness for higher education: A study of accounting students in Ireland, the UK, Spain and Greece, *Accounting Forum*, 2012, Vol. 36 (2), pp. 134–144.

HINTON, D.: 'Wales is my home': higher education aspirations and student mobilities in Wales, *Children's Geographies*, 2011, Vol. 9 (1), pp. 23–34.

JOHNSTON, J. H.: *The Trouble With Boys: Observations about Boys' Post-Secondary Aspirations, Attendance and Success*, Education Partnerships, Inc. 2012, 9 p.

LEA, J.–SIMMONS, J.: Higher education in further education: capturing and promoting HEness, *Research in Post-Compulsory Education*, 2012, Vol. 17 (2), pp. 179–193.

SOO-YONG, B.–MEECE, J. L.–IRVIN, M. J.–HUTCHINS, B. C.: The Role of Social Capital in Educational Aspirations of Rural Youth, *Rural Sociology*, 2012, Vol. 77 (3), pp. 355–379.

WATT, H. M. G.–RICHARDSON, P. W.–KLUSMANN, U.–KUNTER, M.–BEYER, B.–TRAUTWEIN, U.–BAUMERT, J.: Motivations for choosing teaching as a career: An international comparison using the FIT-Choice scale, *Teaching and Teacher Education*, 2012, Vol. 28 (6), pp. 791–805.

http://users.monash.edu.au/~hwatt/articles/WattRichardsonKlusmannKunterBeyerTrautweinBaumert_TATE2012published.pdf

5.2 Magyar szakirodalom

Felsőoktatási továbbtanulási motivációk és stratégiák

FEHÉRVÁRI ANIKÓ: A felsőfokú képzésben részt vevők képzéssel kapcsolatos elvárásai és terveik. In: Szemerszki Marianna. (szerk.): *Az érettségig a mesterképzésig. Továbbtanulás és szelekció*. Budapest, 2012, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 141–173. p.

http://dokumentumtar.ofi.hu/index_erettsegitol_a_mesterkepzesig.html

A tanulmány a felsőfokú szakképzésben és az alapképzésben tanuló fiatalok tanulmányaikkal, tanulási motivációival és további terveivel, munkapiaci elvárásaival kapcsolatos véleményét mutatja be. A két képzési típusba járók adatainak összehasonlítása mellett az egyes csoportokon belüli különbségekre is fókuszál, azt vizsgálva, hogy az egyes csoportokon belül a nem, a lakóhely, a képzési terület, illetve a szülő iskolázottsága szerint vannak-e eltérések a hallgatói/tanulói csoportok között. A felsőfokú szakképzés esetében külön elemzési szempontként jelenik meg a képzés jogviszonya, helye, tekintettel arra, hogy a felsőfokú szakképzés sajátossága, hogy azonos képzési követelmények mellett két intézménytípusban: középiskolákban és felsőfokú intézményekben egyaránt folyik képzés.

JANCSÁK CSABA – POLGÁR ZSUZSANNA: Középiskolások továbbtanulási motivációi és jövőorientációi. *Új Ifjúsági Szemle*, 2010, ősz, 27–34. p.

Az elemzés során feldolgozott kutatásban a középiskolában tanuló érettségire készülő diákokat keresték meg kérdőívvel a 2009/2010-es tanév tavaszi félévének kezdetén. A vizsgálat alapvető célja annak feltárása, miképpen döntenek a felsőoktatási jelentkezés kapcsán a fiatalok, milyen szempontokat mérlegelnek döntéseik során, és milyen információk jutnak el hozzájuk, vagyis hogyan lehet ezt a korosztályt hatékonyan elérni. A kérdésekre adott válaszok egyfelől a középiskolákban végzett kérdőíves adatfelvételek adatain, másfelől fókuszcsoportos interjúkon alapulnak. Az elemzés a továbbtanulási motivációk bonyolult rendszerét tárja fel, amelyben egyaránt számít a biztosnak vélt munkaerő-piaci kilátás és az ifjúsági életszakasz kitolásának a lehetősége is.

LANNERT JUDIT: Pályaválasztási aspirációk (A 13 és 17 évesek továbbtanulási aspirációi mögött munkáló tényezők három kistérségben). PhD-értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 2004, 321 p. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/86/1/lannert_judit.pdf

A dolgozat célja, hogy kimutassa azokat a tényezőket, amelyek a 13, illetve a 17 éves tanulók pályaválasztási aspirációira hatnak. A kiinduló hipotézis szerint a továbbtanulási döntések több tényező eredőjeként születnek meg, ahol a különböző hatások egymástól sem függetlenek. A dolgozat a továbbtanulási aspirációkra ható tényezőket külön-külön (kontextuális elemzés révén), illetve többváltozós elemzési technikával (multinomiális logisztikus regresszió révén) együtt is vizsgálja. Az elemzés három kistérség fiataljainak továbbtanulási elképzelésein alapul. Az ezekre ható tényezők közül a szülők iskolázottságának hatásával, a racionális döntés szerepével, a település és a kistérség jellemzőinek és a továbbtanulási elképzeléseknek az összefüggésével, az iskolák infrastruktúrájának, pedagógiai munkájának és összetételének hatásával és végezetül a tanulók aspirációinak, társadalmi tőkéjének szerepével foglalkozik.

SZEMERSZKI MARIANNA: *Frissdiplomások továbbképzése és továbbképzési stratégiái*. In: GARAI ORSOLYA et. al. (szerk.): *Frissdiplomások 2010*. Budapest, 2010, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 83–103. p.

http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/Pages83_104_Szemerszki.pdf

A tanulmány a Diplomás Pályakövetési Rendszer keretében 2010-ben végzett országos végzett-kutatás adatait felhasználva arra keresi a választ, hogy milyen felnőttképzési stratégiák jellemzik a 2007-ben felsőfokú végzettséget szerzetteket, s milyen eltérések figyelhetők meg a végzettek különböző jellemzői és a végzettségekhez kapcsolódó sajátosságok tekintetében. A vizsgálat elsőként a diplomások felnőttképzését jellemző nemzetközi és országos statisztikai adatokat, valamint néhány korábbi kapcsolódó kutatás eredményeit mutatja be, majd a diplomás pályakövetési kutatás végzetekre vonatkozó adatait elemzi, figyelembe véve a 2009-ben ugyancsak a DPR-program keretében készült hallgatói motivációs vizsgálat eredményeit is. A téma vizsgálata során összehasonlító statisztikai adatok bevonására is sor kerül melyek forrása egyfelől az OECD Education at a Glance kiadványa, másfelől hazai felsőoktatási statisztikai adatforrások.

VARGA JÚLIA: Why to get a 2nd diploma? Is it life-long learning or the outcome of state intervention in educational choices? *Budapest Working Papers on the Labour Market* 2006/4, Budapest, 27 p. <http://www.econ.core.hu/doc/bwp/bwp/bwp0604.pdf>

A tanulmány a felsőfokú végzettségű pályakezdők további felsőfokú tanulmányait meghatározó tényezőket vizsgálja, így azt a kérdést, milyen összetevők játszanak szerepet abban, hogy a pályakezdők más szakcsoportban szereznek újabb felsőfokú diplomát, illetve összehasonlításképpen azt, mi befolyásolja, hogy korábbi szakcsoportjukban szereznek újabb végzettséget, valamint e tanulmányok hatását a pályakezdők munkaerő-piaci helyzetére. A FIDÉV-vizsgálatok követéses adatfelvételei alapján a tanulmány bemutatja, hogy azok a pályakezdők, akik első diplomájukat nem azon a szakon szerezték, melyet a legjobban preferáltak volna, nagyobb valószínűséggel folytatnak további felsőfokú tanulmányokat az elsőtől eltérő szakcsoportban.

VEROSZTA ZSUZSANNA: A hallgatói tanulási stratégiák sokfélesége. *Felsőoktatási Műhely*, 2009, 4. szám, 27–60. p. https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2009_03/oldal27_60_veroszta.pdf

A tanulmány a 2009-ben a Diplomás Pályakövetési Rendszer kutatási programja keretében zajlott hallgatói motivációs vizsgálat eredményeire építve mutatja be a hallgatói tanulási terveket, stratégiákat. A vizsgálat egyrészt ábrázolja a képzési tervekben tükröződő, a hallgatókra jellemző sokféleséget, másrészt az emögött álló stratégiákat elemzi az időbeliség figyelembevételével. A vizsgálat eredményei a felsőoktatás azon átmeneti időszakára vonatkoznak, amikor a lineáris képzési rendszer kezdeti szakaszában még a korábbi, duális rendszer elemei is jelen voltak, lehetővé téve ezzel a BA/BSc- és Ma/MSc-képzések mellett a hagyományos egyetemi és főiskolai diplomát nyújtó képzések elemzését is. A két képzési rendszer hallgatóinak és tanulási útjaiknak összevetése révén az elemzés választ keres arra a kérdésre, hogy a bolognai átmenet főbb képzési elveit – mobilitás, rugalmasság, linearitás –, hogyan alkalmazzák tanulási stratégiáikban a hallgatók.

További elemzések:

FÁBRI GYÖRGY – ROBERTS ÉVA: Motivációk a továbbtanulásban. In: FÁBRI GYÖRGY – ROBERTS ÉVA (szerk.): *Egyetemek a mérlegen*. Budapest, 2004, Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht.–Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda, 40–51. p.

IMRE ANNA: Középkolások iskolázási útjai a kilencvenes években. *Iskolakultúra*, 2006, 12. szám, 43–55. p. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00110/pdf/iskolakultura_EPA00011_2006_12_043-055.pdf

LENGYEL JUDIT – TÖRÖK TÍMEA: 11–12. évfolyamos szegedi gimnazisták továbbtanulási elképzelései. *Iskolakultúra*, 2012, 10. szám, 58–75. p. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00169/pdf/EPA00011_Iskolakultura_2012-10_058-075.pdf

VARGA JÚLIA: Középszkolát végzettek jövedelmi és életpálya-várakozásai. In: KOLOSI TAMÁS – TÓTH ISTVÁN GYÖRGY – VUKOVICH GYÖRGY (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. Budapest, 2002, TÁRKI, 233–244. p. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a831.pdf>

VARGA JÚLIA: A munkaerő-piaci ismeretek és várakozások hatása a felsőfokú továbbtanulási döntésekre. In: FAZEKAS KÁROLY – VARGA JÚLIA (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2004*, Budapest, 2004, MTA KTI, 92–100. p. http://econ.core.hu/file/download/mt_2004_hun/egyben.pdf

A felsőoktatási továbbtanulás mint társadalmi szelekció

CSÁKÓ MIHÁLY: ...és a doktor úr gyereke? Adalékok egyes értelmiségi kategóriák gyerekeinek felsőfokú továbbtanulásához. *Educatio*, 2002, 2. szám, 211–226. p. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00020/pdf/676.pdf>

A tanulmány az 1998-as, érettségi előtt álló korosztály megkérdezésén alapulva vizsgálja az egyes értelmiségi szülői háttérrel rendelkezők felsőfokú továbbtanulását. Az elemzés során az értelmiségen belüli foglalkozási kategóriák összevetésére nyílik lehetőség, tekintettel arra, hogy a populációra vonatkozó teljes körű adatfelvételben a szülői iskolai végzettségre vonatkozó és a foglalkozási adatokat is lekérdezték. A vizsgálat az értelmiségi kategóriákon belül a felsőfokú pályaválasztás, továbbtanulás viszonylatában jelentős szakma-továbbhagyományozási tendenciákat tár fel, miközben az első generációs értelmiségi réteg nagysága is folyamatosan bővülőben van, alakítva a felsőfokú végzettséghez köthető szakmák képét és rekrutációs bázisát.

LANNERT JUDIT (szerk.): *Hogyan tovább? Pályaválasztási elképzelések Magyarországon*. Budapest, 2003, Országos Közoktatási Intézet, 134 p. <http://www.ofi.hu/tudastar/oktatas-tarsadalmi/hogyan-tovabb>

A tanulmánykötet a továbbtanulási irányokra és aspirációkra ható mechanizmusok feltárását végzi el, kistérségi kutatás adataira támaszkodva, számos szempont figyelembevételével. Külön tanulmány foglalkozik a továbbtanulási motivációk munkaerő-piaci aspektusaival (Mártonfi György). A továbbtanulási aspirációk társadalmi meghatározottságának feltárása a családi háttér hatását az iskolaválasztás és bejutás szelekciójával kapcsolja össze (Lannert Judit). Sági Matild tanulmányában a továbbtanulási döntés és az iskolaválasztás folyamata megragadásával foglalkozik, racionális döntésméleti alapról kiindulva. A kötetben a továbbtanulási és pályaválasztási aspirációk területi különbségei (Imre Anna) és a jövővel kapcsolatos általános elképzelések (Szabó Ildikó) is helyet kapnak.

LISKÓ ILONA: *Perspektívák a középszkola után*. Budapest, 2004, Felsőoktatási kutatóintézet, 259 p. *Kutatás közben*, No. 259. www.hier.iif.hu/en/letoltes.php?fid=kutatas_kozben/177

Az elemzés a sokszínűvé vált középfokú oktatásból kikerülők vizsgálata alapján tárja fel az egyes középfokú intézménytípusok hatását a továbbtanulási esélyek alakulására. A vizsgálat a középfokú oktatás sokszínűségének megragadása során mind az iskolák fenntartóinak körében (önkormányzati, egyházi, alapítványi iskolák), mind az oktatás szerkezetében (4, 6, 8 évfolyamos gimnáziumok, 5–6 évfolyamos szakközépszkolák, 4 évfolyamos szakmunkásképzők), mind pedig az iskolák által nyújtott szolgáltatások tekintetében feltárható különbségekre kitér. Mindemellett a vizsgálat a középfokú képzési részvételre és továbbtanulási tervekre ható származási háttértényezők szerepének feltárását is magába foglalja. A kutatás a végzés előtt álló tanulók egy részének ismételt megkeresése révén a továbbtanulási tervek realizálódásáról is képet ad.

NYÜSTI SZILVIA: Jelentkezni vagy nem jelentkezni? A felsőfokú továbbtanulás során észlelt önkirekesztés és annak háttere. *Felsőoktatási Műhely*, 2012, 4. szám, 85–100 p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2012_4/Felsooktatasi_Muhely_2012_4_85-100.pdf

Az elemzés azokról a fiatalokról szól, akik megszerzik érettségijüket, de nem (vagy azonnal nem) jelentkeznek a felsőoktatásba. A vizsgálat arra irányul, miben különbözik ez a csoport az azonnal felvételizőktől, és milyen faktorok határozzák meg, hogy egy végzős középiskolás jelentkezik-e, tervezi-e, hogy a jövőben jelentkezik a felsőoktatásba. A tanulmány a 2009-ben és a 2010-ben érettségiző középiskolások felsőfokú továbbtanulással kapcsolatos döntéseit és az azok hátterében meghúzódó tényezőket tárja fel. Az elemzés alapja a jelentkezési tendenciák kutatási program (JTK) integrált adatbázisa, amelynek során a 2009-ben, illetve 2010-ben érettségit adó középiskolai osztályokba járó végzős diákokat kérdezték meg továbbtanulási terveikről.

RÓBERT PÉTER: Bővülő felsőoktatás – ki jut be? *Educatio*, 2000, 1. szám, 79–94. p.
www.edu-online.eu/hu/letoltes.php?fid=tartalom sor/1280

A tanulmány a kilencvenes években zajló felsőoktatási expanzió hatását vizsgálja a továbbtanulási esélyek társadalmi meghatározottságának alakulására. A felvételi keretszámok általános bővülése mellett a bekerülést és az ehhez társuló egyenlőtlenségi dimenziókat a felsőoktatás új struktúrája is meghatározza, amelyben az új törésvonalak immár a diploma megléte helyett, sokkal inkább a munkaerő-piaci meghatározottságok felé mozdulnak el. A tanulmány tehát a felsőfokú bekerülés vizsgálata során a képzés és a fogadó intézmény sajátosságait és az ehhez kapcsolódó hierarchikus szempontokat is figyelembe veszi, elemelve a „piacképes diploma” megszerzéséhez kapcsolódó esélyek alakulását és az ezen szakokra bekerült hallgatók rekrutációs bázisát.

VEROSZTA ZSUZSANNA: A mesterképzésig juttató erők – A felsőoktatási bachelor-master átmenet szelektív tényezőinek feltárása. In: GARAI ORSOLYA – VEROSZTA ZSUZSANNA (szerk.): *Frissdiplomások 2011*. Budapest, 2013, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 9–37. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR_kotet_frissdiplomasok2011/03_veroszta.pdf

A tanulmány a Diplomás Pályakövetési Rendszer 2012-es frissdiplomás adatbázisán vizsgálja a továbbtanulás egy speciális útján – a lineáris képzési rendszer BA/MA szintjei közti átlépésben – ható szelektív mechanizmusokat. A vizsgálat áttekinti a felsőoktatási expanzió hozzáférési esélyekre kifejtett hatásával kapcsolatos általános elméleteket és kutatásokat, majd a hazai felsőoktatás különböző szintjein azonosított szelektív mechanizmusokat. Az elemzés a szociodemográfiai meghatározottságok szerepét a realizált továbbtanulás mellett a bachelor-hallgatók mesterszintű továbbtanulási terveiben is azonosítja, megkülönböztetve a tervekhez és megvalósult cselekvésekre ható szelektív tényezők eltérő hatását. A társadalmi-származási háttér továbbtanulási esélyeket meghatározó szerepe mellett a vizsgálat kitér a képzési szintek közötti átlépést domináló tényezők között a tanulmányi teljesítmény és az erősen differenciálódott intézményi-képzési struktúra szelektív hatásaira is.

További elemzések:

ANDOR MIHÁLY: Az iskolákon át vezető út. *Új Pedagógiai Szemle*, 1999, 10. szám, 3–18. p.
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00031/1999-10-ta-Andor-Iskolakon.html>

ANDOR MIHÁLY: Diplomás szülők gyerekei. *Educatio*, 2002, 2. szám, 191–210. p.
www.edu-online.eu/hu/letoltes.php?fid=tartalom sor/675

CSÁKÓ MIHÁLY – LÁSZLÓ MIKLÓS – LÉDERER PÁL – RÓBERT PÉTER – SÁGI MATILD: *A felsőfokú továbbtanulás meghatározói 1998-ban*. Kézirat, 1998, ELTE Szociológiai, Szociálpolitikai Intézet és Továbbképző Központ

FEHÉRVÁRI ANIKÓ – IMRE ANNA – TOMASZ GÁBOR: Az oktatási rendszer és a tanulói továbbhaladás. In: BALÁZS ÉVA – KOCSIS MIHÁLY – VÁGÓ IRÉN (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2010*. Budapest, 2011, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 133–197. p. http://szoc.edu20.org/files/483588/Jelentes_2010_1004_vegleges_lmsauth_a91eeaf619533c56d19ace7d8d0573cca3fe9650.pdf

GÁBOR KÁLMÁN – DUDIK ÉVA: Középszályosodás és a felsőoktatás tömegesedése. *Educatio*, 2000, 1. szám, 95–114. p. www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/1281

GÁBOR KÁLMÁN – SZEMERSZKI MARIANNA: BSc-hallgatók 2005/2006. In: GÁBOR KÁLMÁN – SZEMERSZKI MARIANNA – TOMASZ GÁBOR (szerk.): *A kétciklusú képzés kezdetei*. Budapest, 2006, Felsőoktatási Kutatóintézet, 39–89. p. http://www.hier.iif.hu/hu/konf/FK_Tomasz.pdf

HRUBOS ILDIKÓ: A társadalmi esélyegyenlőtlenségek új szinterei a felsőoktatásban, *Iskolakultúra*, 22. évfolyam, 2012, 1. szám, 85–90. p.

IMRE ANNA – GYÖRGYI ZOLTÁN: Az oktatási rendszer és a tanulói továbbhaladás, In: HALÁSZ GÁBOR – LANNERT JUDIT (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2006*. Budapest, 2006, Országos Közoktatási Intézet, 134–195. p. <http://mek.oszk.hu/08400/08429/08429.pdf>

LANNERT JUDIT: Pályaorientációk. *Educatio*, 1998, 3. szám, 436–446. p. www.edu-online.eu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/1660

LANNERT JUDIT: *Továbbhaladás a magyar iskolarendszerben*. In: KOLOSI TAMÁS – TÓTH ISTVÁN GYÖRGY – VUKOVICH GYÖRGY (szerk.): *Társadalmi riport 2000*. Budapest, 2000, TÁRKI, 205–222. p. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a849.pdf>

LISKÓ ILONA: A szakközépiskolások felsőfokú továbbtanulása. *Educatio*, 2000, 1. szám, 153–159. p. www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/1282

LISKÓ ILONA: Továbbtanulási ambíciók és esélyek. *Educatio*, 2003, 2. szám, 222–235. p. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00024/pdf/1031.pdf>

LISKÓ ILONA: Esélykülönbségek középfokon. *Educatio*, 2003, 3. szám, 445–448. p. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00025/pdf/1018.pdf>

MADARÁSZ TIBOR – TAKÁCS TAMARA: A debreceni középiskolások továbbtanulási tervei. In: PUSZTAI GABRIELLA (szerk.): *Régió és oktatás, európai dimenzióban*. Debrecen, 2005, Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, 132–141. p.p. http://terd.unideb.hu/doc/konyv/3/m_madarasz_takacs.pdf

PUSZTAI GABRIELLA: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Budapest, 2009, Új Mandátum Kiadó, 271. p. <http://mek.oszk.hu/12100/12193/12193.pdf>

SÁGI MATILD: A korábban érettségizettek családi és iskolai háttere és motivációi. In: CSÁKÓ MIHÁLY et al.: *A felsőfokú továbbtanulás meghatározói 1998-ban*. Budapest, 1998, ELTE, 107–119. p.

SZEMERSZKI MARIANNA: Hallgatók az átalakuló felsőoktatásban. In: JANCSÁK CSABA (szerk.): *Pillanatfelvételek a Kárpát-medence ifjúságáról*. Szeged, 2009, Belvedere Meridionale, 13–27. p.

TAKÁCS VIOLA: A szülők iskolai végzettsége és gyermekeik iskolázási terve. *Iskolakultúra*, 2000, 8. szám, 14–33. p. <http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/2000/8/tkcsbal.pdf>

VEROSZTA ZSUZSANNA: A bachelor-master átlépés szelekciós háttértényezői. *Felsőoktatási Műhely*, 2012, 2. szám, 75–83. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2012_2/FEMU_2012_2_75-84.pdf

Jelentkezési-felvételi tendenciák

GARAI ORSOLYA – KISS LÁSZLÓ: Államilag támogatott és költségtérítéssel képzések – jelentkezői számok, jelentkezési stratégiák. *Felsőoktatási Műhely*, 2012, 1. szám, 101–112. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2012_1/FEM_2012_1_101-112.pdf

A tanulmány a 2012-es évi keretszámváltozások jelentkezésekre gyakorolt hatását elemzi. Az államilag támogatott képzési helyekre felvehető keretszám ekkor a 2009-es év hasonló adatának 68,3 százalékára esett vissza, s ez elsősorban a jogi, gazdaságtudományi, bölcsészettudományi és társadalomtudományi képzésekre aspirálókat érintette. Ezek a változások erőteljesen alakították át a felsőoktatási jelentkezők finanszírozási formák közti választását, stratégiáit. Az elemzés e stratégiák alakulását és a költségtérítéssel képzés szerepének ebből fakadó átértelmeződését vizsgálja.

KISS PASZKÁL: Tervek, eredmények és kompromisszumok: bejutás a felsőoktatásba. *Felsőoktatási Műhely*, 2008, 4. szám, 63–74. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_04/oldal63_74_kiss.pdf

A tanulmány a felsőoktatásba érkezők megvalósulatlan és megvalósult terveit vizsgálja a 2008. évi jelentkezési és felvételi adatok alapján. A jelentkezési stratégiák elemzésével arra keresi a választ, mi áll a sikeres felvételi vizsga mögött, miben kényszerültek céljaik módosítására az első helyen be nem jutott jelentkezők. Az elemzés a felvételi jelentkezésben az egyéni döntések háttérét vizsgálja, a rendelkezésre álló adminisztratív adatok alapján. A vizsgálat 2008-ra terjed ki, a felvételi adatbázisban rögzített teljes jelentkezői kör adataival dolgozva, így téve lehetővé a képzési területek, intézménytípusok, regionális különbségek figyelembevételét.

POLÓNYI ISTVÁN: Honnan jönnek a hallgatók? *Educatio*, 2012, 2. szám, 244–258. p. http://epa.oszk.hu/01500/01551/00060/pdf/educatio_EPA01551_1202-tan6.pdf

A tanulmány a felsőoktatási felvételi adatbázis, valamint az oktatási statisztikák elemzése alapján alkot összefoglaló képet a hazai felsőoktatás néhány tendenciájáról. Egyfelől a rendszerváltástól napjainkig vizsgálja a jelentkezők, a felvettek és az összes hallgató létszámát elemezve a bekövetkezett változásokat, feltárva a főbb trendeket és folyamatokat. A tanulmány emellett a felsőoktatási intézmények – elsősorban egyetemek – egyes rekrutációs sajátosságát vizsgálja meg, kitérve ennek néhány oktatáspolitikai aspektusára is.

SZEMERSZKI MARIANNA (szerk.): *Az érettségig a mesterképzésig. Továbbtanulás és szelekció*. Budapest, 2012, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 175 p. http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/erettségig_a_mesterkepzesig.pdf

A tanulmánykötet témája a köz- és felsőoktatás illeszkedésének vizsgálata, különös tekintettel a felsőoktatásban lezajlott strukturális változásokra (a felvételi rendszert érintő változások és az áttérés a bolognai képzési szervezetre). Az elemzések között helyet kap a felsőfokú képzés különböző szintjeire belépők középiskolai háttérének, társadalmi összetételének kutatása, a különböző felsőoktatási tanulási utak feltárása, illetve a felsőoktatásból kikerülő munkaerő-piaci motivációi és elhelyezkedési esélyei, tervei megismerése. A sta-

tisztikai adatokra épülő vizsgálatok a felsőfokú szakképzésre és a BA/BSc-képzésre koncentrálva mutatják be a felsőfokú képzési rendszer átalakulását, képzésterület-specifikus képet adva a felsőoktatás és a középfokú képzés kapcsolatáról. A felsőoktatásba belépők vizsgálata alapjául a felsőoktatási felvételi adatbázis szolgált, a kötet két tanulmányban kapcsolódik ezen forráshoz: az egyik a jelentkezők (Szemerszki Marianna), a másik a felvettek (Veroszta Zsuzsanna) oldaláról közelíti meg a továbbtanulási utakat.

További elemzések:

FÁBRI ISTVÁN: Kik tanulnak tovább? *Felsőoktatási Műhely*, 2008, 2. szám, 91–100. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_02/oldal91_100_fabri.pdf

KISS PASZKÁL: Falusiak (és nem falusiak) a felsőfokú tanulmányaik kezdetén.
Felsőoktatási Műhely, 2008, 2. szám, 45–58. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_01/oldal45_58_kiss.pdf

POLÓNYI ISTVÁN: Keresztúton a hazai felsőoktatás. *Felsőoktatási Műhely*, 2011, 1. szám, 29–42. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2011_1/FEMU_2011_1_29-42.pdf

Közgazdaságtani megközelítés

VARGA JÚLIA: A kereseti várakozások szerepe az érettségizők továbbtanulási döntésében.
Közgazdasági Szemle, 48. évfolyam, 2001, 7–8. szám, 615–639. p.
<http://epa.oszk.hu/00000/00017/00073/pdf/Varga.pdf>

A tanulmány az érettségi előtt álló középiskolások körében végzett felmérésre támaszkodva a tanulók iskolázottság szerinti kereseti különbségekről szerzett ismereteit vizsgálja, illetve azt, hogy továbbtanulási döntésük meghozatalakor az érettségizők milyen kereseti várakozásokat fogalmaznak meg középiskolai és felsőfokú végzettség esetére, milyen más munkaerő-piaci előnyöket várnak a felsőfokú tanulmányoktól, s ezek a várakozások mennyiben befolyásolják a felsőfokú jelentkezést. Az eredmények alapján az érettségizőknek meglepően pontosak az ismereteik mind az iskolázottság szerinti kereseti különbségeket, mind az egyes diplomás foglalkozások kereseteit tekintve. Ugyanakkor saját jövőbeli várható kereseteiket az átlagosnak tartott keresetknél magasabbra, a jelenlegi kereseti megoszlás felső negyedébe várják. Az érettségizők kereseti várakozásai alapján kiszámítható életkereseti többlet hatással van annak a valószínűségére, vagyis a középiskolások haszonmaximálóként viselkednek pályaválasztási döntésük meghozatalakor

VARGA JÚLIA: The Role of Labour Market Expectations and Admission Probabilities in Students' Application Decisions on Higher Education: the case of Hungary, *Budapest Working Papers on the Labour Market*, 2003/8.
<http://www.econ.core.hu/doc/bwp/bwp/bwp0308.pdf>

A tanulmány a munkaerő-piaci várakozások és a felvételi esélyek szerepét vizsgálja az érettségizők felsőoktatási jelentkezési stratégiájában. A kiinduló hipotézis az, hogy az érettségizők választásaik várható hasznosságát figyelik, ami nettó életkereseti várakozásuk és bekerülési esélyük függvénye. A tanulmány a középiskolások körében végzett kérdőíves adatfelvétel eredményeire támaszkodva az érettségizők jelentkezési döntéseinek három mozzanatát elemzi: a jelentkezések számára vonatkozó döntést; az első és utolsó helyen történő jelentkezés intézményére és szakirányára vonatkozó döntést, valamint az állami finanszírozású és költségtérítéssel képzés közötti választást. Az eredmények megerősítik, hogy az érettségizők jelentkezési stratégiájában a kereseti várakozások és a bekerülési esélyek is szerepet játszanak, illetve hogy az a látszólag irracionális magatartás, hogy

kedvezőtlenebb munkaerő-piaci lehetőségeket biztosító intézményeket, szakokat választanak, racionális döntéshozatali folyamat következménye lehet.

További elemzések:

VARGA JÚLIA: Earnings and expectations and higher-education enrolment decisions in Hungary, *Society and Economy*, 2001, Vol. 24 (1), pp. 121–152.

Regionalitás a továbbtanulásban

CEGLÉDI TÍMEA – NYÜSTI SZILVIA: „A jók mennek el?” Szelektív elvándorlás Hajdú-Bihar megye felvételizői körében. *Felsőoktatási Műhely*, 2011, 4. szám, 95–117. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2011_04/FEMU_2011_4_95-117.pdf

A tanulmány Hajdú-Bihar megye felsőoktatási intézményei regionális mobilizációs hatását elemzi, nem pusztán a megye intézményeibe, hanem a megyén túlra irányuló továbbtanulási aspirációkat is vizsgálva. Az elemzés célja az intézményi kutatási nézőpont mellett egy földrajzi szemléletű vizsgálat, amelyben a Hajdú-Bihar megye frissen érettségizett fiataljai közül helyben maradókat és más megyék, Budapest felé irányulókat vetik össze. A felvételizők által kiválasztott intézmény földrajzi elhelyezkedését a társadalmi háttér és eredményesség mutatóival összefüggésben vizsgálják, kiegészítve az intézményi kínálat szempontjaival. Az eredményeket országos kontextusban is elhelyezik, összevetve Hajdú-Bihar megye felsőoktatási elvándorlási mintáit az országos tendenciákkal, kimutatva a szelektív elvándorlási szándék mértékét és meghatározóit.

FORRAY R. KATALIN – HÍVES TAMÁS: Jelentkezés a felsőoktatásba, 2001. *Tér és Társadalom*, 2002, 1. szám, 99–115. p.
<http://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/download/838/1673>

A tanulmány a felsőoktatási intézményekbe jelentkezések alapján a tudáshoz jutás társadalmi esélyeit területi szempontból elemzi, arra a kérdésre keresve a választ, hogy vannak-e és milyen jellegűek az e szempontból azonosítható területi eltérések. Az elemzés legfőbb megállapítása, hogy a felsőfokú továbbtanulási igények (jelentkezések) és realizálásuk területi szerkezetének vizsgálata során olyan társadalmi eredetű egyenlőtlenségek mutatkoznak, amelyek egyaránt összefüggésbe hozhatók az adott térségek gazdasági fejlettségével és a felsőoktatás területi szerkezetével.

További elemzések:

KASZA GEORGINA – KOVÁCS BENEDEK: Honnan hová? A felsőoktatási felvételi jelentkezések területi jellegzetességei kilenc alapszak esetében, 2006-200, *Felsőoktatási Műhely*, 2007/1, pp. 81–90.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2007_01/oldal81_90_kasza_kovacs.pdf

KASZA GEORGINA: Lakóhely és intézményválasztás. A felsőoktatási jelentkezések területi jellemzői kilenc szak esetében (2006–2011), *Felsőoktatási Műhely*, 2011/3, pp. 41–60.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2011_03/FEM_2011_3_41-60.pdf

KOZMA TAMÁS: *Regionális Egyetem*. Budapest, 2002, Oktatókutató Intézet, *Kutatás közben* No. 233., 64 p. www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=kutatas_kozben/68

PUSZTAI GABRIELLA – NAGY ÉVA: Tanulmányi célú mobilitás Magyarország keleti határvidékein. *Educatio*, 2005, 1. szám, 360–384. p. www.edu-online.eu/hu/letoltes.php?fid=tartalomso/898

SZEMERSZKI MARIANNA: *Regionális eltérések a harmadfokú továbbtanulásban*. In: KOZMA TAMÁS – CEGLÉDI TÍMEA (szerk.): *Régió és oktatás: A Partium esete*. Régió és Oktatás VII. Debrecen, 2010, Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztő Központ (CHERD), 172–188. p.

Felsőfokú szakképzés

FEHÉRVÁRI ANIKÓ – KOCSIS MIHÁLY (szerk.): *Felsőfokú? Szakképzés?* Budapest, 2009, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 165 p.

A tanulmánykötet a felsőfokú szakképzés bevezetése után mintegy évtizeddel végzett kutatások eredményeit összegzi. A képzés vizsgálatának kontextusát a szabályozási, finanszírozási környezet megváltozása is adja, hiszen a kétszintű felsőoktatási struktúra bevezetését követően az alapképzésbe járók számára megnyílt a kettős finanszírozás lehetősége (a BSc-hallgatók párhuzamosan részt vehetnek a felsőfokú szakképzésben is). Mindemellett esedékessé vált a képzési forma munkaerő-piaci kimenetének vizsgálata is. A tanulmánykötet elemzései bemutatják a felsőfokú szakképzés nemzetközi tapasztalatait, ismertetik az elmúlt tíz év hazai gyakorlatát, feltárják a képző intézmények motivációit. Az elemzések a felsőfokú szakképzésben részt vevők, illetve végzetek körében zajlott adatgyűjtések eredményeit is ismertetik, bemutatva a felsőfokú szakképzésben végzetek továbbtanulási ambícióit, a képzéssel való elégedettségét és munkaerő-piaci esélyeit.

HRUBOS ILDIKÓ (szerk.): *Az ismeretlen szakképzés*. Budapest, 2002, Oktatókutató Intézet–Új Mandátum Kiadó, 107 p.

Az Oktatókutató Intézet keretein belül végzett kutatás eredményeit összegző kötet az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés korai szakaszában, 2000-ben (az első évfolyamok az 1998/99-es tanévben indultak) végzett hallgatói/tanulói kérdőíves felmérés eredményeit tartalmazza, valamint részletes ismertetést az új típusú képzési forma felsőoktatási rendszerben betöltött helyéről és szerepéről, illetve a rövid idejű felsőfokú szakképzések nemzetközi jellemzőiről és közegéről. A hallgatók körében végzett kérdőíves kutatásban a képzés bázisát adó társadalmi háttér feltárása mellett, a tanulási motivációk és a későbbi tanulmányi tervek vizsgálatára is sor került.

További elemzések:

BOCSI VERONIKA – KÓRÓDI MÁRTA: Továbbtanulás – fel nem ismert esély a mobilitásra. *Educatio*, 2003, 2. szám, 308–311. p.
www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/1038

Felnőttképzés, LLL

ENGLER ÁGNES: Az élethosszig tartó tanulás gender-szemponthú megközelítése, *Iskolakultúra*, 2013, 2. szám, 3–11. p.
http://epa.oszk.hu/00000/00011/00173/pdf/EPA00011_iskolakultura_2013_2_003-011.pdf

A tanulmány a felnőtt tanulóakra fókuszál. Gender-szemponthú megközelítéssel, társadalmi nemek szerinti bontásban tárja fel a vizsgált csoport élethosszig tartó tanulókkal kapcsolatos attitűdjeit. Az elemzés alapját az a szemléletmód adja, mely szerint a tanulás iránti pozitív beállítódásból fakadó felnőttkori permanens tanulás egyfajta következménye a tanulói életútnak. A tanulás iránti igény, a minőségi tanulói teljesítmény kimunkálódása a tanulói életút elején kezdődik, majd az oktatási rendszerben, a nem formális tanulói körökben, valamint az informális közösségekben elsajátított tudás, készség, tapasztalat befolyásolja az egyén felnőttkori tanulási döntéseit.

FORRAY R. KATALIN: *Lakossági-társadalmi igények a felnőttek felsőfokú továbbtanulásában*. OTKA 47335 sz. kutatás zárótanulmánya. Budapest, 2008, 108 p.
http://real.mtak.hu/1754/1/47335_ZJ1.pdf

Az elemzés a felsőfokú továbbtanulási motivációkat vizsgálva az érettségi után közvetlenül belépők helyett a felnőttként, munka mellett tanulók motivációira, igényeire fókuszál, feltételezve azt, hogy ez a csoport más motivációk mentén – többletenergia és pénz befektetésével – dönt a továbbtanulás mellett. A vizsgálat feltárja, hogy e továbbtanulói csoport mit igényel és mit vár a tanulástól, miért éppen az adott intézményt, szakot választotta. Az elemzés a felnőttként, munka melletti levelező vagy távoktatásban részt vevők tipikus csoportjait rajzolja meg, melyek leírásában és besorolásában szerepe van a felsőoktatási intézménynek, a választott szaknak és a választó személyének, továbbá annak a területi-társadalmi közegnek, amelyben az igények létrejönnek és realizálódnak. A kutatás a felsőoktatás terjedését, ennek társadalmi következményeit regionális szempontból vizsgálja, az ország eltérő fejlettségű régióinak összevetése révén.

GYÖRGYI ZOLTÁN: *Tanulás felnőttkorban*. Budapest, 2003, Oktatáskutató Intézet, 48 p. *Kutatás közben* 241. http://www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=kutatas_kozben/187

A tanulmány alapjául szolgáló vizsgálat a felnőttképzési törvény életbeléptetése előtt, 2001 végén, 2002 elején zajlott a hazai lakosság körében, s arra vállalkozott, hogy feltárja a felnőttképzéssel kapcsolatos igényeket, elvárásokat, a lakosság kisebb-nagyobb részét érintő, tanulásukat hátráltató akadályokat. A vizsgálatot a törvény életbeléptetése után ¾ évvel ismételték elvégezték annak érdekében, hogy képet kapjanak a törvény esetleges hatásairól. E kutatások eredményeit feldolgozva a felnőttképzési motivációk társadalmi rétegek szerinti alakulását, továbbá az ehhez kapcsolódó munkaerő-piaci és anyagi megfontolásokat elemzi a kiadvány, külön kitérve a leszakadó rétegek felnőttképzéssel kapcsolatos törekvéseire, lehetőségeire is.

TÖRÖK BALÁZS: *Felnőttkori tanulás – célok és akadályok*. *Educatio*, 2006, 2. szám, 333–347. p. www.edu-online.eu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/827

A tanulmány egy 2005-ben végzett országos reprezentatív vizsgálat alapján mutatja be a 18 évesnél idősebb hazai lakosságot jellemző tanulási célokat, akadályokat, motivációkat. A kutatási adatok igazolják, hogy a felnőttkori tanulás lényegében munkapiaci adaptációként fogható fel, ugyanakkor számos tanulási akadályt is jeleznek. A tanulmány nemzetközi összevetések alapján is bemutat néhány tanulási akadályt, például azt, hogy a hazai foglalkoztatottak éves munkaterhelése jóval meghaladja a nyugat-európai országokban szokványosat, míg a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya lényeges mértékben az európai átlag alatt van. A szerző javaslatot tesz olyan tervezésmethodika érvényesítésére, mely a lakosság tanulási aktivitásának bővítése érdekében a képzési rendszer és a munkaerőpiac igényei mellett a felnőttek egyéni, praktikus megfontolásait is fokozottabban figyelembe veszi.

További elemzések:

BALÁZSOVICS MÓNKA – KALOCSAINÉ SÁNTA HAJNALKA: *Képzési igények a Pécsi Tudományegyetem levelező tagozatos hallgatóinak körében*. *Educatio*, 2006, 4. szám, 828–836. p. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=63

BALÁZSOVITS MÓNKA: *Felnőttek a felsőoktatásban*. In: Forray R Katalin – Juhász Erika (szerk.): *Non-formális – informális – autonóm tanulás*. Debrecen, 2009, Debreceni Egyetem, 146–152. p.

ENGLER ÁGNES: *Kisgyermekes nők a felsőoktatásban*. Budapest, 2011, Gondolat, 250 p.

- ENGLER ÁGNES: Férfiak és nők a felsőoktatás részidős képzéseiben. *Felsőoktatási Műhely*, 2012, 2. szám, 95–106. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2012_2/FEMU_2012_2_95-106.pdf
- ENGLER ÁGNES: Tanulási döntések és tanulási motívumok regionális vizsgálatok alapján. *Educatio*, 2013, 1. szám, 81–89. p. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=94
- FORRAY R. KATALIN – KOZMA TAMÁS: *Felnőttek a felsőoktatásban*, In: BIRÓ ZSUZSANNA HANNA (szerk.): *Az iskola térben, időben*. Budapest, 2011, Új Mandátum Kiadó, 220–235. p. <http://mek.oszk.hu/09300/09363/09363.pdf>
- GYÖRGYI ZOLTÁN: Tanulás felnőttkorban. *Esély*, 2003, 3. szám, 34–67. p.
- KERÜLŐ JUDIT: *A felnőttek tanulási motivációja*, In: JUHÁSZ ERIKA. (szerk.): *Andragógia és közművelődés. Felnőttnevelés, művelődés*. Debrecen, 2008, Debreceni Egyetem, 177–186. p. *Acta Andragogiae et Culturae* 21.
- KISPÁLNÉ HORVÁTH MÁRIA: A felnőttek tanulási jellemzői I–II. Vizsgálat a főiskolai felnőttoktatásban tanulók körében. *Új Pedagógiai Szemle*, 2007, 9. szám.
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00116/2007-09-ta-Kispalne-Felnottek.html>
- KÓRÓDI MÁRTA: Nem nappali tagozatos képzések a Debreceni Egyetemen. *Educatio*, 2006, 4. szám, 818–828. p. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=63
- NAGY ÉVA: Társadalmi igények a felnőttek felsőfokú továbbtanulásában. *Educatio*, 2006, 4. szám, 836–842. p. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=63
- TŐZSÉR ZOLTÁN: Intézményválasztási döntések a részidős hallgatók körében, *Iskolakultúra*, 2013, 7–8. szám, 84–101. p.
- TŐZSÉR ZOLTÁN: *Részidősök a felsőoktatásban – Egy határon átnyúló régió részidős hallgatóinak vizsgálata*. Doktori értekezés, Debrecen, 2014, 260 p.
- VEROSZTA ZSUZSANNA: Az idősebb korosztály jelentkezési tendenciái. *Felsőoktatási Műhely Füzetek*, 2010, 49–60. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/fuzet_01/oldal49_58_veroszta.pdf

Képzési csoportok

NAGY BEÁTA: Tűzoltó leszel s katona! – budapesti közgazdászhallgatók társadalmi összetételének és motivációinak változásai a kilencvenes évek közepén. *Közgazdasági Szemle* 1999, 1. szám, 81–96. p. <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00045/pdf/nagybeata.pdf>

Miközben a gazdasági átmenet és a strukturális változások időszakában jó néhány foglalkozás veszített presztízséből, munkaerő-piaci pozíciójából, a szakmák másik része, melyekre korábban az elnöiesedés volt jellemző, növelte tekintélyét. Az elemzés bemutatja, ahogyan a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem által kibocsátott diplomák értéke jelentősen nőtt az elmúlt évek gazdasági és társadalmi változásai során. Korábban a vállalati közgazdászok nagyrésze közepes presztízsű és fizetésű karriert futott be, ám a későbbiekben a menedzseri, pénzügyi állások igen jelentős fizetéssel, politikai befolyással és vonzó életmóddal jártak. A tanulmány azon kérdőíves felvétel eredményeit összegzi, amelynek segítségével a változásokat kívánták feltérképezni.

SÁGI MATILD – ERCSEI KÁLMÁN: Kik akarnak tanári diplomát szerezni? A tanári mesterképzés választását befolyásoló tényezők az alapképzésben tanuló hallgatók körében, *Felsőoktatási Műhely*, 2012, 2. szám, 51–74. p.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2012_2/FEMU_2012_2_51-74.pdf

A tanulmány a mennyiségi és minőségi tanárhiány nemzetközi tendenciájára reflektálva a felsőfokú alapképzések nappali tagozatán tanuló hallgatók körében 2011-ben végzett kérdőíves kutatás adataira alapozva többváltozós oksági modellsorozat alkalmazásával vizsgálja a magyarországi diákok tanári/nem tanári mesterképzésre vonatkozó továbbtanulási terveit. Az eredmények azt mutatják, hogy az alapszintű képzést követően a tanári mesterszakon való továbbtanulás választásában erőteljes, a tanulmányi eredmény szerinti negatív önszelekciós mechanizmusok érvényesülnek. Ez a hatás a humán, illetve a reál szakos hallgatók későbbi pályaeorientációjában eltérő módon jelentkezik. A negatív önszelekciós mechanizmusokat a pedagóguspálya iránti korai elköteleződés tudja ellensúlyozni.

VARGA JÚLIA: Kiből lesz ma tanár? A tanári pálya választásának empirikus elemzése. *Közgazdasági Szemle*, LIV. évfolyam, 2007. július–augusztus, 609–627. p.

A tanulmány azt vizsgálja, hogy különböznek-e a tanárképzésre jelentkezők, a tanári pályát választók képességei a más szakon továbbtanulók, a más pályát választók képességeitől, illetve mekkora szerepe van a tanári pálya választásában a tanárként, illetve a többi pályán elérhető kereseteknek. Az ezen kérdések megválaszolására végzett kutatás eredményei azt mutatják, hogy a tanárok kiválasztódási folyamatának minden egyes pontján – a pedagógusképzésre jelentkezéskor, a felsőfokú tanulmányok befejezését követő elhelyezkedéskor, majd a végzést követő 5. illetve 6. évben is – negatív önszelekciós hatás figyelhető meg. Azok jelentkeznek főiskolai szintű pedagógusképzésre, akiknek rosszabbak a képességeik, majd a diplomát szerettek közül nagyobb valószínűséggel a kevésbé jó képességűek helyezkednek el és maradnak a tanári pályán. A tanulmány – a szelekciós torzítás hatásának figyelembevétele mellett – bemutatja, hogy a tanári pálya választásában meghatározó szerepe van a nem tanári és tanári állásban elérhető keresetek különbségének.

További elemzések:

FÁBRI GYÖRGY: A reál továbbtanulás tényei és tétjei. *Felsőoktatási Műhely*, 2008, 4. szám, 15–24. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_04/oldal15_24_fabri.pdf

GIRASEK EDMOND: *Orvosok pályaválasztása*. Záródolgozat, 2006, Eötvös Loránd Tudományegyetem. http://www.mondi.hu/Girasek_Edmund_Zarodolgozat.pdf

SZEMERSZKI MARIANNA: *A nem állami felsőoktatási intézmények hallgatói*. Budapest, 2006, Felsőoktatási Kutatóintézet. *Kutatás közben*, No. 269, 71 p. <http://mek.oszk.hu/09800/09827/09827.pdf>

VARGA JÚLIA: *A pedagógus szakokra jelentkezők és a pedagóguspályán elhelyezkedő pályakezdők jellemzői*. In: HERMANN ZOLTÁN (szerk.): *Hatékonyági problémák a közoktatásban*. Budapest, 2005, Országos Közoktatási Intézet.

VEROSZTA ZSUZSANNA: Friss diplomával a turizmusban. Hallgatói motivációk regionális különbségei. *Felsőoktatási Műhely*, 2011, 3. szám, 61–78. p. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2011_03/FEM_2011_3_61-78.pdf

VEROSZTA ZSUZSANNA: Pályakép és szelekció a pedagóguspálya választásában. *Educatio*, 2015, 1. szám, 47–62. p. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=106